

”YRITÄN HOITAA OMAN PIENEN OSANI”

Yksilön kokemuksia ympäristövastuullisesta ja riskitietoisesta
elämänpolitiikasta

Johanna Peiponen
Pro gradu –tutkielma
Sosiologia
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
kevät 2015

TIIVISTELMÄ

”YRITÄN HOITAA OMAN PIENEN OSANI”

Yksilön kokemuksia ympäristövastuullisesta ja riskitietoisesta elämänpolitiikasta

Johanna Peiponen
Sosiologia
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Markku Lonkila
Kevät 2015
88 sivua + 2 liitettä

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa yksilön ympäristövastuullisten valintojen reunaehtoja, rajoitteita ja kannustimia yksilön omien kertomusten kautta. Lisäksi tavoitteena on valottaa yksilön elämänpoliittista toimijuutta ympäristövastuullisuuden suhteen. Teoriatausta rakentuu riskiyhteiskuntateorian, elämäntapa- ja elämänpolitiikkatutkimuksen, sekä yksilön ympäristöpoliittisuutta käsittelevän teoretisoinnin ympärille, ja teorian ja aineiston avulla pyritään rakentamaan ja syventämään kuvaa yksilön ympäristöelämänpoliittisuudesta.

Tutkimusaineisto muodostuu Suomen Kirjallisuuden Seuran vuosina 2010-2011 keräämistä temaattisista elämäkertateksteistä, joissa kirjoittajat ovat käsitelleet ympäristön ja ympäristöongelmien merkitystä omassa elämässään. Aineistoa analysoidaan laadullisen sisällönanalyysin keinoin, ja analyysin tuloksena ympäristövastuullisuutta käsitellään yksilön elämänpoliittisen toimijuuden ja sosio-kulttuurisen kontekstin välisenä vuorovaikutuksena ja yhteistuotteena.

Ympäristövastuullisuudella on monia ulottuvuuksia ja funktioita yksilön elämässä. Sen ytimessä ovat henkilökohtainen luontosuhde, ympäristötietoisuus, emotionaaliset ja moraaliset ulottuvuudet, normaalibiografiset tekijät ja sosiaalinen hyväksyttävyyys. Ympäristövastuullisuuden rajoitteista puhuttaessa kuvataan normaaliuden rajoja, paikallisia ja kansallisia rakenteita, ja ympäristöongelmien ratkaisemista pohdittaessa myös globaaleja instituutioita. Ympäristövastuullisuus näyttäytyy yksilöä hämmentävänä prosessina, jossa yksilö joutuu puntaroimaan keskenään ristiriitaisia preferenssejä, usein ristiriitaisen informaation valossa. Henkilökohtaiselle, ympäristövastuulliselle elämänpolitiikalle koetaan kuitenkin olevan tarvetta, ja ympäristövastuulliset teot koetaan moraalisesti mielekkäinä, vaikka niillä olisi kokonaisuuden kannalta vähän merkitystä.

Avainsanat: ympäristövastuullisuus, ympäristöongelmat, elämänpolitiikka, riskiyhteiskunta, yksilöllistyminen, elämäkerta

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	3
1.1. Ympäristöongelmat ja yksilö tutkimuskohteena.....	3
1.2. Ilmastonmuutos yhteiskunnallisena ongelmana	5
1.3. Aiempi tutkimus	6
1.4. Tutkimustehtävä ja tutkielman rakenne	8
2. YKSILÖ, YMPÄRISTÖ JA YHTEISKUNTA.....	11
2.1. Riskiyhteiskunta ja refleksiivinen yksilö	11
2.2. Yksilö ympäristöpoliittisena subjektina.....	14
2.3. Elämäntapa ja ympäristö.....	17
2.4. Elämänpolitiikka	21
2.5. Keskeiset käsitteet tässä tutkimuksessa	23
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	26
3.1. Laadullinen elämäkerta-aineisto	26
3.2. Aineiston kuvailu	27
3.3. Laadullinen sisällönanalyysi	30
3.4. Analyysin eteneminen.....	31
4. YKSILÖN YMPÄRISTÖVASTUULLINEN TOIMIJUUS.....	35
4.1. Luontosuhde	36
4.1.1. Luonnon kokeminen	36
4.1.2. Eläinten hyvinvointi	40
4.2. Emotionaaliset tekijät	41
4.2.1. Ristiriidat	41
4.2.2. Negatiiviset tunteet	43
4.2.3. Omatunto ja syyllisyys	45
4.3. Elämänvaiheet.....	47
4.3.1. Ikävaiheet.....	48
4.3.2. Lapsen saaminen.....	50
4.4. Elämänpiirit	52
4.4.1. Perhe	53
4.4.2. Työ ja harrastukset.....	54
4.4.3. Arki.....	56
5. YMPÄRISTÖVASTUULLISUUDEN SOSIO-KULTTUURISET KEHYKSET	58
5.1. Tiedonsaanti.....	59
5.1.1. Media	59
5.1.2. Maailman tapahtumat	61

5.2. Sosiaalinen ympäristö	63
5.2.1. Sosiaaliset ristiriidat	63
5.2.2. Muiden toiminta	65
5.2.3. Imago ja trendit.....	67
5.3. Rakenteelliset olosuhteet	69
5.3.1. Järjestötoiminta.....	69
5.3.2. Poliittiset instituutiot	70
5.3.3. Vastuu yhteisöllä	71
6. PÄÄTÄNTÖ.....	74
6.1. Johtopäätökset.....	74
6.2. Pohdinta	76
KIRJALLISUUS.....	81
LIITTEET	89

1. JOHDANTO

Ympäristöongelmat ovat olleet runsaasti esillä jälkimodernin yhteiskunnan julkisessa keskustelussa ja yhteiskuntapoliittisissa prosesseissa. Yksilölle sekä globaalit että paikalliset ympäristöongelmat aiheuttavat ristiriitoja omien elämäntapavalintojen ja ekologisen kestävyuden välillä. Yksilön valinnanmahdollisuudet kuluttamisessa ja elämään liittyvissä ratkaisuissa ovat lisääntyneet, mutta toisaalta ympäristökriisi esitetään myös yksittäisen kuluttajan aktiivisuutta, vastuullisuutta ja valintoja vaativana ilmiönä. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan yksilön ympäristövastuullisten valintojen, elämäntavan ja elämänpoliittisten ratkaisujen mahdollisuuksia ja edellytyksiä yksilön omien kertomusten kautta.

Johdanto-osuudessa taustoitetaan ilmiökenttää tarkemmin ja paikannan yksilön ympäristövastuullisuuden tutkimuksen asemaa sosiologiassa ja yhteiskuntatieteissä. Paikannan ympäristöongelmat myös ajankohtaiseen keskusteluun ja ennen kaikkea ilmastonmuutoksen yhteiskunnalliseen problematiikkaan, sillä tutkimuksessani käyttämässä aineistossa ympäristöongelmien käsittely painottuu nimenomaan ilmastonmuutoksen pohdintaan. Esittelen myös aiheesta tehtyä aiempaa tutkimusta ja pyrin suhteuttamaan oman tutkimustehtäväni siihen.

1.1. Ympäristöongelmat ja yksilö tutkimuskohteena

Yhteiskuntatieteelliset ympäristöteoriat suhtautuvat vaihdellen ihmiskunnan kykyyn ratkaista ympäristöongelmien tuomat haasteet, ja teorioiden taustalta voidaankin tunnistaa kaksi historiallista trendiä. Valistuksen ajalla luonto alettiin nähdä vastakohtana inhimilliselle kulttuurille, ja yhteiskuntasopimus-ajattelu oikeutti hyvinvoinnin kasvattamisen kaikin keinoin (Järvelä 1997, 126). Sivilisaatioaffirmatiivinen valistus eli edistysoptimismi näki eurooppalaisen yhteiskunnan kehityksen huippuna. Näihin ajatuksiin pohjaavat nykyisen ympäristötutkimuksen ekomodernisaatioteoriat, jotka suhtautuvat optimistisesti ihmiskunnan kykyyn ratkaista ympäristöongelmat ottamalla ne vain entistä paremmin huomioon taloudessa, teknologiassa ja politiikassa. Valistus synnytti kuitenkin

myös sivilisaatiokriittistä puhetta, joista voidaan piirtää jatkumo nykypäivän pessimistisiin visioihin siitä, että ympäristökriisi lopulta koituu nykymuotoisten yhteiskuntien kohtaloksi luonnon kantokyvyn romahtaessa. Nämä modernisaation katkosta ennakoivat teoriat näkevät ympäristökriisin edellyttävän yhteiskuntien perinpohjaista muutosta. (Massa 2009, 20-30.)

Ympäristökysymykset alkoivat nousta julkiseen keskusteluun 1960-luvun lopussa, minkä seurauksena myös yhteiskuntatieteissä alettiin kiinnostua ympäristöongelmien yhteydestä yhteiskunnan rakenteisiin, vallankäyttöön ja elämäntapaan. Ympäristön hyvinvointi alettiin vähitellen kytkeä yhteiskunnan hyvinvointiin myös sosiologiassa. Nykyään jo sosiologian osa-alueeksi vakiintunut ympäristösosiologia käsittelee yhteiskunnan ja luonnon välistä suhdetta ja tarkastelee ympäristöä ihmisten kokemana, yhteiskunnallisena kategoriana, jonka määrittelyyn vaikuttavat erilaiset kulttuuriset arvot, päämäärät ja näkökulmat. (Valkonen & Saaristo 2010, 8-10, 15). Tieteenfilosofisesti ympäristösosiologia hakee paikkaansa kulttuurin, sosiaalisen maailman, luonnon ja ympäristön tutkimusperinteiden leikkauspisteissä (Väyrynen 2009, 50). Bell (1998) tarkoittaa kulttuurisella ympäristösosiologialla kysymyksiä, jotka koskevat kulttuurin, elämäntavan, ideologian, arvojen ja kokemusten vaikutuksia ihmisten tapaan ajatella ympäristöstä ja luonnosta (Valkonen & Saaristo 2010, 9). Tämä on myös pro gradu –tutkielmani sosiologinen lähtökohta. Näin ollen tutkielman ympäristösosiologinen aihepiiri lähestyy muun muassa elämäntavan ja kulutuksen sosiologiaa.

Tutkielman aiheen yhteiskunnallinen kiinnostavuus nousee kehittyneiden maiden kasvuhakuisen elämäntavan ja globaalien ympäristöongelmien välisestä yhteydestä, toisin sanoen yksilön elämäntavan ja kulutuksen kuormittavuudesta. Tarve muuttaa länsimaista kulutusmallia esitettiin esimerkiksi Rio de Janeiron ympäristökokouksessa vuonna 1992 (Massa & Ahonen 2006, 10). Yksilökeskeisen ympäristöpoliittisen tarkastelutavan taustalla vaikuttaa yleinen poliittinen liberalisoituminen ja yksilöllistyminen: aiemmin kollektiivisina käsitellyistä moraalisisista kysymyksistä on tullut yksilön sisäisiä asioita, ja yksilö moraalisen toimijana on koko ajan kilpailevien arvojen ja valintojen edessä (Lybäck 2002, 217-218). Nykyisin yksittäistä kuluttajaa pidetäänkin tärkeänä ympäristöpoliittisena toimijana, ja ympäristöystävällisten ostopäätösten uskotaan

kumuloituvan ja näin ollen pakottavan myös yritykset ohjaamaan toimintaansa ympäristöystävällisempään suuntaan (Valkonen & Litmanen 2010, 144), mikä puolestaan aiheuttaa ekologisen rakennemuutoksen (Eräranta & Moisander 2006, 18). Käsitys autonomisesta kuluttajasubjektista on toisaalta myös asetettu kyseenalaiseksi, sillä erilaisten yhteiskunnallisten instituutioiden jäsenenä kuluttajaa myös manipuloidaan monenlaisten hallinta- ja markkinointitoimenpiteiden avulla (Eräranta & Moisander 2006).

Tutkimusten mukaan suomalaiset ovat huolissaan ympäristön tilasta: heistä 60% allekirjoittaa lauseen ”melkein kaikki nykyisessä elämäntavassamme vahingoittaa luontoa ja ympäristöä” (Tulokas 2012, 187), ja 20% näkee juuri ilmastonmuutoksen huolestuttavimpana ympäristöongelmana (Emt. 183). Suomalaisten ekologisen minäkuvan ja jalanjäljen välillä on kuitenkin ristiriitaa, siten että suomalaiset kuluttavat mielestään varsin ekologisesti, mutta suomalaisen ekologinen jalanjälki on todellisuudessa maailman suurimpia (Valkonen & Litmanen 2010, 144). Valtionhallinnon ilmastoviestinnän ohjausryhmän teettämän ja TSN Gallup Oy:n toteuttaman ilmastobarometrin mukaan suomalaiset toivovatkin valtiolta ja kansainväliseltä yhteisöltä merkittäviä toimia ilmastonmuutoksen ehkäisemiseksi, mutta ovat toisaalta varsin haluttomia muuttamaan omia arkipäivän käytäntöjään (Ympäristöministeriö 2015).

1.2. Ilmastonmuutos yhteiskunnallisena ongelmana

Ilmastonmuutos eli tarkemmin ilmaston lämpeneminen tarkoittaa viime vuosikymmeninä tapahtunutta globaalia keskilämpötilojen nousua ilmakehässä, maaperässä ja valtamerissä¹. Ilmakehän kasvaneet hiilidioksidipitoisuudet voimistavat kasvihuoneilmiötä, mikä puolestaan aiheuttaa lämpenemisen. Tiedeyhteisö on tällä hetkellä varsin yksimielinen siitä, että ilmiön kiihtyminen aiheutuu suurelta osin ihmisen kehittämistä, runsaasti fossiilisia polttoaineita käyttävistä kulutus- ja tuotantojärjestelmistä (ks. esim. Urry 2013). Ilmastonmuutoksella on todettu olevan tulevaisuudessa merkittäviä vaikutuksia ihmisten elinympäristöihin, resurssien jakautumiseen ja sosiaalisiin rakenteisiin. (Peiponen 2013.)

¹ Hallitustenvälisen ilmastopaneelin IPCC:n mukaan lämpötilat ovat nousseet keskimäärin 0,74 °C viimeisen sadan vuoden aikana (IPCC 2007a), ja mikäli nousu jatkuu nykyiseen tahtiin, nousevat lämpötilat edelleen n.1-6°C vuoteen 2100 mennessä (IPCC 2007b).

Ilmastonmuutoksesta tekee erityisen haastavan ongelman sen monimutkainen ja kasautuva luonne. Kasvihuoneilmiö ei noudata kansallisia, kulttuurisia tai maantieteellisiä rajoja, ja sen haittavaikutukset jakautuvat epätasaisesti eri alueiden kesken. (Järvelä & Wilenius 1996, 77.) Ongelma esiintyy myös sukupolvikysymyksenä, sillä sen vaikutukset ulottuvat pitkälle tulevaisuuteen ja vaikuttavat tulevien sukupolvien elinolosuhteisiin.

Ympäristöongelmien ratkaisemiseen pyrkivässä retoriikassa käytetään usein käsitteitä kestävä kehitys tai kestävä yhteiskunta (esim. Hirvilampi & Massa 2009, 106). Näillä tarkoitetaan nyky-yhteiskunnan hyvinvoinnin järjestämistä siten, ettei se vaaranna tulevien sukupolvien elinolosuhteita. Näin ollen ilmastonmuutos luo ikään kuin tulevaisuudesta käsin aiheutuvaa painetta nykypäivää elävän yksilön elämäntapa- ja kulutusvalinnoille. (Peiponen 2013.)

Ilmastonmuutoksen sosiaaliset vaikutukset jakautuvat epätasaisesti ja niiden muotoutumista on vaikea tunnistaa. Johanna Kohl (2011, 197) on huomauttanut, että ilmastonmuutoksen sosiaalisia vaikutuksia pohdittaessa on huomioitava sosio-kulttuurinen konteksti tarkasti, ja sen vaikutukset on suhteutettava tilaan, aikaan ja paikkaan. Kehittyneessä yhteiskunnassa ilmastonmuutokseen sopeutumisen toimet kohdistuvat ensimmäisenä kaikkein heikoimmassa asemassa olevien sosiaalisten ryhmien perustarpeisiin, kuten ruuan ja bensiinin saantiin verotuksen kautta. (Emt. 206.) Konkreettisten, arjen hyvinvointiin liittyvien vaikutusten lisäksi ilmastonmuutokseen sopeutuminen näkyy yleisemmin ajattelutavoissa, kuten ihmisten tulevaisuuden odotuksissa, arvoissa ja kulttuurisissa käytännöissä (Emt. 199). (Peiponen 2013.)

1.3. Aiempi tutkimus

Suomalaisessa ympäristö- ja elämäntapasosiologiassa on tutkittu varsin kattavasti ympäristöasenteita (ks. esim. Autio & Wilska 2003), ja toisaalta mitattu varsinaista elämäntapojen kuormittavuutta ympäristön kannalta (ks. esim. Massa 2006; Kotakorpi ym. 2008). Kansalaisten suhtautumista ympäristöön mittaavat säännöllisesti myös muun muassa ISSP (International Social Survey Programme) ja Eurobarometrit (Tulokas 2012,

183). Ihmisten oman elämänsä kautta konstruoimat käsitykset ja merkitykset ympäristöön ja ympäristöongelmiin liittyen ovat jääneet pienemmälle huomiolle. Arkielämän ympäristöpolitiikka –tutkimussuuntauksen luojaan kuuluva Ilmo Massa (2006, 13) onkin todennut, että suomalaista elämäntapatutkimusta on tehty 2000-luvulle asti varsin sosiosentrisesti irrallaan luonnosta.

Ympäristövastuullisuuteen, elämäntapaan ja kulutukseen liittyviä pro gradu-tutkielmia on Suomessa tehty jonkin verran. Elina Sojonen (2005) on tutkinut sosiaalipolitiikan tutkielmassaan vihreää kulutusta sukupolvi-ilmiönä, ja käyttänyt aineistonaan opiskelijoiden omaelämäkertoja. Mika Kolu (2011) on tarkastellut autottomuutta elämänpolitiikan, elämäntavan ja refleksiivisyyden käsitteiden näkökulmasta. Marja Mesimäki puolestaan on tutkinut kaupunkilaisten ympäristövastuullisuutta laadullisin menetelmin. Tutkimuskohteena olivat nimenomaan ympäristövastuulliset kaupungissa asuvat ihmiset, heidän arkiset valintansa ja näiden valintojen perusteet ja ympäristövastuullisen elämäntavan yhteiskunnalliset reunaehdot. Tutkimuksen perusteella kaupunkilaiset kokevat ympäristövastuulliset valinnat henkilökohtaisina, sisäisen hallinnan kysymyksinä ja varsin luontevana osana kaupungissa elämistä. (Mesimäki 2004; Mesimäki 2006.)

Marja Järvelä ja Markku Wilenius puolestaan ovat tehneet jo 1990-luvulla tutkimuksen ”Ilmastonmuutos, elämäntavat ja elinympäristö” (Järvelä & Wilenius 1996), jossa he haastattelivat sekä kansalaisia että ympäristövaikuttajia näiden käsityksistä ja asenteista ilmastonmuutosta kohtaan. Mirjami Koivunen (2007) on tarkastellut kansalaisten käsityksiä ilmastonmuutoksesta haastatteluaineiston avulla. Kimmo Saaristo (1994) on tutkinut tietoisesti ekologisen elämäntavan valinnoita ihmisiä ja ekologista elämäntapaa vastayrityksenä moderniin. Saariston haastattelemat, maaseudulla asuvat ihmiset kokevat muun muassa kaupungistumisen ihmisen luontosuhdetta turmelevana ilmiönä.

Kansainvälisessä tutkimuksessa ympäristövastuullisuutta on tarkasteltu paljon kulutuksen ja kotitalouksien näkökulmasta (Ks. esim. Barr & Gilg 2005; Hobson 2002). Thøgersen (2005) on tarkastellut kuluttajapolitiikan kykyä voimaannuttaa kuluttajia ja kannustaa

kestävämpiin valintoihin ja toimintatapoihin. Gert Spaargaren on tutkinut kestävien elämäntapojen muotoutumista muun muassa ekologisen modernisaation teorioiden kautta (Spaargaren & Vliet 2000), sekä yksilön vihreää kuluttajuutta kolmen ideaalityyppisen roolin kautta: ekologinen kansalainen, poliittinen kuluttaja ja moraalinen toimija/elämänpoliitikko. Roolit tuovat esiin kansalais-kuluttajan eri ulottuvuuksia, ja toisaalta samalla viittaavat eri aktoriteetteihin. (Spaargaren & Oosterveer 2010.) Ympäristövastuullisuuden yksilöllisiä motiiveja ja merkityksiä on tutkittu myös sosiaalipsykologiassa (ks. esim. Degenhardt 2002; Aro-Heinilä 2004).

John Connolly ja Andrea Prothero (2008) ovat tutkineet vihreää kulutusta elämänpolitiikan ja riskin käsitteiden avulla ja haastatelleet tutkimustaan varten urbaaneja kuluttajia Irlannissa. Tutkimuksessa haastateltujen ihmisten vihreä subjektiviteetti kumpuaa sekä sekä vihreän kulutuksen vastuullisuudesta, että sen voimaannuttavasta vaikutuksesta. Toisaalta samat yksilöt ovat kulutusvalintojensa suhteen myös hämillään ja ristiriitojen ympäröimiä, mikä haastaa käsitystä henkilökohtaisen vihreän kulutuksen ympäristöpoliittisesta voimasta.

Erityisesti Saariston ja Mesimäen työt ovat osaltaan toimineet innoittajina myös oman tutkielmani aihepiirille. Omassa työssäni en kuitenkin tee eroa henkilön asuinpaikan tai muiden taustatekijöiden suhteen. Myös aineistoni on erilainen, ja toivonkin että temaattinen omaelämäkerta-aineisto avaa ilmiökenttää eri tavalla kuin teemahaastattelut. Tutkielmassa ei myöskään kohdenneta huomiota yksilön kulutusvalintoihin, vaikka kulutustutkimustakin toki sivutaan olennaisena osana elämäntapaa ja elämänpolitiikkaa. Sen sijaan tavoitteenani on syventää ymmärrystä ympäristöriskien hallinnasta yksilöiden henkilökohtaisen ekologisuuden näkökulmasta. Tällöin on olennaista pohtia yksilöiden itse toiminnalleen antamia merkityksiä - toisin sanoen kysyä, millä tavoin yksilöt konstruoivat itsestään ympäristövastuullisia tai –vastuuttomia, ja millaisissa puitteissa.

1.4. Tutkimustehtävä ja tutkielman rakenne

Tässä pro gradu –tutkielmassa ympäristöongelmia tarkastellaan yksilön omien kertomusten näkökulmasta. Tavoitteena ei ole tuottaa tietoa ihmisten varsinaisesta ympäristövastuullisesta käyttäytymisestä, vaan tutkimus kohdistuu yksilöiden konstruoimaan ympäristövastuullisuuteen ja heidän kokemuksiinsa ympäristövastuullisuuden edellytyksistä, olosuhteista ja rajoitteista. Kiinnostukseni aihetta kohtaan kumpuaa erityisesti tutkimustuloksista, joiden mukaan ympäristömyönteisen asenteen ja käyttäytymisen välillä on ristiriitaa (ks. esim. Uusitalo 1991; Lybäck 2002). Tällöin ei voida yksiselitteisesti todeta, että ympäristömyönteisimmät ja eniten ympäristön tilasta huolissaan olevat ihmiset myös käytännössä kuormittaisivat luontoa kaikkein vähiten. Katson tämän kaltaiselle, asenteiden ja käyttäytymisen välisen ambivalenssin ”taakse” katsovalle laadulliselle tutkimukselle olevan tilausta, sillä yksilön elämäntapojen ja ympäristön tilan välistä yhteyttä on tutkittu paljon nimenomaan asenteiden näkökulmasta.

En varsinaisesti kysy aineistolta, *mitä* ihmiset tekevät elämässään ja arjessaan ympäristön eteen, vaan ennemminkin *miten* he toimintaansa perustelevat ja *millaisissa olosuhteissa*. Elämäkertojen kirjoittajat kuvailevat varsin paljon arkisia toimintatapojaan kierrätyksestä liikkumiseen ja luomutuotteiden ostamiseen. Pyrin analyysissäni katsomaan näiden kertomusten ”taakse” ja tarkastelemaan, millaisissa olosuhteissa yksilöt arkisia ympäristöelämänpoliittisia valintojaan tekevät. Millaiset reunaehdot määrittävät ympäristövastuullisten valintojen tekemistä? Tällöin oletuksenani on, että yksilön ympäristövastuullisuus sekä asenteellisella että toiminnallisella tasolla kumpuaa monimutkaisesta yksilökohtaisten, sosiaalisten ja kulttuuristen piirteiden muodostamasta todellisuudesta.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten yksilöt määrittelevät ja hahmottavat ympäristövastuullisen elämäntavan reunaehdoja?
2. Mitkä tekijät vaikuttavat ympäristövastuullisuuteen kannustavasti/rajoittavasti yksilön kertomuksissa?

3. Millaisia elämänpoliittisia ratkaisuja yksilöt kehittävät sovittaakseen ympäristöongelmien tuottamia elämäntapapaineita ja riskejä omaan elämäänsä?

Analyysiosuudessa pyrin luomaan dialogia esittelemäni aiemman elämäntapatutkimuksen ja aineiston välille, tavoitteenani syventää ymmärrystä ympäristövastuullisten valintojen reunaehdoista, kannustimista ja rajoitteista (tutkimuskysymykset 1 ja 2). Lisäksi kytken aineistosta esiin nostamiani teemoja riskikeskusteluun ja elämänpolitiikan käsitteeseen, ja pyrin tämän avulla rakentamaan edelleen kuvaa yksilön ympäristöelämänpoliittisesta toimijuudesta ja kyvystä hallita riskejä (tutkimuskysymys 3). Yksilön elämänpoliittinen toimijuus korostuu analyysiluvussa 4, ja yhteiskuntarakenteellisten reunaehtojen vaikutus luvussa 5.

Tutkielma rakentuu seuraavasti. Luvussa 2 esittelen tutkielman teoreettisen viitekehyksen, joka rakentuu riskiyhteiskunta-analyysin, yksilön ympäristöpoliittisen toimijuuden, elämäntapatutkimuksen ja elämänpolitiikan käsitteen ympärille. Luvussa 3 käyn läpi käyttämäni elämäkerta-aineiston ja esittelen tutkimusmenetelmäni, laadullisen sisällönanalyysin. Lisäksi kerron, kuinka olen menetelmää tässä tutkimuksessa käyttänyt. Luvut 4 ja 5 muodostavat tutkielman analyysiosuuden, jossa analysoin aineiston sisällönanalyysin luokittelun perusteella, ja pyrin aiemman teorian aineksia hyödyntäen tiivistämään tutkimustulokset systemaattiseksi kokonaisuudeksi. Viimeisessä luvussa 6 esittelen keskeisimmät johtopäätökseni ja pohdin niiden sosiologista ja yhteiskunnallista merkitystä.

2. YKSILÖ, YMPÄRISTÖ JA YHTEISKUNTA

Esittelen seuraavaksi tutkielman teoreettisen viitekehyksen. Aluksi esittelen riskiyhteiskuntaan ja refleksiiviseen modernisaatioon liittyvää aikalaisdiagnoosia tavoitteena kuvata yksilön elämäntavallisten valintojen laajempaa yhteiskunnallista kontekstia ja tulkintakehystä. Sitten siirrän painopisteen yksilön ympäristöpoliittiseen toimijuuteen, elämäntapatutkimukseen ja elämänpolitiikan käsitteeseen. Lopuksi erittelen tutkielmani keskeisimmät teoreettiset käsitteet ja kerron, miten olen niitä omassa tutkimuksessani soveltanut ja yhdistellyt.

2.1. Riskiyhteiskunta ja refleksiivinen yksilö

Refleksiivinen modernisaatio ja siihen läheisesti liittyvä riskiyhteiskunta-analyysi ovat Ulrich Beckin (1986) aloittamaa ja muun muassa Anthony Giddensin ja Scott Lashin edelleen kehittämää teoreettista keskustelua jälkimodernin yhteiskunnan tilasta. Riskikäsitteellä viitataan teoriassa monenlaisiin riskeihin yhteiskunnan eri osa-alueilla, mutta sen ytimessä ovat etenkin ympäristöriskit. Aikalaisdiagnoosiksi ymmärretty riskiyhteiskunta-analyysi voidaan nykyään määritellä jo kokonaiseksi yhteiskuntateoriaksi (Eräsaari 2009, 304).

Riskiyhteiskunta on modernin yhteiskunnan kehitysvaihe, jossa sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset ja yksilölliset riskit luistavat yhä useammin teollisen yhteiskunnan seuranta- ja turvainstituutioiden otteesta. Siirtymä riskiyhteiskuntatilaan toteutuu kahdessa vaiheessa. Aluksi teollisen yhteiskunnan instituutiot tuottavat vaikutuksia ja itseuhkia, mutta yhteiskunta ei vielä kunnolla tunnista niitä uhkiksi. Toisessa vaiheessa riskit politisoituvat ja alkavat hallita julkista, poliittista ja yksityistä keskustelua. Yhteiskunta kuitenkin edelleen toimii ja tekee päätöksiä traditionaalisten mallien mukaisesti, vaikka uudet ongelmat nousevat riskiyhteiskunnan uudeltaisesta dynamiikasta. Syntyvät uhkat ovat kumulatiivisia ja latentteja, ja kyseenalaistavat lopulta koko teollisen yhteiskunnan perustan. (Beck 1995, 16-17.) Luonnon asettaessa uudeltaisia, ilmastonmuutoksen

kaltaisia rajoitteita ihmisen toiminnalle, on ihmiskunta yhä enemmän pakotettu ottamaan riskejä myös tavoitellessaan ylipäänsä hyvinvointia (Järvelä 1997, 125).

Teollisen yhteiskunnan perustavat ristiriidat kumpusivat tuloja, työpaikkaa ja sosiaaliturvaa koskevien hyödykkeiden jakokonflikteista. Riskiyhteiskunnan ilmaantuessa konfliktit siirtyvät koskemaan etujen tuottamiseen liittyvien riskien jakovastuuta ja sitä, miten riskejä pitäisi jakaa, ehkäistä, valvoa ja oikeuttaa. (Beck 1995, 18.) Muutos teollisesta yhteiskunnasta jälkiteolliseen riskiyhteiskuntaan ei tapahdu vallankumousten ja poliittisten instituutioiden välityksillä, vaan ikään kuin varkein ja huomaamatta (Emit. 14). Modernissa elämässä erilaiset asiantuntijajärjestelmät tunkeutuvat arkielämään, ja erikoistumisen myötä asiantuntijuus kaventuu ja syventyy. Muutosten ja riskien uhatessa maallikolle on luonnollista epäillä juuri asiantuntijoiden toimia. (Jokinen ym. 1995, 146.) Luottamus asiantuntijajärjestelmiin edellyttää yksilöltä riskien arviointia, joka perustuu näkemyksiin toisten kyvyistä, rehellisyydestä ja näiden toimien johdonmukaisuudesta. Kun asiantuntijoiden tuottamat teknologiat tuottavat uhkia, voi luottamus murentua, mikä tekee riskiyhteiskunnan vaaroista uhkia myös ihmisten välisille sidoksille. (Emit. 134.)

Riskiyhteiskunta paitsi edellyttää, myös kiihdyttää jälkimodernia yksilöllistymiskehitystä (Massa 1998, 198). Se syntyy modernisaatioprosesseista, jotka ovat sokeita omille vaikutuksilleen ja tuottamilleen uhkille (Beck 1995, 17). Kehityksen seurauksena yksilöt vapautuvat teollisuusyhteiskunnan kollektiivisista siteistä ja elintavoista, mutta joutuvat jäsentämään elämäänsä traditionaalisten instituutioiden ja riskiyhteiskunnan ongelmien puitteissa (Beck 1994). Koska yksilöllistymiskehitys on tehnyt yksilöstä myös moraalisen toimijan, voidaan tämän teoilla ajatella olevan merkitystä myös riskiyhteiskunnan ongelmien hallinnassa. Yksilön elämän kannalta uudenlaiset riskit ovat kuitenkin vaikeasti ymmärrettäviä ja hallittavia. Ristiriitaa on siinä, että vaikka yksilöt kokevat elämänhallintansa lisääntyneen, on riskien hallittavuus koko yhteiskunnan kannalta heikentynyt. Suuri osa riskeistä myös jakautuu edelleen yksilön sosio-ekonomisen aseman, sukupuolen ja iän mukaan. (Roos & Hoikkala 1998, 13.) Sekä sosiaaliset että fyysiset riskit myös muuttavat ihmisen suhdetta ympäristöönsä. Riskit liittyvät uhkiin, jotka saavat yksilössä aikaan kognitiivisia ja emotionaalisia vaikutuksia. Uhattuna kokeminen aiheuttaa yksilössä ahdistuneisuutta. (Raivola ym. 1995, 116.) Tyypillisessä riskiyhteiskunnan

ongelmassa yksilön henkilökohtaisen elämäntavan mikrokosmos ja globaalien ongelmien makrokosmos kytkeytyvät toisiinsa, mikä juuri herättää yksilöissä epävarmuutta ja voimattomuutta (Massa 1998, 189).

Yksilöllistymisen seurauksena yksilöt joutuvat käsittelemään omina asioinaan sellaisia mahdollisuuksia, uhkia ja elämäkerrallisia valintoja, jotka teollisessa yhteiskunnassa oli mahdollista ratkaista tukeutuen perhe- tai kyläyhteisöön tai yhteiskuntaluokkaan. Tämän seurauksena esimerkiksi ydinperhe ja yhteiskuntaluokka ovat menettäneet merkitystään yhteiskunnallisina instituutioina. Myös yksilö itse fragmentoituu erilaisiksi keskenään ristiriitaisiksi minädiskursseiksi, joita yksilön odotetaan kykenevän hallitsemaan. (Beck 1995, 20.) Riskiyhteiskunnassa eläminen merkitsee yksilölle elämistä jatkuvasti kasvavien epävarmuuksien keskellä, siten että toiminta epävarmuudessa muuttuu tavallaan elämän peruskokemukseksi. Tällöin keskeiseksi elämäkerralliseksi ja poliittiseksi kysymykseksi nousee se, kuka tähän pystyy ja miksi. (Emt. 26.) Litmasen mukaan riskien hahmottamiseen ja niitä koskeviin pohdintoihin vaikuttavat sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät, kuten yksilön sosiaalinen asema, sosiaaliset verkostot ja riippuvuudet, ammatillinen asema ja elämäntapaan liittyvät valinnat. Yksilöt eivät myöskään käsittele riskejä yksin, vaan erilaisten sosiaalisten ryhmien jäsenenä ja sosiaalisten suhteiden kautta. (Litmanen 2010.)

Yksilöllistymiseen liittyy olennaisesti myös Beckin käsite alapolitiikka. Alapolitiikalla ja alapolitisoitumisella tarkoitetaan poliittisen järjestelmän ulkopuolisten toimijoiden vaikutusvallan lisääntymistä. Se on vaikuttamista alhaalta ylös, ja merkitsee esimerkiksi yksittäisten kansalaisten, yhteiskunnallisten liikkeiden ja asiantuntijaryhmien enenevää osallistumista yhteiskunnan järjestämiseen. Tämä merkitsee keskitetyn johtamisen periaatteiden syrjäytymistä ja poliittisen päätöksenteon ajautumista ristiriitaisten tavoitteiden ruuhkautumiseen. (Beck 1995, 39-40.) Juuri alapolitiikat politisoivat myös yksilön elämäntavalliset valinnat, ja näin ollen alapolitiikat vaikuttavat myös ympäristöpoliittisiin asenteisiin (Sairinen 1996). Beckin keskeisenä teesinä onkin, että yhteiskunta on kriisissä, ja se on alapolitisoitumisen kautta ohjelmoitava uudelleen (Massa 1998, 198).

Yksilöt sopeutuvat riskeihin ja riskiyhteiskunnan muodostamiin uhkakuviin eri tavoin. Giddens (1990, 134-137) on löytänyt neljä modernin yksilön sopeutumismekanismia. Ensimmäistä hän kutsuu pragmaattiseksi hyväksymiseksi: vaikka uhkakuvat pinnan alla ahdistavatkin, jokapäiväistä elämää jatketaan ikään kuin vaaroja ei ympärillä olisikaan. Tällöin esimerkiksi ainoa keino suhtautua ydinsodan uhkaan on olla ajattelematta sitä. Toinen sopeutumiskeino on pitkäjänteinen optimismi, jossa uskotaan ihmiskunnan kykyyn ratkaista suuretkin ongelmat järjenmukaisesti ja tieteellisesti. Kolmas keino on kyyninen pessimismi, jolloin riskien herättämiä ahdistuksen tunteita lievennetään esimerkiksi huumorilla ja maailmantuskalla. Neljättä keinoa Giddens kutsuu radikaaliksi osallistumiseksi: moderneihin riskeihin pyritään vaikuttamaan käytännön toiminnalla muun muassa erilaisten sosiaalisten liikkeiden kautta. Modernin yhteiskunnan olosuhteet, kuten refleksiivisyys ja organisatoriset mahdollisuudet, kannustavat enemmän aktiiviseen toimintaan kuin passiiviseen vetäytymiseen (Giddens 1990, 149). (Mesimäki 2004, 19-20.)

Riskiyhteiskuntaa voidaan tarkastella ja tulkita myös konstruktionistisesti: riskit eivät ole ainoastaan objektiivisia faktoja, eikä luonto itsessään tuota aktiivista tietoa toiminnastaan. Sen sijaan riskien yhteydessä on syytä puhua myös kulttuurisesti välittyneistä tulkinnoista. Käytetyt käsitteet, kokemukset ja maailmankuva vaikuttavat riskikäsitteisiin ja siihen, mitkä riskit nousevat tietoisuuteen ja ympäristöpolitiikan kohteeksi. (Massa 1998, 193.)

2.2. Yksilö ympäristöpoliittisena subjektina

Poliittisen liberalisoitumisen ja yleisen yksilöllistymistendenssin seurauksena moraalista vastuuta koskevasta pohdinnasta on tullut yhä enemmän yksilön sisäinen asia. Koska kollektiivinen moraalinen ei jälkimodernissa yhteiskunnassa ole enää mahdollinen, joutuvat yksittäiset toimijat tekemään omat moraaliset valintansa ilman auktoriteettien tukea. (Lybäck 2002, 217-218.) Yhteiskunnallinen arvomaailma on pirstaloitunut ja huokoistunut, mikä mahdollistaa erilaisten, jopa toisilleen vastakkaisten arvojärjestelmien sallimisen. Tällaisessa pluralistisessa yhteiskunnassa eettisistä kysymyksistä tulee aiempaa problemaattisempia ja henkilökohtaisempia. (Lybäck 2002; Bauman 1995)

Moderneissa yhteiskunnissa vallitsevat arvot ovat muodostuneet suhteessa yhteiskunnan tavoittelemiin päämääriin. Näihin päämääriin pyrkiviä yleisiä arvomäärittelyksiä modernissa yhteiskuntapolitiikassa ovat olleet muun muassa taloudellinen kasvu, tasa-arvo ja hyvinvointi. Nykyään myös kestävä kehitys voidaan lukea tällaisten globaalistikin legitiimien arvomäärittelysten joukkoon, tosin kestävä kehityksen käsite on ollut myös tulkintakiistojen ja määrittelykamppailun kohteena. Myöhäismoderneissa yhteiskunnissa arvoista on tullut situationaalisia, mistä kertoo muun muassa puhuminen asenteista arvojen sijaan. (Järvelä 2002, 26-27.) Arvojen moninaistuminen, rinnakkaisuus ja jopa vastakohtaisuus ovat myös tehneet yhteiskuntapoliittisesta keskustelusta ongelmakeskeisempää, siten että laajan arvokeskustelun sijaan nykypäivänä keskitytään yleensä tietyn ongelman ratkaisemiseen. Tämän seurauksena arvomääritteisten tavoitteiden ohjaaman yhteiskuntasuunnittelun tilalle nousee riskien empiiriseen havaitsemiseen ja todennäköisyyksiin perustuva ongelmanratkaisupolitiikka. (Emt. 32-33.)

Arkeaan elävä yksilö on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, ja voi tietyissä määrin valita toimintatapojaan vaihtoehtoista, joiden vaikutukset ympäristöön ovat keskenään erilaisia. Tämä tekee yksilöstä ympäristöpoliittisen toimijan. (Nurmio 2008a, 143.) Ympäristöpoliittikkoina yksilöt vaikuttavat ympäristön tilaan toisaalta kuluttajina ja toisaalta poliittisina kansalaisina (Suhonen 1994, 117). Yksilön rooli ympäristön huomioonottavana kuluttajana kiteytyy usein käsitteeseen ”vihreä kuluttaja”. Sanna Ahonen (2006, 74) on todennut, että vihreä kuluttaja voidaan määritellä monesta eri näkökulmasta: ”- - ympäristövastuullisena ostostentekijänä, arkisia pieniä ympäristötekoja tekävänä kierrättäjänä, poliittisena kuluttaja-aktiivina, vähän kuormittavana kuluttajana tai vihreään alakulttuuriin tai liikkeeseen kuuluvana toimijana”. Yksilöt puntaroivat kustannusten ja omakohtaisen hyödyn suhdetta kulutuspäätösten lisäksi myös poliittisissa päätöksissä. Esimerkiksi valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa yksilön antaman äänen suora vaikutus ympäristöön on hyvin pieni, mutta toisaalta, niin ovat äänestämisen kustannuksetkin. (Suhonen 1994, 153.)

Yksilö on yhteiskunnan jäsenenä toisaalta myös eettinen subjekti, ja perinteisesti on ajateltu, että ihmisten asioihin ja esineisiin liittämät arvot ohjaavat niistä tietoisien yksilön toimintaa. Yksilön valintoja ohjaavat kuitenkin myös elämistä määrittävät reunaehdot, jotka puolestaan vaikuttavat myös siihen, mitä pidetään oikeana ja vääränä. Sosiaaliset tekijät ja yhteisössä välittyvä kommunikaatio määräävät sen, nouseeko joku asia yksilön tietoisuuteen ja eettisen pohdinnan kohteeksi. Yhteisön jäsenenä eettisiä valintoja tehdessään yksilö joutuu tekemisiin lukuisten vuorovaikutussuhteiden kanssa, ja usein valintojen yhteydessä on tarjolla erilaisia rooleja ja monta erilaista minää. (Nurmio 2008b, 223-226.) Yksilön vastuu liittyykin kysymyksiin kollektiivisesta toiminnasta ja moraalisen ja rationaalisen toiminnan välisestä suhteesta. Yksilön kannalta rationaalinen toiminta saattaa olla yhteiskunnan kannalta epäfunktionaalista tai jopa haitallista. Yhteiskunnan toiminnan kannalta olennainen kysymys onkin, miten paljon esimerkiksi ympäristön toimintaan vaikuttavista toimista tulee jättää yksilön rationaliteetin varaan ja toisaalta, miten paljon tarvitsemme keskitettyä valtiollista ohjausta. (Loukola ym. 2002, 215-216.)

Ihmiset eivät toisaalta useinkaan ole tarpeidensa ja tavoitteidensa suhteen johdonmukaisia, vaan haluavat usein monia ristiriitaisia asioita samanaikaisesti. Asioiden tärkeysjärjestys voi muuttua vertailtavien asioiden määrän kasvaessa, ja tällöin myös suhtautuminen ympäristönsuojeluun heittelee suhteessa muihin tavoiteltaviin asioihin. (Uusitalo 1986.) Näiden sisäisten yksilöpreferenssien lisäksi ristiriitaa on kollektiivisten ja yksilöllisten preferenssien välillä. Liisa Uusitalo on jakanut yksilön pohtimat preferenssit yksilöllisiin hyötypreferensseihin ja sosiaalisiin hyvinvointipreferensseihin. Yleensä kollektiiviseen toimintaan motivoituminen edellyttää, että yksilö kokee siitä olevan jotain yksityistä hyötyä. Altruistisen käyttäytymisen kannalta merkitystä on myös sillä, korostaako yhteiskunnan tarjoama informaatio (esimerkiksi ympäristöongelmista) yksilöllisiä vai sosiaalisia hyötyjä. (Uusitalo 1991, 34-36.)

Yksilötasolla merkittävin ongelma ristiriitaisten preferenssien suhteen on vapaamatkustaminen. Vapaamatkustaja pyrkii hyötymään yhteisestä toiminnasta, mutta on haluton osallistumaan siihen itse. Traditionaalisten sosiaalisten normien heiketessä myös vapaamatkustaminen lisääntyy. Klassisten talous- ja rationaalisuusteorioiden mukaan rationaalinen yksilö on nimenomaan vapaamatkustaja. Jos kuitenkin kaikki valitsevat

vapaamatkustamisen, häviää yhteistoiminnalla saavutettu hyödyke, mikä ei olekaan enää yksilön kannalta paras lopputulos. Ympäristön laatu on juuri sellainen yhteinen hyödyke, jonka käyttöä on vaikea rajoittaa sellaisiltakaan yksilöiltä, jotka eivät ole valmiita pitämään siitä huolta. (Uusitalo 1991, 37.)

Lopulta kysymys asenteiden ja toiminnan välisistä ristiriitaisuuksista palautuukin yksilöllisten ja kollektiivisten preferenssien ambivalenssiin: yksilöt saattavat valita omakohtaisen hyödyn kollektiivisen hyödyn sijaan, vaikka sinänsä kannattaisivatkin kollektiivista etua vilpittömästi asenteellisella tasolla. (Lybäck 2002, 228; Uusitalo 1986.) Habermas (1987) näkee asenteiden ja käyttäytymisen välisen ristiriitaisuuden johtuvan ennen kaikkea siitä, että yhteiskunnasta puuttuu instituutio tai auktoriteetti joka kykenisi ohjaamaan ympäristöarvoja ja –tietoisuutta käytännön toiminnaksi. Suhonen (1994, 155) kuitenkin huomauttaa, että asenteellinen ympäristömyönteisyys itsessään ei kumpua varsinaisesti oman edun ajamisesta, sillä ihmiset liittävät ympäristöongelmat usein globaaliin ja tulevaisuuteen suuntautuvaan kontekstiin. Oman ja kollektiivisen hyödyn ja kustannusten problematiikka liittyy ennen kaikkea omassa arjessa tehtyihin konkreettisiin valintoihin.

2.3. Elämäntapa ja ympäristö

Suomalainen elämäntapatutkimus nousi yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen osana määrällisten tutkimusmenetelmien kritiikkiä ja haluna tutkia ”todellista elämää” tilastollisten yleistysten sijaan. Elämäntapatutkimusta on kuitenkin toteutettu enimmäkseen irrallaan luonnosta ja ympäristöongelmista. Ympäristöongelmien politisoitumisen seurauksena myös yksittäiset ihmiset joutuvat kuitenkin miettimään suhdettaan ympäristöongelmiin ja näin ollen tekemään ympäristöelämänpolitiikkaa. Arkielämän ympäristöpolitiikka on melko tuore tutkimusnäkökulma, joka tarkastelee ympäristöasioita painottaen arjen näkökulmaa. Keskeisessä roolissa ovat tällöin ihmisten elämäntapojen ja kulutuksen tutkiminen, muun muassa elämäntapojen ekologinen kuormittavuus. Toisaalta ollaan myös kiinnostuneita ihmisten elämäntapaa koskevista kulttuurisista tulkinnoista, joita voidaan nimittää ympäristötarinoiksi. Arkielämän ympäristöpolitiikan kannalta

keskeistä on tarkastella ja problematisoida myös ihmisten itsestään selvänä pidettyä käyttäytymistä. Sekä tarkoituksellisilla että tarkoittamattomilla teoilla on merkitystä ympäristön kannalta, ja niihin liittyvä käyttäytyminen on valinnanvaraista. Yksi arkielämän ympäristöpolitiikan tärkeimmistä taustaoletuksista on se, että eri toimijoilla on usein erilaisia käsityksiä luonnosta ja ympäristöstä. (Massa & Ahonen 2006, 9-13.)

Halu ja kiinnostus ottaa ympäristö huomioon arjen päätöksissä rakentuu monenlaisista yksilöllisistä ja yhteiskunnallisista edellytyksistä. Ympäristösosiologiassa ajatellaan usein, että kulutus- ja elämäntapavalintojen taustalla on yksilön ympäristösuhde, jolla tarkoitetaan ihmisen tapaa suhtautua ympäristöongelmiin (Valkonen & Litmanen 2010, 159). Duane Elginin (2000) mukaan ympäristöystävällisiin valintoihin on pohjimmiltaan kaksi vaikutinta: välttämättömyyden aiheuttama paine ja mahdollisuuksien tuottama vetovoima. Välttämättömäksi ympäristöystävälliset valinnat tekevät globaalit ympäristöongelmat ja luonnon kantokyvyn heikkeneminen itsessään: ihmisten on lopulta pakko alkaa tehdä ympäristön kannalta kestävämpiä ratkaisuja. Toisaalta elämäntapojen muuttaminen nähdään myös mahdollisuutena ja yksilöllisenä vapauden kokemuksena. Kehittyneissä länsimaissa yksilöiden halu yksinkertaistaa elämäntapoja vähentämällä materiaalista kulutusta on lisääntymässä, ja ympäristöystävälliset valinnat nähdään yksilöllisenä mahdollisuutena itsensä toteuttamiseen ja massakulttuurin ja yhteiskunnan tuotteistumisen vastustamiseen.

Ympäristövastuullista elämäntapaa on selitetty ja tutkittu varsin paljon asenteiden ja arvojen kautta. Muun muassa kulutuskäyttäytymistä tutkittaessa on sovellettu paljon valintateorioita ja asenne-käyttäytymismalleja, jotka olettavat kuluttajan pyrkivän aina maksimoimaan hyödyn käytössään olevan informaation avulla. Ympäristön kaltaisen yhteishyödykkeen kohdalla asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. (Uusitalo 1997.) Ympäristövastuullisuuteen kannustavat asenteet eivät nimittäin automaattisesti realisoitu käytännön toiminnaksi (ks. esim. Lybäck 2002). Muun muassa Ahonen (2006, 74) on havainnut, että ympäristömyönteinen asennoituminen ei välttämättä johda vähän ympäristöä kuormittavaan toimintaan, ja toisaalta ympäristönsuojeluun välipitämättömästi suhtautuvan henkilön elämäntapa saattaa käytännössä kuormittaa ympäristöä hyvin vähän. Asenteellisella tasolla halu suojella ympäristöä on jo

vakiintumassa sosiaalisiksi normiksi, jota on vaikea kyseenalaistaa. Asenteellinen orientaatio korreloi kuitenkin varsin heikosti käytännön toimien kanssa. (Lybäck 2002, 221; Ahonen 2006.)

Lybäck on tarkastellut syitä asenteiden ja käyttäytymisen välisen ristiriidan taustalla. Yksilön ympäristövastuullisen toiminnan emotionaalisen esteenä voi olla ekologisen minäkuvan kirkkaus (Sairinen 1996), eli yksilö kokee toimivansa jo niin ekologisesti, ettei toimintatapoja ole tarvetta muuttaa. Tutkimusten mukaan myös suomalaisten kansallinen ekologinen minäkuva on varsin kirkas, ja ympäristön saastumisesta ollaan huolestuneempia globaalilla tasolla. Yksilötason toiminta saattaa myös heijastaa teknologiaoptimismia, jolloin usko tieteen ja teknologian kykyyn ratkaista ympäristöongelmat on niin vahva, ettei omia toimintatapoja katsota tarpeelliseksi muuttaa. Toisaalta yksilö saattaa myös tuntea omat ponnistelunsa turhiksi ja merkityksettömiksi, koska ympäristön tuhoutuminen nähdään väistämättömänä, tai koska toiminnan seuraukset näkyvät vasta hyvin pitkällä aikavälillä. (Lybäck 2002, 222-224.) Ympäristövastuulliseen toimintaan vaikuttaa lisäksi olennaisesti yksilön saatavissa oleva tieto ympäristöongelmista. Tiedon puute tai väärät uskomukset heikentävät asenteiden realisoitumista käytännön toiminnaksi. Toisaalta tietotulva saattaa aiheuttaa myös informaatioähkyn, joka yksilössä aiheuttaa välinpitämättömyyttä ja haluttomuutta toimintaan. (Lybäck 2002, 224-227.) Joukkoviestimillä on merkittävä rooli yksilöiden ympäristökäsitysten syntymisessä ja välittymisessä (Ks. esim. Suhonen 1994).

Yksilön toimintaympäristöön vaikuttavat lisäksi sosiaalinen lähiympäristö, objektiiviset ja subjektiiviset tilannetekijät ja arkipäivän toimintojen rutiinisidonaisuus (Lybäck 2002, 224-227). Sosiaaliset tekijät tarjoavat ympäristövastuullisille valinnoille muitakin motiiveja, kuin varsinainen halu suojella ympäristöä: esimerkiksi julkisuus ja lähiyhteisön tunnustus, tai vastaavasti yleisen paheksumisen välttäminen voivat toimia kannustimena valinnalle (Suhonen 1994, 155). Lähiympäristön toimintamallit saattavat toisaalta ohjata yksilön toimintaa tämän asenteiden vastaisesti, varsinkin jos asenteellinen orientaatio on heikko (Lybäck 2002, 226).

Monet elämäntapaan liittyvät toimet ovat yksilölle varsin tiedostamattomia ja kyseenalaistamattomia. Elizabeth Shove (2003) on tutkinut ihmisten arjen käytäntöjä, tapoja ja rutiineja normaaliuden käsitteen muutosten kautta. Suurin osa yksilöiden ympäristön kannalta merkittävää käyttäytymistä, kuten veden ja sähkön kulutus, on rutiininomaista, ”näkymätöntä” ja itsestään selväksi koettua (Emt. 395). Ihmisten tarve huolehtia hygieniastaan on kasvanut huomattavasti; nykypäivänä ihminen käy joka päivä suihkussa ja pesee pyykkiä lähes päivittäin. Kuten Ahonen (2006, 79) on asiaa havainnollistanut, ihminen voi hyvin peseytyä kerran viikossa ilman saippuaa, mutta tämä ei olisi sosiaalisesti hyväksyttävää nyky-Suomessa. Shove (2003) onkin ehdottanut, että keskityttäisiin tutkimaan normaaliuden rajoja, jotka estävät muun muassa vihreää kuluttamista. Normaaliuden rajat kytkeytyvät sosiaalisen lähiympäristön merkitykseen ympäristövastuullisessa toiminnassa. Rutiineihin nojaaminen myös helpottaa yksilön jokapäiväistä päätöksentekoa, joten niiden muuttaminen voidaan kokea hankalana. (Lybäck 2002, 225-226). Mukavuuteen ja esimerkiksi vaatteiden pesemiseen liittyvien tapojen taustalla vaikuttavat myös kaupalliset intressit (Shove 2003).

Kiinnostus ympäristöongelmia kohtaan kietoutuu myös kysymykseen ihmisten luontosuhteesta. Mary Douglasin kulttuuriteoriaa on sovellettu neljässä luontomyytissä, jotka tiivistävät ihmisten luontokäsityksiä ja luontoon liitettyjä ominaisuuksia. Hyväntahtoisen luonnon myytti pitää luontoa myötämielisenä ihmiskuntaa kohtaan, ja uskoo luonnon palautuvan järjestykseen ja tasapainoon ihmisen toiminnasta huolimatta. Tilapäisen luonnon myytti näkee luonnon helposti horjutettavana, haavoittuvana ja suojelua kaipaavana. Pahansuopa ja kärsivällinen luontomyytti katsoo luonnossa vallitsevan epävakaisuutta, jota kuitenkin hallinnallisilla keinoilla pystytään korjaamaan. Viimeinen myytti on oikullinen luontomyytti, joka fatalistiseen maailmankuvaan nojaten katsoo, ettei luontoon voida mitenkään vaikuttaa, vaan on odotettava mitä tapahtuu ja sopeuduttava siihen. (Douglas 2002; Järvikoski 2009, 91-93.)

Ympäristövastuullinen elämäntapa on yksilölle usein myös omatunnon kysymys, mikä puolestaan konkretisoituu erityisesti kulutus päätöksissä. Ympäristöongelmat tarjoavat nyky-yhteiskunnassa yksilölle moraalisia imperatiiveja, joiden mukaan kulutustuotteita vertaillaan ja (omaa) tuhlailevuutta paheksutaan. Tämä tuottaa kulttuurisia ihanteita

hyvästä kuluttamisesta ja askeettisista käytännöistä. Omatunto liittyy kykyyn olla vastuussa itsestään, ja huono omatunto kysymyksiin itsekurin ja itsehallinnan onnistumisesta. Huono omatunto syntyy hyvänä pidettyjen ihanteiden tavoittamattomuudesta ja kyvyttömyydestä pitää omia kulutushaluja kurissa. Lopulta omatunto kumpuaa ennen kaikkea yksilön mahdollisuudesta ylimäärään, mahdollisuudesta valita. Juuri tämä valitsemisen mahdollisuus tekee kuluttamisesta sekä esteettistä että eettistä, ja mahdollistaa refleksiivisten elämänstrategioiden suunnittelun. (Lehtonen 1998, 235-238.)

Syyllisyyteen ja omatuntoon liittyvät tunteet kumpuavat inhimillisen kulttuurin ja luonnon dualistisesta vastakkainasettelusta. Tämän seurauksena kaikki inhimillinen toiminta voidaan ajatella luontoa tuhoavana, huolimatta siitä että ihminen biologisenaakin organismina on erottamaton osa luontoa. (Haila 2008, 235-236.) Ilmo Massa on puhunut syyllistymiskilvestä, joka voidaan nähdä yksilön emotionaalis-kognitiivisena esteenä vihreitä elämäntapaohjeita tulvivalle yhteiskunnalle. Syyllistymiskilvellä suojellaan omaa totuttua elämäntapaa ja torjutaan kielteisiä tunteita, jotka heräävät kun jonkun koetaan syyllistävän ja pyrkivän osoittamaan ihmisten elävän väärällä tavalla. Tällöin ekologinen valistus saattaa jopa kääntyä alkuperäistä tarkoitustaan vastaan, kun kielteiset tunteet muuttuvat häpeän kautta jopa vihaksi. Elämäntapojen ja käyttäytymisen muuttamisen kannalta syyllisyyden tunne on häpeää tehokkaampi. (Massa 2006, 119-121; Massa 1998, 215.)

2.4. Elämänpolitiikka

Elämänpolitiikka liittyy läheisesti elämäntavan käsitteeseen – Roosin mukaan se on jopa korvannut elämäntavasta puhumisen yhteiskuntatieteissä (Roos 1998). Käsitteen tarpeellisuus on viime aikoina kasvanut, sillä monet hyvän ja oikean elämän kysymykset ovat muuttuneet arkipäiväisiksi, kaupallisiksi ja teknisiksi (Roos & Hoikkala 1998, 9). Elämänpolitiikan muodostuminen edellyttää emansipoitumista traditionaalisen yhteiskunnan siteistä ja hierarkioista (Giddens 1991, 214). Valistuksen ajalta periytynyt, modernin yhteiskunnan emansipatorinen politiikka merkitsi ihmisten vapautumista

kahleista, riistosta ja sorrosta ja näin ollen tasa-arvoista ja oikeudenmukaista kohtelua (Roos 1998, 22). Siinä missä emansipatorinen politiikka oli uusien mahdollisuuksien politiikkaa, on elämänpolitiikka nimenomaan elämäntyylien politiikkaa (Giddens 1991, 214). Elämänpolitiikka toteutuu kiistoissa ja taisteluissa siitä, miten meidän tulisi elää (Giddens 1994). Pohjimmiltaan kyse on siis yhteiskuntafilosofian ikuisuuskysymyksistä liittyen hyvän elämän edellytyksiin ja onnen mahdollisuuksiin, joihin tosin jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa on löydettävissä lukuisia eri vastauksia (Heiskala 1998, 120). Tällöin puhe on myös hyvinvointivaltiosta ja hyvinvoinnin organisoimisesta yhteiskunnassa, ja Roosin (1998, 22) mukaan elämänpolitiikka tarjoaakin uuden tavan jäsentää murrosaikaa elävää hyvinvointivaltiota.

Traditionaalisen yhteiskunnan normaalibiografisten elämäkirjoitusten hävitessä itsekurista on tullut yksilön elämää voimakkaasti ohjaava periaate – yksilöllä on sekä vapaus, että pakko tehdä valintansa itse (Roos & Hoikkala 1998, 10). Yksilöllistymisen seurauksena yksilöt joutuvat suunnittelemaan, sovittamaan ja paikkaamaan myös elämäkertansa itse. Ristiriitaa syntyy siitä, että yksilöt vapautuvat perinteisistä kollektiivisista sitoumuksista, mutta joutuvat järjestämään elämänsä perinteisten instituutioiden ja riskiyhteiskunnan puitteissa. (Massa 1998, 197.) Toisaalta, elämänpolitiikkaa ja normaalibiografista suhtautumista raamittavat edelleen kulttuuriset käsitykset suhteellisen ennustettavasta elämäkulusta. Etenkin Suomen kaltaista, nopeiden muutosten yhteiskuntaa on yksilötasolla hallinnut voimakas eteenpäin menemisen ja ylöspäin pyrkimisen eetos. (Karisto 1998, 55.)

Elämänpolitiikka liittyy läheisesti refleksiivisyyden käsitteeseen. Giddens (1991, 214-215) on tiivistänyt elämänpolitiikan olevan elämää koskevien päätösten politiikkaa, yksilön itsensä toteuttamista refleksiivisesti järjestäytyneessä jälkimodernissa ympäristössä. Tällöin elämänpolitiikan voi nähdä ennen kaikkea yksilöllisiin valintoihin, habitukseen, elämäntyyliin ja elämäntyyliin ja elämäntyyliin liittyvänä toimintana (Roos & Hoikkala 1998, 22). Elämänpolitiikan ytimessä on refleksiivisen minän projekti, jossa yksilöt sovittavat globalisaation vaikutuksia elämänsä ja toisaalta vaikuttavat itseään toteuttamalla globaaleihin strategioihin. (Giddens 1991, 214-215.) Koska kukaan ei kuitenkaan kestä liiallista refleksiivisyyttä, muodostuu turvallinen arki pitkälti turvallisuushakuisuuden,

toistojen ja rutiinien varaan. Tällöin elämänpolitiikan voi ymmärtää sellaisten periaatteiden kokonaisuutena, joiden pohjalta yksilö automatisoi ja systematisoi valintojaan. (Roos & Hoikkala 1998, 16.)

Elämänpolitiikkaa voidaan tarkastella myös riskien näkökulmasta: sitä tarvitaan tilanteessa, jossa yksilöillä on valinnan vapaus ja resursseja, mutta toisaalta myös uudenlaisia riskejä käsiteltävänä (Roos 1998, 22). Tällöin elämänpolitiikka on kuitenkin paljolti kollektiivista, sillä ympäristökatastrofien kaltaiset uhkatekijät eivät ole yksittäisen ihmisen kontrolloitavissa tai estettävissä. Myös koko yhteiskunnan kyky hallita uusia riskejä on heikentynyt, vaikka yksilöiden elämänhallinnan koetaan lisääntyneen. Riskeihin liittyvät elämänpoliittiset ratkaisut voidaan jakaa niihin, joilla vaikutetaan yleiseen riskitasoon, ja sellaisiin, joilla yksilöt voivat henkilökohtaisesti suojautua riskeiltä. (Roos & Hoikkala, 12-15.)

Yksilön kannalta tyypillinen riskiyhteiskunnan ongelma on sellainen, jossa yhdistyvät henkilökohtaisen elämäntavan mikrokosmos ja globaalien ongelmien makrokosmos, ja se aiheuttaa yksilössä epävarmuuden ja voimattomuuden kaltaisia tunteita (Massa 1998, 189). Tällainen epävarmuuden kulttuuri toimii kontekstina ympäristöön ja ympäristöongelmiin liittyvälle elämänpolitiikalle. Riskien myötä syntyvä refleksiivisyyden vaatimus tuottaa epävarmuuden myötä myös sosiaalista epätasa-arvoa. Lash (1994, 127-135) arvioi epävarmuuden synnyttävän sekä refleksiivisyysvoittajia, että –häviäjiä, joista jälkimmäiset uhkaavat sulkeutua informaatio- ja viestintärakenteiden ulkopuolelle uudeksi alaluokaksi. Luovalle ihmiselle ja jälkimodernille keskiluokalle traditioista vapautuminen voi puolestaan olla jopa vapauttavaa ja jännittävää (Massa 1998, 197).

2.5. Keskeiset käsitteet tässä tutkimuksessa

Käytän ympäristön kannalta myönteisten asenteiden, toiminnan, elämäntapojen ja valintojen muodostaman kokonaisuuden kuvaamiseen pääasiassa käsitettä *ympäristövastuullisuus*. Marja Mesimäki (2006, 88) on määritellyt ympäristövastuullisuuden seuraavasti: ”- - jotkut ihmiset ovat valinneet tietoisesti omassa

arkisessa elämässään ympäristön kannalta mahdollisimman kestäviä toimintatapoja”. Tässä tutkielmassa pyrin jonkin verran valottamaan myös ympäristömyönteisiin ratkaisuihin vaikuttavia, varsin tiedostamattomia elämisen olosuhteita. Pääasiassa keskityn kuitenkin juuri tietoisiin elämäntavallisiin ja elämänpoliittisiin valintoihin ja tekoihin, ja näiden yhteiskuntarakenteellisiin rajoitteisiin.

Elämänpolitiikan käsitettä on kritisoitu sen epämääräisyydestä. Yksi syy tähän on kielellinen: suomen kielen sana ’politiikka’ ei tunne englannin kielen eroa *politics-policy* (Roos & Hoikkala 1998, 11), mikä tekee käsitteestä tulkinnanvaraisen ja empiirisen analyysin kannalta haastavan. Ymmärrän elämänpolitiikan käsitteen tutkielmassani ympäristöriskien hallintaan liittyvien yksilön valintojen kautta. Tällöin keskeisiä yksilön pohtimia riskejä ovat nimenomaan ympäristöongelmat, ja elämänpolitiikka merkitsee yksilöiden käytäntöjä, joilla omaa ajattelutapaa ja toimintaa ohjataan riskien mukaisesti tai sopeutetaan niihin. Riskeihin keskittyvän elämänpolitiikan ja ympäristövastuullisuuden käsitteiden perusteella kutsun teoreettista viitekehystäni *ympäristöelämänpolitiikaksi* (Vrt. Massa & Ahonen 2006, 13). Tarkastelen analysoimani aineiston perusteella yksilöiden elämää ympäristöön ja ympäristöongelmiin liittyvien elämänpoliittisten piirteiden kautta. Toisin sanoen kysyn: millaisia ympäristöelämänpoliittikkoja aineiston kirjoittajat itsestään konstruoivat, ja millaisena he kokevat ympäristövastuullisen elämän reunaehdot?

Riskiyhteiskunnan ja refleksiivisen modernisaation ymmärrän yksilön ympäristöpoliittisuuden tulkintakehyksenä. Arto Noro on kritisoinut Beckin ja Giddensin modernisaatioteorioiden empiiristä voimaa, ja nimittää riskiyhteiskuntateoriaa ja refleksiivistä modernisaatiota aikalaisdiagnoosiksi. Aikalaisdiagnoosi pyrkii luomaan kuvaa tietyn aikakauden luonteesta, ja vastaamaan kysymykseen: keitä me olemme? (Noro 2000, 323.) Varsinainen empiirinen analyysi vaatii tutkimusteoriaa ja yleistä teoriaa, joita myös aikalaisdiagnoosiin sisältyy (Emt. 321). Aikalaisdiagnoosia itsessään ei tällöin tulisi käyttää varsinaisen empiirisen evidenssin tulkinnassa, sillä vaarana on sosiologian ajautuminen journalismiksi ja arkiseksi ajan kuvasta lumoutumiseksi (Emt. 329). Pyrin tutkielmassani ankkuroimaan riskiyhteiskuntateorian ja refleksiivisen modernisaation empiriaan elämäntavan ja ympäristöongelmien suhdetta ja yksilön ympäristöpoliittisuutta kuvaavan teoriataustan avulla. Riskiyhteiskunnan ymmärrän tässä ajan henkenä, ja

ympäristövastuullisuuden problematiikan kanssa painiskelevan yksilön tuon hengen yhdenlaisena ruumiillistumana ja heijastumana.

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Esittelen seuraavissa alaluvuissa tutkimusaineistoni ja tutkimusmenetelmänä käyttämäni laadullisen sisällönanalyysin. Lisäksi kerron miten olen menetelmää omassa analyysissäni soveltanut. Aluksi erittelen elämäkerta-aineiston erityispiirteitä ja laadullisen aineiston käyttöä yleisesti.

3.1. Laadullinen elämäkerta-aineisto

Elämäkertojen keräämisen suosio on kasvanut 1970-luvulta lähtien ja levinnyt useille ihmistieteiden alueille (Antikainen & Komonen 2004, 89). Kiinnostus elämäkertoja kohtaan liittyy laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun yksilöllistymisestä, itsereflektiivisyyden lisääntymisestä (Giddens 1991) ja modernisaatiosta. Keskiössä elämäkertametodissa ovat äänen antaminen subjektille itselleen, sosiaalisten identiteettien tuottamisen ja uusintamisen tarkastelu ja mikro- ja makrotason analyysin yhdistäminen (Antikainen & Komonen 2004, 90-91). J.P. Roos on määritellyt elämähistorian tai elämäkerran ”tarinaksi (tai tarinoiden kokoelmaksi), joka perustuu henkilön omaan elämään, jossa tarinan kertova henkilö esitetään tarinan subjektina ja jossa hän itse määrittelee mitä tarinaan sisällytetään ja mitä ei” (Roos 1988, 140).

Käsiteltäessä elämäntarinoita sosiologisesti, on ne nähtävä sosiaalisina ja historiallisina tosiasioina, koskien tapahtumia ja miljöitä ja niiden subjektiivista tulkintaa ja representaatiota (Roos 1988, 146). Olennaista on analysoida ketkä ihmiset tarinoita tuottavat, missä kontekstissa, ja miksi. Konteksti on erityisen tärkeä, sillä ihmisten intentiot elämäntarinan suhteen vaihtelevat sen mukaan kenelle tarina kerrotaan. Elämäntarinan kerrontaan vaikuttavat lisäksi vallitsevat kerronnan mallit ja muodot: tavallisesti elämäntarinat noudattavat klassisia romaanin ja kansantarinoiden muotoja, eivätkä modernin romaanin hajanaiset rakenteet niissä juurikaan näy. (Emt. 148-149.) Sosiologiselle elämäkertatutkimukselle on tärkeää nähdä sekä itse tarina että sitä muovaava yhteiskunnallinen tilanne ja prosessi (Emt. 150). Omaelämäkerrallisen aineiston

luotettavuuteen liittyen voidaan kysyä, missä määrin niiden tarjoama informaatio todella kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Esimerkiksi Pierre Bourdieu (1986) on puhunut ”biografisesta illuusiosta”, kirjoittajan tarpeesta yhdistää elämänsä erilliset tapahtumat toisiinsa, vaikka niillä ei ”todellisuudessa” olisikaan kausaalista yhteyttä (Roos 1988, 150).

Tätä taustaa vasten luen ympäristöelämäkertoja eräänlaisena ympäristöidentiteetin subjektiivisena tuottamisena. Tällöin tärkeää ei ole pohtia, missä määrin tekstit todella kuvaavat yksilön ympäristösuhdetta ja sen kehitystä yhteiskunnallisena ilmiönä, vaan yksilön antamat kulttuuriset merkitykset ympäristölle oman elämäntarinansa kautta. Tässä tutkimuksessa ei myöskään kiinnitetä juurikaan huomiota elämäkertojen kronologiaan ja narratiivisuuteen, vaan sisältöä tarkastellaan ja eritellään temaattisesti ympäristövastuullisuuden näkökulmasta. Katsoin aiheelliseksi luopua varsinaisesta narratiivisesta metodista, sillä elämäkerrat hajoavat pituuden ja narratiivisuuden suhteen melkoisesti, ja niistä olisi ollut vaikeaa löytää yhteneviä tarinallisia kulkuja. Kaikki kirjoittajat eivät esimerkiksi käy elämäänsä läpi kovinkaan systemaattisesti. Analyysin keskiössä on siis nimenomaan ympäristövastuullisten valintojen tekemisen kokeminen, ei niinkään ympäristövastuullisuus elämäntarinassa. Elämänvaiheiden merkitys nousee osaksi analyysiä, mutta on lopulta vain yksi osa-alue tarkasteltaessa yksilön ympäristövastuullisuutta kokonaisuudessaan.

3.2. Aineiston kuvailu

Käytän tutkielmassani Suomen Kirjallisuuden Seuran keräämää kvalitatiivista elämäkertaineistoa. Elämäkerrat ovat SKS:n kirjoituskilpailuun osallistuneita tekstejä vuosilta 2010-2011. Aiheeksi kirjoituskilpailussa oli annettu ”Ilmastonmuutos ja ympäristö elämässäni”, ja kirjoittaja sai ympäristöaiheisen omaelämäkerran tai päiväkirjan, tai halutessaan molemmat. Kirjoituskilpailun kutsua levitettiin muun muassa SKS:n verkkosivuilla ja lehdissä, kirjastojen ilmoitustauluilla ja sähköpostilistoilla sekä kahdessa ympäristötapahtumassa. Kutsussa mainittiin myös että kirjoituksia tullaan käyttämään tutkimustarkoituksiin. Parhaat tekstit palkittiin raha- ja kirjapalkinnoilla. Aineisto kokonaisuudessaan kattaa lähes 90 tekstiä. (Vehviläinen ym. 2012.)

Idea koko tutkielman aiheelle syntyi hyvin pitkälti löytämäni aineiston pohjalta. Toisaalta taas tutkimustehtävä ohjasi aineiston rajauksen nimenomaan elämäkertoihin. Valmista sekundääriaineistoa käyttäessäni olen muodostanut tutkimustehtävän ja valinnut teoriakirjallisuutta varsin aineistolähtöisesti. Tutustuessani aiemmin aihepiiristä tehtyyn tutkimukseen havaitsin, että ympäristövastuullisuutta ei juurikaan ole tarkasteltu elämäkerta-aineistolla. Halusin tutkia nimenomaan ihmisten itse tuottamaa, strukturoimatonta tekstiaineistoa ympäristöstä ja ympäristöongelmista, ja toivonkin, että elämäkerta-aineisto tuo esiin sellaisia tutkimusongelmaa avaavia piirteitä, jotka esimerkiksi teemahaastatteluilla toteutetulla tutkimuksella jäisivät piiloon.

Muutaman elämäkerran jätin pois, koska niissä kirjoittajat keskittyivät lähinnä raportoimaan säätilojen ja ilmaston muutosta havaintojensa pohjalta. Katsoin, etteivät kyseiset tekstit sovi tutkimustehtävääni. Lopullinen aineisto koostuu 17 ympäristö-aiheisesta omaelämäkerrasta tai -muistelutekstistä. Tekstit ovat pituudeltaan 2-13 sivua pitkiä. Kaiken kaikkiaan tekstiaineistoa on noin 75 sivua (riviväli 1,5; fontti 12). Kirjoittajista 5 on miehiä ja 12 naisia. Vanhin kirjoittaja on syntynyt 1920-luvulla ja nuorin 1990-luvulla. Kaksi kirjoittajaa ei ole maininnut syntymävuottaan. Osa kirjoittajista on maininnut myös koulutustaustan ja/tai ammatin. Analyysiosuudessa käyttämieni sitaattien yhteydessä mainitsen kirjoittajan sukupuolen ja iän, mikäli kirjoittaja on syntymäaikansa maininnut. Lista taustatekijöistä löytyy tutkielman liitteistä (LIITE 2). Käyttämäni aineiston kirjoitukset on arkistoitu nimettöminä tai nimimerkillä, ja asuinpaikkakunta esitetään Tilastokeskuksen alueluokituksen mukaisesti. Käyttämässäni sitaateissa ei esiinny ihmisten nimiä tai muita tunnistetietoja, joten en ole kokenut tarpeelliseksi tehdä muutoksia anonymiteetin suhteen. Luettavuuden vuoksi olen korjannut sitaateista selkeät näppäily- ja kirjoitusvirheet, edellyttäen etteivät korjaukset muuta sanojen merkitystä tai sitaatin asiasisältöä.

Koska kyse on laadullisesta tutkimuksesta, ei tarkoituksena ole tehdä päätelmiä kirjoittajien taustamuuttujien perusteella. Mielenkiintoni kohdistuu yleisesti yksilön elämäntarinansa kautta reflektoimaan ympäristösuhteeseen ja tämän elämänpoliittisiin

vaikutuksiin, joten ikäjakauman, kuten myös sukupuolen, jätän vähemmälle huomiolle. Analyysissä on viittauksia taustamuuttujiin, mutta en tee niiden perusteella johtopäätöksiä aineistosta. Elämäkertoja on syytä tarkastella myös niiden yhteiskunnallisessa ja ajankohtaisessa kontekstissa. Merkille pantavaa kyseisen aineiston kohdalla on muun muassa se, että Japanissa 11.3.2011 tapahtunut vakava ydinvoimalaonnettomuus ja sen uutisointi on sattunut usean kirjoittajan kirjoitusprosessin ajalle, ja huoli ja ahdistus tämän kaltaisesta ympäristökatastrofista korostuu teksteissä. Lisäksi on syytä huomioida kirjoituskilpailun osallistumisen vapaaehtoisuus: on syytä olettaa että aineistossa painottuu juuri ympäristöstään huolissaan olevien näkökulma.

Kirjoituskilpailun tehtävänannossa oli annettu muutamia apukysymyksiä kirjoittamista varten. Niiden pohjalta kirjoittajien ympäristöongelmien tarkastelu on kohdentunut paikoin varsin voimakkaasti ilmastonmuutokseen ja kasvihuoneilmiön aiheuttamiin elämäntavallisiin vaatimuksiin. En kuitenkaan erittele ympäristöongelmia tutkimuksessa toisistaan, vaan käsittelem myös ilmastonmuutosta koskevaa puhetta puheena yleisesti ympäristöongelmista ja ympäristön tilasta. Kirjoituskilpailun tehtävänanto on tutkielman liitteissä (LIITE 1). Apukysymyksissä kirjoittajaa on ohjattu tarkastelemaan omaa ympäristövastuullisuutta sekä henkilökohtaisten ominaisuuksien (tunteet, vaikuttaminen, ristiriidat) että yksilölle ulkoisten tekijöiden näkökulmasta (sosiaalinen ympäristö, tiedonsaanti), mikä epäilemättä heijastuu myös analyysini luokitteluun. Kirjoittajat ovat hyödyntäneet apukysymyksiä varsin vaihtelevasti ja väljästi.

Laadullista tutkimusta tehdessään tutkija joutuu tarkastelemaan aineiston kokoa suhteessa tutkimuksen edustavuuteen ja yleistettävyyteen, jotka yleensä liitetään määrälliseen tutkimukseen. Laadullista tutkimusta tulisikin tarkastella sen omista teoreettisista lähtökohdista, jolloin huomio tulee kiinnittää aineiston koon, analyysin ja tulkinnan onnistuneisuuden ja tutkimustekstin muodostamaan kokonaisuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvaamaan, ymmärtämään ja luomaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostain ilmiöstä. (Eskola & Suoranta 1999, 60-61.) Tällöin esimerkiksi tähän tutkimukseen valittujen ja rajattujen tekstien määrä ei ole oleellinen, vaan pyrkimyksenä on tuottaa syvällistä tietoa kyseisten kirjoittajien tavasta puhua ympäristöstä ja omasta suhteestaan siihen, ja aiempaa teoriaa apuna käyttäen rakentaa uskottava tulkinta.

3.3. Laadullinen sisällönanalyysi

Kvalitatiivinen eli laadullinen sisällönanalyysi voidaan ymmärtää kaikkien laadullisten analyysimenetelmien perustana olevana teoreettisena kehyksenä tai yksittäisenä tutkimusmetodina (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91). Kvalitatiivisella sisällönanalyysilla pyritään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa, ja se sopii hyvin strukturoimattoman tekstiaineiston analyysiin (Emt. 103). Tavoitteena on lisätä informaatioarvoa tutkimuskohteesta, siten että aineisto ensin hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudeksi loogiseksi kokonaisuudeksi (Emt. 108). Laadullinen sisällönanalyysi voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen analyysiin (Emt. 99).

Aineistolähtöisen sisällönanalyysin päättelylogiikkaa voi väljästi ymmärrettynä nimittää induktiiviseksi päättelyksi jolloin tavoitteena on edetä yksittäistapauksista kohti yleisempää teoriaa. Aineistolähtöisen analyysin ongelmat liittyvät havaintojen teoriapitoisuuteen ja ajatukseen siitä, ettei puhtaasti objektiivisia havaintoja sinällään ole olemassa. Muun muassa käytetyt käsitteet, tutkimusasetelma ja menetelmät ovat tulosta tutkijan tekemistä valinnoista ja vaikuttavat näin ollen myös tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96.) Laadulliselle tutkimukselle on kuitenkin yleisestikin tyypillistä hypoteesittomuus, jolla tarkoitetaan sitä, että tutkijalla ei ole lukkoon lyötyjä ennakkoletuksia tutkimuskohteesta ja tutkimustuloksista. Toisaalta havaintomme maailmasta ovat aina latautuneita aikaisemmilla kokemuksilla. Tämä tulee tiedostaa ja ottaa huomioon, mutta sen ei tulisi antaa vaikuttaa varsinaisiin tutkimuksellisiin toimenpiteisiin. (Eskola & Suoranta 1998, 19-20.)

Miles ja Huberman (1994) ovat jakaneet aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolmeen vaiheeseen: aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja aineiston abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Käytännössä aineistolta kysytään aluksi tutkimusongelman mukaisia kysymyksiä, minkä jälkeen tekstistä kootut lauseet tai ajatuskokonaisuudet pelkistetään yksittäisiksi ilmaisuiksi. Tämän jälkeen

ilmaukset ryhmitellään kategorioihin ja annetaan kullekin kategorialle sen sisältöä kuvaava nimi. Löydettyjä kategorioita yhdistellään edelleen yläkategorioiden alle. Lopuksi kategoriat kootaan kaikkia yhdistävän kuvaavan kategorian alle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 101.) Analyysin tarkoituksena on jaotella aineisto erillisiin merkityskokonaisuuksiin, jotka synteesivaiheessa tuodaan yhteen (Emt. 102). Tavoitteena on aineiston pohjalta muodostaa teoreettinen kokonaisuus, jota verrataan aiempaan tutkimukseen. (Peiponen 2013, 12.)

Suhtaudun tutkimuksessani menetelmäni aineistolähtöisyyteen tietyin varauksin, ja osittain analyysini lähestyykin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Aineistolähtöisyys näkyy ennen kaikkea aineiston koodauksessa ja luokittelussa, siten että analyysin havaintoyksiköt ja luokat on muodostettu aineiston pohjalta. Aineistolähtöisen analyysin avainajatus onkin siinä, että analyysiyksiköitä ei ole etukäteen sovittu (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Varsinaisessa analyysin raportoinnissa ja luokittelua purkaessa vertaan tekemiäni havaintoja ja johtopäätöksiä myös aiempaan teoriaan, ja pyrin rakentamaan vuoropuhelua teorian ja empiirisen aineiston välille. Derek Layder (1998) kutsuu vastaavaa aiemman teorian vaikutusta laadullisen analyysin johtopäätösten tekemiseen adaptiiviseksi teorianmuodostukseksi.

3.4. Analyysin eteneminen

Käytännössä aloin tarkastella ja koodata aineistoa hyvin avoimesti, ja lukea ympäristöelämäkertoja miettien, mistä niissä oikeastaan puhutaan. Vähitellen kiinnostukseni tarkentui ympäristöongelmien vaikutuksiin kirjoittajien elämässä, ja kirjoittajien tekemiin päätöksiin ja valintoihin ympäristöongelmien valossa. Aloin koodata aineistosta esiin ilmauksia joissa em. teemat esiintyvät tavalla tai toisella. Tässä vaiheessa sisällönanalyysin havaintoyksiköksi muodostui ajatuskokonaisuus, joka useimmiten koostui yhdestä tai useammasta lauseesta. Koodauksen teknisenä apuna käytin QDA Miner 4 Lite -ohjelmaa. Aineistosta koodatut havaintoyksiköt muodostivat lopulta runsaan ja kirjavan sitaattikokoelman, jota aloin jäsentää aluksi pelkistämällä sitaatit tiiviimpään muotoon. Seuraavassa vaiheessa aloin eritellä pelkistettyjä ilmauksia ja etsiä niiden väliltä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia.

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Alaluokka
<i>”Ja vaikka yksittäiset ihmiset kuten minä yrittävät paljon, parhaani ja lähes taukoamatta, syyllisyys maapallon tilasta on jatkuva ja totuuteen perustuva: elämäntapani on kestävä.”</i>	SYYLLISYYS YRITYKSESTÄ HUOLIMATTA	OMATUNTO JA SYYLLISYYS
<i>”Monista ympäristöteoista saa palkinnoksi hyvän omantunnon periaatteella ’olen ainakin yrittänyt’.”</i>	YMPÄRISTÖTEOISTA SAA HYVÄN OMATUNNON	
<i>”Omani tai muiden ihmisten toiminnan tuomitseminen ei tunnu oikealta, mutta samanaikaisesti koen kuten nuorempana kasvavaa syyllisyyttä omista ympäristöä ja ilmastoa muuttavista valinnoista.”</i>	SYYLLISYYDEN TUNNE	
<i>”Olen kuitenkin ajatellut, että niin kauan kun kaikenlaisia rallikilpailuja pidetään urheiluna, niitten ajajat nostavat huikeita palkkioita, ovat sankareita, niin kauan ajan hyvällä omallatunnolla omat ajoni ja käyn lentomatkoilla.”</i>	HILJENTÄÄ OMATUNNON AJATTELEMALLA ETTÄ JOKU ELÄÄ VIELÄKIN EPÄEKOLOGISEMMIN	

Kaavio 1. Esimerkki aineiston redusoinnista ja klusteroinnista.

Pelkistetyt ilmaukset jakautuivat lopulta 18 alaluokkaan. Kaaviossa 1 esittelen esimerkin toteuttamastani ilmaisujen pelkistämisestä ja ryhmittelystä.

Klusteroin eli ryhmittelin alaluokkia edelleen yläluokiksi, joita muodostui lopulta seitsemän kappaletta. Yläluokat jaoin lopullisessa luokittelussa kahteen ryhmään eli pääluokkaan: yksilökohtaisiin ja yksilön ulkopuolisiin, ympäristövastuullisuuteen vaikuttaviin tekijöihin, joita tutkielman analyysiosuudessa kutsun nimillä *Yksilön ympäristövastuullinen toimijuus* ja *Ympäristövastuullisuuden sosio-kulttuuriset kehykset*. Näiden pääluokkien muodostaman käsitteistön ja luokittelun avulla pyrin tiivistämään aineistosta tutkimustehtävän kannalta olennaisen aineksen, ja suhteuttamaan tutkimustuloksia aiempaan tutkimukseen. Pääluokkien pohjalta tapahtuva jako yksilökohtaisiin ja yksilön ulkoisiin tekijöihin on analyttinen ja karkea, eikä yksilön elinympäristö sosiaalisessa todellisuudessa tietenkään lokeroidu samalla tavalla. Luokkien välillä on jonkin verran päällekkäisyyksiä, ja esimerkiksi yksilön kohtaamista ristiriitaisuuksista, mediasta ja luontomuistoista puhutaan useammassa luvussa. Pääluokkien sisältä jakautuu siten, että ensimmäisessä luokassa käsitellään yksilön ympäristövastuullista toimijuutta ja sen taustaa. Toisessa pääluokassa tarkastellaan tämän toimijuuden yhteiskunnallisia olosuhteita, ja toisaalta myös yksilön osallisuutta näiden ylläpitämiseen.

Ajattelen sisällönanalyysini luokittelun eräänlaisena tulkintakehikkona, jonka sisällä erittelen, yhdistelen ja tulkitsen yksilön ympäristövastuullisen elämän muodostumista kokonaisuudessaan. Sisällönanalyysin pääluokat voi myös ajatella teemoina, joiden avulla jäsenän ja analysoin aineistoa. Vaikka sisällönanalyysin luokittelu on toteutettu aineiston pohjalta ja aineiston ehdoilla, on varsinaisessa luokittelun temaattisessa analyysissä käytetty myös teoreettisia kytkeitä. Tällöin myös aiempi tutkimus ja teoreettiset käsitteet ohjaavat tutkielman lopullisiin johtopäätöksiin pääsemistä, eikä voida puhua enää puhtaasti aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä.

Käytän analyysin apuna elämäkerroista poimimiani sitaatteja, joita pyrin avaamaan ja tulkitsemaan. Savolaisen (1991, 454) mukaan autenttisia tekstisitaatteja voidaan käyttää analyysissä neljällä tavalla:

1. tulkinnan perustelu sitaatilla
2. aineistoa kuvaavan esimerkin käyttö
3. tekstin elävöittäminen lainauksella
4. tiivistettynä kertomuksena.

Merkitysrakenteiden tulkinnassa on tärkeää, ettei sitaattien käyttö jää pelkästään kuvailevalle tasolle. Toisin sanoen vaarana on, että tutkija vain toistaa lainauksen sisällön kirjakielellä, ja varsinainen tulkinta jää tekemättä. (Aaltola & Valli 2001, 62.) Pyrin analyysissäni tulkitsemaan aineistoa kokonaisuutena, mutta myös avaamaan yksittäisten sitaattien sisältöä.

4. YKSILÖN YMPÄRISTÖVASTUULLINEN TOIMIJUUS

Tässä luvussa analysoin aineiston ensimmäisen pääluokan sisällön. Pääluokka *Yksilön ympäristövastuullinen toimijuus* koostuu neljästä yläluokasta, jotka jakautuvat yhteensä yhdeksään alaluokkaan. Luokat muodostavat temaattisia kokonaisuuksia, joiden avulla käyn aineiston tarkasti läpi, eritellen kirjoittajien yksilökohtaisia kokemuksia ympäristövastuullisesta elämästä ja elämänpoliittisesta toimijuudesta. Luokittelun kokonaisuus on havainnollistettu kaaviossa 2.

Pääluokka 1	Yläluokat	Alaluokat
YKSILÖN YMPÄRISTÖVASTUULLINEN TOIMIJUUS	Luontosuhde	Luonnon kokeminen Eläinten hyvinvointi
	Emotionaaliset tekijät	Ristiriidat Negatiiviset tunteet Omatunto ja syyllisyys
	Elämänvaiheet	Lapsen saaminen Ikävaiheet
	Elämänpiirit	Perhe Työ ja harrastukset Arki

Kaavio 2. Sisällönanalyysin luokittelu.

Tarkoitus on nostaa aineistosta esiin sellaisia ympäristövastuullisuutta määritteleviä tekijöitä, jotka kumpuavat yksilön henkilökohtaisista tunteista, tavoitteista, tarpeista ja ominaisuuksista. Näkökulma on tällöin yksilöllinen, ja ympäristövastuullisuutta pyritään tarkastelemaan yksilön elämänpoliittisten valintojen tuotoksena. Tuloksena on yksilön ympäristövastuullista toimijuutta kuvaava kokonaisuus, jossa analysoidaan ympäristömyönteisesti orientoituneen toimijuuden taustaa ja siihen vaikuttavia tekijöitä, mutta myös itse ympäristövastuullisuuden aiheuttamia elämänpoliittisia päätöksiä ja tekoja.

Olen hakenut luokittelurungon pohjalta analyysille tietynlaista ”narratiivisuutta”. Yksilön kertomuksissa luontosuhde näyttäytyy jonkinlaisena ympäristötietoisuuden alkuperänä, joten käsittelen sen ensimmäisenä. Tietoisuus ympäristöongelmista puolestaan herättää yksilössä ristiriitoja, negatiivisia tunteita, ja lopulta syyllisyyttä oman elämäntavan kestättömyydestä. Elämänpoliittiset ratkaisut ja ympäristövastuullisuuden intensiteetti vaihtelevat yksilön elämänvaiheissa, ja konkretisoituvat arkipäiväisissä käytännöissä.

4.1. Luontosuhde

Luontoon liittyvät arvostukset ja omakohtaiset kokemukset vaikuttavat merkittävästi ympäristövastuullisen asennoitumisen ja toiminnan taustalla, ja niistä puhutaankin elämäkerroissa paljon. Luontosuhteesta puhuminen polarisoi kirjoittajia jonkin verran sen suhteen, asuuko kirjoittaja maaseudulla vai kaupungissa. Maaseudulla asuvat kirjoittajat puhuvat luonnon merkityksestä epäsuoremmin, ja luonto näyttäytyy enemmän jokapäiväisten askareiden itsestään selvänä kontekstina. Kaupungissa asuvat kirjoittajat erittelevät luonnon merkitystä tarkemmin. Luontosuhteella vaikuttaisi olevan vahva myönteinen yhteys sekä asenteelliseen että toiminnalliseen ympäristövastuullisuuteen. Luonnon arvostaminen on niin voimakas tunne, että se näkyy haluna suojella ympäristöä käytännössäänkin.

4.1.1. Luonnon kokeminen

Yksilön itsensä kuvailema luontosuhde jo sellaisenaan vaikuttaa suoraan ympäristövastuulliseen toimintaan. Luonto koetaan itseisarvona, se on jotain arvokasta ja kunnioitusta herättävää, joten esimerkiksi sen roskaaminen koetaan vääränä ja häpeällisenä. Suhtautuminen luontoon vaihtelee teksteissä jopa samojen kirjoittajien tekstien sisällä, siten että välillä luonto asetetaan dualistisesti vastakkain inhimillisen kulttuurin kanssa, välillä taas korostetaan ihmisen olevan erottamaton osa luontoa. Seuraava kirjoittaja korostaa luontoa itseisarvona ja sen suojelua luontevana osana elämää ja elämäkulkua:

- - olen aina myöhemminkin elämässäni kunnioittanut luontoa ja ymmärtänyt sen arvon. Minulle on esimerkiksi ollut jo varhain luontevaa olla jättämättä roskia luontoon tai olla katkomatta oksia elävistä puista ja pensaista. - - Koska luonto on ollut elämässäni tärkeässä roolissa käytännössä alusta asti, ei missään vaiheessa ole ollut kysymystäkään siitä, millaisen asenteen omaksuisin ympäristöasioissa vartuttuani vanhemmaksi. Niin kauan, kun muistan, olen kannattanut luonnonsuojelua sen kaikissa muodoissa (Mies, 30.)

Maaseudulla ja kaupungissa asuvat kirjoittajat käsittelevät luontoa hiukan eri tavoilla. Kaupungissa asuvat vaikuttaisivat romantisoivan luontoa ja pohtivan enemmän ihmislajin ja luonnon yhteyttä abstraktimmalla tasolla. Luonnossa nähdään jotain myyttistä ja kaupunkielämälle vastakohtaista, mutta toisaalta samaan aikaan ihmisen lajina katsotaan olevan erottamaton osa luontoa. Kaupunkilaisille luonto edustaa myös hengähdystaukoa, rentoutumista ja pakenemista kiireisen elämänrytmin keskeltä. Maaseudulla asuvat kirjoittajat näkevät luonnon enemmän luonnonvarojen lähteenä ja jokapäiväisten askareiden kontekstina. He tarkkailevat luontoa ja sääilmiöitä aktiivisesti ja kuvailevat luonnon muutoksia konkreettisesti. Luonto toisaalta mielletään myös varsin itsestään selvänä ja tiedostamattomana elämisen kehyksenä, eikä omaa luontosuhdetta juurikaan suoraan puntaroida. Kaupungeissa asuvat kirjoittajat sen sijaan pohtivat luonnosta irtaantumista laajemmissakin yhteyksissä.

Vaikka ympäristön rooli elämässäni on pysynyt yhtä tärkeänä tähän päivään saakka, olosuhteet ovat kuitenkin muuttuneet. Enää en asu Lapin luonnon syleilyssä Rovaniemen pikkukaupungissa vaan Helsingissä, suomalaisessa urbaaniuden pyhätössä. Huomattavasti harvemmassa ovat ne jokapäiväiset tilaisuudet poistua metsän tuoksuja hengittelemään ja sen polkuja tallailemaan. Mutta asuminen suuren kaupungin ydinkeskustassa on vielä entistäkin selvemmin ohjannut minut tajuamaan sen, miten paljon koskematon luonto minulle merkitsee. Muuton myötä kokemani terävä

*kontrasti on asettanut kantani ympäristöasioissa yhä tukevammalle pohjalle.
(Mies, 30.)*

*Minua voi täydellä syyllä tituleerata sekä maalais- että eräluonnosta
vieraantuneeksi city-hipiksi: en tunnista ruista kaurasta enkä lintua toisesta.
Jos totta puhutaan, pelkään metsää. (Nainen, 31.)*

Kaupunkiin muuttaminen sekä vieraannuttaa luonnosta, että auttaa ymmärtämään sen merkityksen ja tärkeyden paremmin. Jälkimmäisessä sitaatissa kirjoittaja kytkee luonnosta vieraantumisen luonnontieteelliseen tietämykseen: hän kokee vieraantuneesta maaseudusta ja luonnosta, koska ei tunnista eläin- ja kasvilajeja toisistaan.

*Minun luontosuhteeni perustana on aina ollut kunnioitus luontoa kohtaan.
Minusta eläimet ja kasvit kuuluvat ensisijaisesti luontoon. Minusta ihminen
saa hyödyntää luontoa vain rajallisesti. Minä olen aina kokenut olevani osa
luontoa. Minusta tuli ”maalainen” (= elää ja asuu Maapallolla) jo 1970 -
luvun alkupuolella. Myöhemmin tämä ”maalaisuus” on vain vahvistunut.
(Mies, 45.)*

Edeltävässä sitaatissa kirjoittaja kokee olevansa ”osa luontoa” ja pitää ihmisen oikeutta luonnon käyttöön rajallisena. Hän kuitenkin toteaa ”tullessa maalaiseksi” 1970-luvulla. Tämä ”maalaisuus” ja luonnon arvostamiseen pohjaava elämäntapa on siis jotain mikä elämässä pitää omaksua ja oppia, ja se on ihmisen ominaisuus joka voi vahvistua tai heiketä elämän myötä. Maalaiseksi tuleminen merkitsee uudenlaista tiedostamista ja oman paikan ymmärtämistä maailmassa.

Luontoon ja luontokokemuksiin liittyy vahva nostalginen vire, ja moni kirjoittaja kokeekin oman ympäristömyönteisen elämänasenteen kumpuavan lapsuuden positiivisista luontomuistoista. Luontoon liittyvät muistot ovat samalla usein myös perhemuistoja, ja

luonnossa liikkumiseen yhdistyy tällöin myös voimakkaista sosiaalisia ja yhteenkuuluvuuden tunnetta synnyttäviä mielikuvia, kuten seuraavassa:

Pienelle pojalle se oli vaikuttava kokemus, jonka myötä tuntui paljastuvan jotain uutta omasta sisimmästä. Isäni ja veljeni turvallinen läheisyys tukenani tuo hetki ikuisti mieleeni kuvan siitä, että luonto edusti jotain erityistä, syvällistä ja kunnioitettavaa. - - Henkilökohtaisesta kokemuksesta voin sanoa nimenomaan läheisen suhteen solmimisen luonnon kanssa parantaneen elämänlaatuani ja paljastaneen minulle paljon uutta maailmasta, jossa elämme. (Mies, 30.)

Luontosuhteeseen liittyy siis myös omakohtaista etua ajavia preferenssejä. Esimerkiksi edellä kirjoittava toteaa suoraan luontosuhteen parantaneen elämänlaatua. Luonnonläheistä elämänasennetta ja –toimintaa ei teksteissä juurikaan kuvaillakaan altruistisin ajatuksin, toisin sanoen luontosuhdetta pidetään pikemminkin henkilökohtaisena vuorovaikutussuhteena ja luontoa sinänsä itseisarvona. Luonnon kunnioitus kumpuaa monella luonnon myyttisyydestä ja puhtaudesta, ei niinkään ihmisten mahdollisuudesta hyödyntää luontoa. Positiivinen suhtautuminen luontoon saa myös harrastamaan luonnossa. Luonto kaipaa suojelua, mutta tarjoaa yksilölle samalla mukavia, virikkeellisiä ja virkistäviä kokemuksia.

Me sodimme luontoa vastaan ja joka ikinen ihminen osallistuu tähän sotaan. Taistelu on turha ja siitä puuttuu tasa-arvoisuus. (Nainen, 18.)

Edellä kirjoittaja kuvaa yleisesti ihmisten luontosuhdetta termeillä ”sota” ja ”taistelu”. Luonto nähdään tällöin fatalistisena (Järvikoski 2009) ja ihmisen luomalle kulttuurille ja järjestykselle vastakkaisena ja ulkopuolisena voimana, johon ei voi vaikuttaa. Kirjoittaja ei näe ihmistä luontoon kuuluvana. Kyseisessä aineistossa tällainen suhtautuminen on kuitenkin poikkeus, ja pääasiassa luonto nähdään haavoittuvaisena ja suojelua kaipaavana.

4.1.2. Eläinten hyvinvointi

Myös eläimiin liittyvät kiintymyksen tunteet vaikuttavat positiivisesti ympäristövastuullisten elämäntapojen taustalla. Ympäristöongelmien aiheuttamat muutokset eläinten elinympäristössä herättävät kirjoittajissa huolta ja empaattisuutta, ja eläimet saattavat olla jopa merkittävin motiivi omien elämäntapojen muokkaamiseen ympäristöystävällisemmiksi.

Omasta puolestani en pelkää, sillä en hanki lapsia ja maapallo kyllä kestää oman elämäni ajan. Luonnonvaraisten eläinten puolesta olen huolestunut. (Nainen, 37.)

- - viimeistään lukion alkaessa, lopetin lihan syömisen. Syynä ei ollut varsinaisesti ottaen ollut ympäristötietoisuus vaan eläinten asema. Minusta oli kamala ajatus, että eläimiä tapettaisiin minulle ruoaksi. (Nainen)

Eläinten hyvinvointi on saanut kirjoittajan luopumaan lihan syönnistä, ja hän korostaa vielä syyn olleen eläinten asemassa, ei varsinaisesti ympäristötietoisuuden heräämisessä. Eläimiä käsitelläänkin elämäkerroissa paljon luontoon kuuluvina, mutta jollain tasolla ympäristöstä, ympäristöongelmista ja ihmisten elinolosuhteista erillisenä asiana. Siinä missä yleinen ympäristötietoisuus ja –myönteisyys koetaan liittyvän luonnon arvostamiseen ja huoleen ihmiskunnan tulevaisuudesta, ovat eläimiin kohdistuvat tunteet suurempia ja empatiaa herättäviä:

Uskon, että he ovat ihmisiä joihin luonnon saastuminen ja ympäristötuhot koskevat fyysisesti. Itse en kuitenkaan tunne ympäristöä samalla tavalla kuin tunnen eläimet. Ympäristökysymykset siis tärkeytyvät minulle yhden luonnon ulottuvuuden, eläinten, kautta. - - Eläinten kohdalla kyse on sisäisestä

*tietämisestä ja empatiasta, joka perustuu yhteiseen perustaan: kehoon.
(Nainen.)*

4.2. Emotionaaliset tekijät

Ympäristöongelmat ja niiden sopeuttaminen omaan elämäntapaan herättävät kirjoittajissa monenlaisia, pääasiassa negatiivisia tunteita. Omien tarpeiden ja ympäristöongelmien välinen ristiriita saa yksilön tuntemaan itsensä herkästi voimattomaksi, mutta toisaalta myös vaatimaan omilta ponnisteluilta entistä enemmän. Ristiriidat, ahdistus ja syyllisyyden tunteet risteytyvät, päällekkäistyvät ja kiertävät paljolti kehää. Erittelen nämä kuitenkin tässä omissa alaluvuissaan, sillä koen niiden avaavan ympäristövastuullisuuteen pyrkivän yksilön mielenmaisemaa vähän eri näkökulmista.

4.2.1. Ristiriidat

Elämäkertojen kirjoittajat kokevat monenlaisia ristiriitoja omien elämäntapojensa suhteen. Ristiriidat muodostavat monimutkaisen kokonaisuuden, jossa oma ympäristötietoisuus, mieltymykset, käytännön rajoitteet ja sosiaaliset paineet risteytyvät ja repivät yksilöä moneen suuntaan. Ristiriitoja kuvataan paljon myös henkilön sisäisenä asiana. Tällöin ristiriidat ovat nimenomaan keskenään ristiriitaisia tunteita ja tarpeita, joita yksilö elämäntavoissaan yrittää sovittaa yhteen. Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa kirjoittaja kuvaa ympäristövastuullisen valinnan tekemättä jättämistä: laiskuus ja itsekkyyks vievät voiton, ja tällaisen tilanteen korjaaminen edellyttäisi palautetta ja moitteita lähipiiriltä.

Vielä hankalammilta tuntuvat kuitenkin sisäiset ristiriidat: toimin usein väärin puhtaasti itsekkyyttäni ja laiskuuttani. Ja jos toimin väärin, en taatusti saa negatiivista palautetta muilta kuin kenties mieheltäni. (Nainen.)

Tarpeeksi kriittinen tarkastelu myös paljastaa, että hyvään pyrkimiselläkin voi olla ympäristön kannalta kielteisiä seurauksia. Jättääkö siis kampanjoimatta ympäristön puolesta, jos kampanjointi kuluttaa luonnonvaroja? (Nainen, 23.)

Jälkimmäisessä sitaatissa kirjoittaja vie ristiriitojen logiikan äärimilleen: myös ympäristön puolesta toimiminen itsessään kuluttaa aina jonkin verran luonnonvaroja. Valinnan ristiriita syntyy tällöin siitä, kummalla lopulta on enemmän väliä, hyvään pyrkimisen tunteella vai pyrkimisen todellisella energiankulutuksella. Tällainen ajattelu kyseenalaistaa muun muassa Giddensin (1990, 149) käsityksiä siitä, että nyky-yhteiskunnan olosuhteet kannustavat enemmän aktiiviseen osallistumiseen kuin vetäytymiseen. Ristiriitaisia tunteita herättää myös saatavissa olevan tiedon määrä ja luotettavuus:

Sen sijaan ympäristön suojeleminen on huomattavasti abstraktimpi ja vaikeammin hahmotettava asia. Siihen liittyvä tietokin on paljon ristiriitaisempaa eikä sen suhteen aina tietä, mitä pitäisi tehdä. Jos on unohtanut kauppakassinsa kotiin, ei ole helppoa päättää paperi- ja muovipussin välillä. (Nainen.)

Useat kirjoittajat kertovat yksittäisistä tilanteista, joissa jättävät ympäristövastuullisemman valinnan tekemättä, koska muut tarpeet ja halut menevät teon edelle. Tämä saattaa aiheuttaa huonoa omaatuntoa, mutta toisaalta yksilöt myös vaikuttaisivat vetävän rajaa ympäristövastuullisuuden vaatimuksille: aivan kaikessa ei vain voi ottaa ympäristöä huomioon. Kirjoittajat kamppailevat myös yksilöllisten hyötypreferenssien ja kollektiivisten preferenssien (Uusitalo 1991, 34-36) välillä: ympäristövastuullinen teko on helpompi tehdä, jos siitä on itselle jotain muutakin hyötyä. Seuraava kirjoittaja tiedostaa toimintatapojensa ristiriitaisuudet, ja pohtii joidenkin asioiden vain olevan helpommin sovitettavissa ympäristövastuullisuuden ihanteisiin:

Kuluttaminen ja päästöjen tuottaminen ovat aina ristiriidassa ihmisen tarpeiden ja haluamisten kanssa, niin itsellenikin. Joitain asioita haluaa tehdä helpolla, ja se saastuttaa - toisaalta jossain muussa voi säästää luontoa paljonkin. (Nainen, 37.)

Kaiken kaikkiaan suhtautumistani sekä ilmastonmuutokseen että ympäristökriisiin muutenkin leimaa toivottomuuden ja ulkopuolisuuden tunne. Mikäli tahtoo osallistua länsimaisen ihmisen elämäntapaan, edes vaihtoehtoiseen sellaiseen, on rakenteellisesti todella hankalaa elää lähellekään hiilineutraalia tai muutenkaan ympäristöystävällistä elämää. (Nainen.)

Jälkimmäisessä sitaatissa kirjoittaja toteaa ympäristöystävällisen elämän vaativan koko länsimaisen elämäntavan ulkopuolelle asettumista. ”Toivottomuuden” ja ”ulkopuolisuuden” tunteet kielivät tietynlaisesta jälkimodernin yksilön yksinäisyydestä globaalien ympäristöongelmien edessä. Kirjoittajat selvästi tunnistavat itsessään jonkin verran myös vapaamatkustamisen (Uusitalo 1991) piirteitä, mutta potevat siitä myös herkästi syyllisyyttä. Ympäristövastuullinen teko on edelleen helppo jättää tekemättä, eikä siitä välttämättä tarvitse vastata muille kuin itselleen.

4.2.2. Negatiiviset tunteet

Sekä omakohtainen halu että julkisessa keskustelussa esiintyvät vaatimukset muuttaa yksilön elämäntapoja aiheuttavat kirjoittajissa ahdistusta ja turhautuneisuutta. Pääasiassa ahdistusta herättää juuri kokemus omasta kyvyttömyydestä ja oman toiminnan riittämättömyydestä. Ahdistusta edeltää jonkinlainen ympäristötietoisuuden herääminen, ja negatiivisten tunnetilojen yhteydessä puhutaan samalla paljon myös median luomista uhkakuvista. Seuraava kirjoittaja kokee, että mediayhteiskunnassa elävänä ahdistavilta tuntemuksilta on vaikea välttyä:

Koin ahdistusta, joka liittyi ennusteisiin jopa viisi astetta lämpenevästä ilmastosta. Vaikka tietoisesti vältin lukemasta teoksia kuten Sarasvatin hiekkaa tai Ilmastonmuutos nyt, päivittäiset uutiset jäätikköjen kutistumisesta, voimistuvista luonnonilmiöistä, kuivuuksista, ympäristömyrkköjen vaikutuksesta, kalakantojen kadosta ja loputtomiin niin edelleen saivat aikaan pelkotiloja. (Nainen, 31.)

Samanaikaisesti tunnen häpeää joko siitä, että en pysty elämässäni radikaaleihin elämäntaparatkaisuihin kuten elämään ekokylässä. Tai siitä, etten aina pysty pelkästään nauttimaan elämästäni tässä niin järjettömän yltäkylläisessä maailmassa, että aikaisemmat sukupolvet tai nykyiset kehitysmaiden asukkaat eivät osaisi moisesta uneksiakaan. (Nainen, 31.)

Jälkimmäisessä sitaatissa kirjoittaja kokee häpeää sekä elämäntapojensa riittämättömyydestä, että kyvyttömyydestään nauttia ”yltäkylläisessä maailmassa”. Hän kokee moraalisen velvollisuutenaan tuntea nautintoa yhteiskunnan tarjoamista tuotteista ja palveluista, ja kytkee tämän ristiriidan myös globaaliin kontekstiin. Yksilöä repii tällöin eri suuntiin syyllisyys oman toiminnan haitallisuudesta, mutta myös negatiivisten tunteiden ilmaantumisesta sinänsä. Beck (1995, 26) on puhunut yksilön oman sisäisen maailman pirstaloitumisesta ja hajoamisesta keskenään ristiriitaisiksi minädiskursseiksi. Tämä on luettavissa elämäkerroissa, sillä kirjoittajat arvottavat omaa toimintaansa moneen erilaiseen lähteeseen vedoten. Aiemmin kollektiivisesti jaetut arvoriistiriidat ovat siirtyneet yhä enemmän yksilön pään sisäisen kamppailun kohteeksi.

Vaatimukset ympäristövastuulliseen elämäntapaan aiheuttavat toisaalta myös ärtymystä ja epäluuloa. Ilmo Massa (2006, 120-121) on puhunut syyllistymiskilvestä, jolla yksilö pyrkii suojelemaan totuttua elämäntapaansa ulkoapäin tulevilta elämäntapaohjeilta. Tämä on nähtävissä ainakin kahden kirjoittajan teksteissä:

Olen yrittänyt pysyttäytyä ilmastonmuutosjutuissa viileän asiallisena, mutta väkisinkin risoo erisorttiset syyttelyt ja että ilmastokysymyksillä selvästi rahastetaan. - - Risoo myös ilmastonmuutos saarnaajien tapa vedota tunteisiin. (Mies, 82.)

Ilmastonmuutoksesta paasattiin koko 2000 luku. Pienen ihmisen näkökulmasta se tuntui väliltä musertavalta ja syyllistävältä. Enhän minä ole aiheuttanut näitä kaikkia maailman ongelmia. Miksi minulta vaaditaan tekoja ilmastonmuutoksen torjumiseksi? Minähän olen toiminut jatkuvasti vastuullisesti. (Mies, 45.)

Yksilön kokemat ristiriidat ja niiden herättämä ahdistus heijastavat riskiyhteiskunnan (Beck 1995) tuottamia ongelmia: yksilön on yhä vaikeampi tietää tekojensa todellisia seurauksia, ja toisaalta vaikea ottaa vastaan yhteiskunnan tarjoamaa ristiriitaista informaatiota riskeihin liittyen.

4.2.3. Omatunto ja syyllisyys

Huono omatunto ja syyllisyys valintojen epäekologisuudesta tulee tavalla tai toisella esille kaikissa elämäkerroissa. Kirjoittajat syyllistävät itseään ja ovat harmissaan elämäntapojen ja luonnon kestävyuden välisestä ristiriidasta. Omatunnon vaikutus näyttäisi johtavan käytännön elämässä kahteen suuntaan. Osalla syyllisyyden tunne passivoi ja aiheuttaa apatiaa, riittämättömyyden tunnetta ja haluttomuutta yrittää. Osalla puolestaan omatunto ajaa yrittämään yhä tarmokkaammin toimimaan ympäristön puolesta. Hyvän omantunnon saaminen itsessään toimii toisaalta kannustimena.

Nykyään asenne tuntuu olevan pikemminkin sellainen, että syyllisyys kuuluu asiaan, mutta siitä huolimatta sopii elää aivan kuten tahtoo. (Nainen)

Monista ympäristöteoista saa palkinnoksi hyvän omantunnon periaatteella ”ainakin olen yrittänyt”. (Mies, 45.)

Omani tai muiden ihmisten toiminnan tuomitseminen ei tunnu oikealta, mutta samanaikaisesti koen kuten nuorempana kasvavaa syyllisyyttä omista ympäristöä ja ilmastoa muuttavista valinnoistani. - - Ja vaikka yksittäiset ihmiset kuten minä yrittävät paljon, parhaani ja lähes taukoamatta, syyllisyys maapallon tilasta on jatkuva ja totuuteen perustuva: elämäntapani on kestämaton. (Nainen, 31.)

Kirjoittajat ovat toisaalta myös kehittäneet moninaisia ajattelu- ja toimintatapoja lievittämään omatunnon ja syyllisyyden tunteita. Hyvää omatuntoa voi ”ostaa” sillä, että vaikka jollain arjen osa-alueella toimii vastuuttomasta, sitä voi kompensoida jossain muussa asiassa. Tällöin yksilölle ei juurikaan näyttäisi olevan väliä toiminnan todellisella energiankulutuksella, vaan kompensointiin nojaavan logiikan syyllisyyttä hiljentävällä vaikutuksella. Oma syyllisyyden tunnetta vähentää myös ajatus siitä, että maailmasta löytyy aina joku, joka elää itseäkin epäekologisemmin. Yksilö vaikuttaisi ajattelevan ympäristövastuullisten ja –vastuuttomien tekojen kokonaisuuden jonkinlaisena nollasummapelinä tai moraalisen kaupankäyntinä.

Tätä syyllisyyttä yritän lieventää toimimalla 2000-luvun alulle tyypillisellä tavalla, eli maksamalla ylimääräistä rahaa kestävämmällä pohjalla olevista hyödykkeistä ja palveluista, kuten luomuruoosta, ekosähköstä, reilun kaupan tuotteista ja kaikista mahdollisista asioista, joista ekologisempi vaihtoehto on olemassa. (Nainen, 31.)

Olen kuitenkin ajatellut, että niin kauan kun kaikenlaisia rallikilpailuja pidetään urheiluna, niitten ajajat nostavat huikeita palkkioita, ovat sankareita, niin kauan ajan hyvällä omallatunnolla omat ajoni ja käyn lentomatkoilla. (Nainen, 74.)

Yhdellä kirjoittajalla ekologinen minäkuva on varsin kirkas, eikä syyllisyyden kaltaisia tuntemuksia juurikaan esiinny. Esimerkiksi seuraavassa sitaatissa hän toteaa uskovansa, että he puolisonsa kanssa elävät luontoystävällistä elämää. Ympäristövastuullisen elämän määrittely näyttäytyy tällöin yksilön omien arvioiden tuloksena, eikä sitä peilata yhteiskunnan tarjoamiin ajattelumalleihin.

En ole omaa elämäni haittaavasti pohtinut ilmastokysymyksiä. Elämme vaimoni kassa elämää, jonka uskomme olevan vähän luontoa kuluttavaa ja saastuttavaa ja silti elämme hyvää elämää. - - Mennään vaikka siihen kolmanteen ikkunanlasiin, sen parantava vaikutus jää vähäiseksi, jos hankkia käy autolla joka viikko Varkauden takana mummolassa saunaa lämmittämässä ja palaa kotiin muutaman savustetun muikun kanssa. (Mies, 82.)

Sama kirjoittaja toisaalta myös kyseenalaistaa arkisten valintojen välisen kompensoinnin: hänen mielestään luonnon säästäminen yhdessä asiassa on hyödytöntä, jos oma toiminta on välinpitämätöntä toisaalla. Ympäristöongelmat tarjoavat yksilölle erilaisia moraalisia imperatiiveja (Lehtonen 1998), joiden pohjalta myös elämäkertojen kirjoittajat puntaroivat valintojaan. Aineiston perusteella juuri itsekuuri ja itsehallinta näyttävät sellaisina imperatiiveina, jotka myös yksilöt ovat ottaneet omakseen, mutta jotka toisaalta ovat ristiriidassa muiden elämää ohjaavien imperatiivien kanssa.

4.3. Elämänvaiheet

Ympäristön merkitys vaihtelee kirjoittajien kertomuksissa myös eri elämänvaiheiden ja elämäntapahtumien mukaan. Lapsuus, nuoruus ja aikuistuminen virittyvät eri tavoin suhteessa ympäristövastuulliseen elämäntapaan. Yksikään kirjoittaja ei koe olleensa yhtä ympäristömyönteinen koko ikäänsä, vaan ympäristövastuullisuus vaatii tietoisuuden heräämisen, ja sen aste ja vaikutus käytännön toimintaan vaihtelee eri elämänvaiheissa.

Varsin merkittäväksi yksittäiseksi elämäntapahtumaksi teksteissä nousee omien lasten saaminen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että lapsia saaneet kirjoittajat olisivat varsinaisesti ympäristövastuullisempia kuin he joilla lapsia ei ole.

4.3.1. Ikävaiheet

Iän ja elämänvaiheiden merkitystä ympäristövastuullisuudelle pohditaan elämäkerroissa paljon. Varsinkin nuoremmat kirjoittajat pyrkivät paikantamaan oman ympäristötietoisuutensa heräämisen johonkin tiettyyn ikävaiheeseen. Varsin tyypillistä on, että lapsuuden myönteisiä luontokokemuksia on seurannut globaaleihin ympäristöongelmiin havahtuminen koulussa. Monella kirjoittajalla halu suojella ympäristöä kumpuaa nimenomaan lapsuusmuistoista ja lapsuuden kodin asenteista. Lapsuutta kuvattaessa puhutaan myös luontosuhteesta ja luontoon liittyvistä nostalgisista ajatuksista. Toisaalta lapsuutta kuvataan myös huolettomana ajanjaksona, jolloin luonnon uhanalaisuutta ei vielä täysin ymmärretty. Vanhemmat kirjoittajat puhuvat myös lapsuusajan pienemmästä elintasosta ja tavaramäärästä nykypäivään verrattuna.

Luulen omalla kohdallani oppineeni oikean elämäntavan suhteessa ympäristöön jo lapsuudessa. Sota-ajan lapsena ja pula-ajan kokeneena suhtaudun kaikkeen kulutukseen mahdollisimman taloudellisesti ja kestävän kehityksen periaatteella. Siihen aikaan saattoi puhua todellisesta kierrätyksestä. (Nainen, 76.)

Ensimmäinen luonnonsuojeluinnotukseni laantui varhaispuberteetti-ikässä, koska en vielä käsittänyt – eikä yksikään aikuinen tähän opastanut. (Nainen.)

Kirjoittajat liittävät oman ympäristösuhteen radikaaleimmat vaiheet nuoruuteen ja murrosikään. Monella lukio- ja opiskeluaika näyttäytyvät kiihkeänä ympäristöheräämisen ajanjaksona, joka sittemmin on laantunut esimerkiksi työelämään siirtymisen ja perheen perustamisen myötä. Koulusta puhutaan elämäkerroissa ympäristövastuullisuutta

herätelleenä ympäristönä. Esimerkiksi ilmastonmuutoksesta on useimmiten kuultu ensimmäisen kerran peruskoulussa tai lukiossa opettajalta.

Oikeastaan siihen havahtui vasta yläkoulussa. Lukiossa asiasta ei ollut enää epäselvyyttäkään. Ihminen tuhoaa maapalloa. Luonnon monimuotoisuus on vaarassa. Ilmastonmuutos ja vesikriisit ovat todellisia uhkia Ja ihminen niiden taustalla. - - Opettaja oli kuitenkin viisas ja tuuppasi toimimaan. Kannusti murehtimisen sijaan etsimään ratkaisuja. Syntyi ilmastonmuutosvalistusvideo ja myöhemmin energiastrategioita pohtiva kirjoitelma. Päänsisäinen ilmastonmuutos oli tapahtunut peruuttamattomasti. (Nainen, 23.)

Vanhenemisen ja aikuistumisen myötä kiihkein ympäristövastuullisuus usein laantuu ja jää ikään kuin muiden elämän tavoitteiden jalkoihin. Esimerkiksi seuraavissa sitaateissa kirjoittaja toteaa radikaaleimpien ajatusten alkaneen tuntua vanhempana ”naurettavilta”, ja elämäntapojen ja ympäristömyönteisyyden yhteensovittaminen vaikeammalta. Nuoruuden toiminnallinenkin ympäristövastuullisuus laimenee siis helposti asenteelliseksi ympäristöasioiden pohtimiseksi. Tiettyjen normaalibiografiaan kuuluvien asioiden vastustaminen on käytännössä mahdotonta.

Vanhetessa nuoruuden radikaalius ja ehdottomat vaatimukseni muita kohtaan alkoivat näyttäytyä osin naurettavilta. - - Aikuisempina tuntui helpommalta ymmärtää, että suurin osa kasvihuonekaasuista syntyy, jotta kaltaisilleni ihmisille saataisiin työtä ja toimeentuloa, terveydenhoitoa, lämmin koti, turvallisuuden tunne ja viihdettä. Yksinkertaisten ratkaisujen tarjoaminen muuttui entistä vaikeammaksi. (Nainen, 31.)

Yksilön onkin vaikea haastaa yhteiskunnassa vallitsevaa ja elämänkaariajattelua hallitsevaa eteenpäin ja ylöspäin pyrkimisen eetosta (Karisto 1998, 55). Ympäristövastuullisuus on herkästi ristiriidassa muiden preferenssien ja tavoitteiden kanssa myös elämänkulun

suhteen. Myös biologiset seikat asettavat omat rajoitteensa, ja vanhimpien kirjoittajien kohdalla ympäristövastuulliset teot jäävät usein tekemättä myös jaksamisen puutteen ja terveydentilan vuoksi:

*Ehkä elän keskitasoa ja toisinaan otan huomioon, mutta toisinaan annan olla. Olen jo niin vanha 77 vuotta, etten ehkä jaksa olla mukana asioiden parantamiskamppanijassa aina. Olen paha astmaatikkokin, joten nuorena olin aktiivisempi - autonpäästöjen, ajotavan, asfalttipölyn ym suhteen.
(Nainen, 77.)*

4.3.2. Lapsen saaminen

Lasten saamisen yhteys ympäristömyönteisempään ajatteluun toistuu aineistossa sen verran usein, että se muodostaa lopulta analyysin luokittelussa oman alaluokan. Lisääntymisen ja tulevien sukupolvien tematiikka korostuu etenkin naiskirjoittajien teksteissä. Omien lasten tulevaisuus koetaan ekokatastrofin uhan edessä huolestuttavana. Lapsen hankkiminen voi toimia ympäristövastuullisuutta herättelevänä ja ympäristövastuulliseen toimintaan motivoivana elämäntapahtumana, mutta toisaalta myös syyllisyyden tunnetta ja elämänpoliittisia ristiriitoja tuottavana tekijänä. Lapsen saaminen vaikuttaisi ikään kuin venyttävän yksilön elämän aikaperspektiiviä: huoli elämisen tulevista olosuhteista ei enää rajoitu vain oman elinajan piiriin. Tämä asettaa yksilöille tulevaisuudesta käsin tulevaa moraalista painetta muuttaa nykyisiä elämäntapoja, tai vähintäänkin kyseenalaistamaan niitä.

*Nyt raskaana ollessani en voi olla miettimättä, että omat ja oman ikäpolveni haasteet lienevät kuitenkin leikintekoa verrattuna siihen, minkälaisia käytännön pulmia etenevä ilmastonmuutos lasteni sukupolvelle vielä asettaa.
(Nainen.)*

Ympäristötietoisuuteeni vaikuttaa nykyisin voimakkaasti myös se, että minulla on kasvava pieni poika. En halua jättää hänelle ”perinnöksi” elinkelvotonta planeettaa. (Mies, 45.)

Joissain kirjoittajissa lapsen saaminen itsessään aiheuttaa voimakkaita moraalisia ristiriitoja ja syyllisyyden tunteita. Globaalit ympäristöongelmat yhdistetään väestönkasvun aiheuttamiin luonnonvarojen kulutuksen kasvuun, mikä näkyy myös yksilöiden ajattelutavassa: äärimmillään kaikkein ympäristöystävällisin elämänpoliittinen valinta olisi olla hankkimatta lapsia ollenkaan.

Nyt itselläni on kolme lasta, olen syyllinen mitä vakavimpaan ympäristörikkeeseen, lisääntymiseen itseäni suuremmissa määrin. (Nainen, 31.)

Myös lapsen odotus itsessään aiheuttaa erittäin ristiriitaisia tunteita. Välillä en jaksa ymmärtää, kuinka olen ylipäänsä halunnut laittaa uuden elämän alulle, kun ekokatastrofi tuntuu yhä konkreettisemmalta uhkakuvalta. Toisaalta lapsen saaminen lisää perheiden kulutusta huimasti: hankitaan auto, muutetaan suurempaan asuntoon, käytetään kertakäyttövaippoja ja ostetaan muovisälää. (Nainen)

Edellä olevassa sitaatissa kirjoittaja pelkää lapsen tulemisen perheeseen myös lisäävän perheen kokonaiskulutusta merkittävästi. Pieneen lapseen liittyy hankintoja, jotka koetaan pakollisiksi ja vaikeiksi välttää. Tällöin myös normaaliuden rajat tulevat vastaan.

Jo Hiljaisen kevään ja Rooman klubin julistuksen(?) aikoihin pyrimme puhumaan asiasta ystäviemme ja sukulaistemme kanssa, varsinkin heidän, joilla oli lapsia ja lastenlapsia, meillä ei ollut. Turhautti ja vei halun puhua asiasta, kun saimme vastaukseksi, että teillähän on aikaa puuhailia

tuollaisten parissa, kun teillä ei ole lapsia, meillä ei ole tuollaiseen aikaa. Taisin jollekin sanoa, että teidänhän juuri pitäisi olla huolestunut asiasta, millaisen luonnon jätätte tuleville sukupolville. (Nainen, 74.)

Edellä kirjoittaja pohtii lasten hankkimista myös elämänrytmiin ja ajankäyttöön liittyen. Hän kokee että lapsia hankkineet tuttavat vetoavat ympäristöasioissa lapsiinsa liittyviin kiireisiin ja ajan puutteeseen: elämässä ei ole aikaa ympäristöongelmien kaltaisten asioiden miettimiseen. Kirjoittaja itse kokee, että juuri lapsia omaavien ihmisten kannattaisi olla ympäristön tilasta huolissaan. Tulevien sukupolvien elinolosuhteiden varmistaminen koetaan myös yhteiskuntapoliittisena haasteena ja moraalisen velvollisuutena:

On korkea aika nöyrtyä ja auttaa maapalloamme selviytymään, ei vain itsemme vaan myös lapsiimme ja lapsenlapsiimme puolesta. Tuskin kukaan meistä haluaa lapselleen asutettavaksi maapalloa, joka on saastainen ja asumiskelvoton vain meidän oman kyltymättömyytemme ja ahneutemme tähden. (Nainen, 19.)

Lasten hankkiminen esiintyy siis elämäkerroissa elämänpoliittisena päätöksenä ja valintana, jolla on vaikutuksia paitsi ympäristön kuormittavuuteen, myös omaan henkilökohtaiseen ympäristöajatteluun.

4.4. Elämänpiirit

Ympäristövastuulliset valinnat sekoittuvat osaksi yksilön elämänpiirejä, joista tästä aineistosta nostan esiin perheen, työn, harrastukset ja yleisesti arjen pyörittämisen. Työtä ja harrastuksia voisi käsitellä myös yksilölle ulkopuolisina, sosio-kulttuurisina tekijöinä, mutta tämän aineiston kohdalla katsoin perustelluksi ottaa näihin yksilölähtöisen näkökulman. Elämäkertojen kirjoittajat puhuvat työstä, harrastuksista ja arjesta paljon nimenomaan henkilökohtaisista ominaisuuksista lähtevinä elämänpoliittisina areenoina.

Perheenjäsenten, varsinkin samassa kotitaloudessa asuvien, vaikutus ympäristövastuullisille käytännöille koetaan voimakkaana.

4.4.1. Perhe

Perheen ja ympäristövastuullisten valintojen yhteensovittamista pohditaan elämäkerroissa varsin paljon. Perheenjäsenten suhtautuminen koetaan merkittäväksi tekijäksi ympäristövastuullisten toimintatapojen edellytysten suhteen. Samassa taloudessa asuvien ihmisten vaikutus yksilön toimintamahdollisuuksiin on niin voimakas, että se jyrää helposti asenteellisen ympäristömyönteisyyden edelle, ja tällöin käytännön ympäristöteot jäävät helposti tekemättä. Toisaalta myös kannustavat ja samalla tavoin ajattelevat perheenjäsenet helpottavat arjen ympäristötekoja ja tekevät niistä varsin itsestään selviä ja huomaamattomia. Seuraavissa sitaateissa korostuu samassa kotitaloudessa asuvan ihmisen kannustava vaikutus käytännön ympäristövastuullisuuteen:

Kahden ilmastotutkijan arki oli suhteellisen helppoa järjestää ympäristöystävälliseksi: emme edelleenkään hankkineet autoa, säästimme energiaa lämmityksessä, teimme useimmat hankintamme käytettyinä, söimme pääosin paikallisesti tuotettua kasvisruokaa, ja niin edelleen. (Nainen)

Aluksi minua lähinnä inhotti pakata tyhjiä purkkeja ja erotella biojätteet. Se tuntui lähinnä ylimääräiseltä vaivalta. Biojätteet myös haisivat. - - Myöhemmin lähinnä tyttöystäväni ja kihlattuni vaikutuksesta aloin nähdä kotitalousjätteiden lajittelun myönteisempänä ja ympäristötekoina. (Mies, 45.)

Perheestä puhuttaessa puhutaan myös luonnosta. Perheenjäseniltä opittua ja heidän kanssaan jaettua luontosuhdetta vaalitaan läpi elämän.

Luonto kaikkineen on osa minua. Onnekseni kohtasin jo nuorena ihmisen, miehen, jolla oli sama kaipuu luontoon, tarve päästä erämaihin, merelle, tuntureille. (Nainen, 74.)

Isäni oli omassa nuoruudessaan samoillut noita nimenomaisia mantuja ristiin rastiin, joten hänen tapansa suhtautua luontoon ja kertomuksensa omista matkoistaan olivat myös hyvin keskeinen inspiraation lähde. (Mies, 30.)

Perheenjäsenten eriävät mielipiteet ympäristövastuullisuuden tärkeydestä saattavat luoda hankaliakin sosiaalisia tilanteita. Yksi ulkomailla asuva kirjoittaja pohtii paljon Suomessa asuvien perheenjäsenten ja lentomatkailun välttämisen aiheuttamia ristiriitaisuuksia. Perheen on vaikea hyväksyä hänen haluaan elää ympäristövastuullisesti ja välttää turhaa lentomatkailua Suomen ja asuinpaikkansa välillä. Kirjoittaja itse hyväksyy lentomatkailun välttämisen aiheuttamat sosiaaliset ja fyysiseen kanssakäymiseen liittyvät rajoitukset, mutta ärsyyntyy silti perheen vaikeuksista ymmärtää näitä valintoja.

Etenkin Suomeen jääneet perheenjäsenet olettavat usein, että ilman muuta lentäisimme Suomeen minkä hyvänsä perhejuhlan tähden. Etelä-Suomessa asuessani saatoin sentään käydä kotikaupungissani junalla, mutta pintateitse matka Isosta-Britanniasta on jo kovin raskas. - - "Kyllä perhe on tärkein, perheen yli ei saa mikään periaate mennä." En vain kykene itse asennoitumaan näin. Kun kerran asun ulkomailla, pidän itsestään selvänä sitä, että joudun hyväksymään jonkinlaisia rajoituksia fyysiseen kanssakäymiseen perheeni kanssa. - - Tuntui pahalta, että perheenjäseneni jättivät valintani ja sen perusteet tyystin huomiotta, saati että olisivat millään tasolla tukeneet päätöstäni. (Nainen.)

4.4.2. Työ ja harrastukset

Ympäristökysymykset saavat elämäkertojen kirjoittajat pohtimaan elämäntapavalintojaan myös oman ammattinsa ja työuransa näkökulmasta. Osa kirjoittajista työskentelee tai haluaisi tulevaisuudessa työskennellä ympäristöasioiden parissa. Monella joko työ on vaikuttanut kannustavasti omaan ympäristömyönteisyyteen, tai käänteisesti halu ja kiinnostus elää ympäristövastuullisemmin on vaikuttanut uravalintaan.

Ilmastonmuutokseen liittyvä huoli alkoi pikku hiljaa ohjailla opinto- ja uravalintojani uuteen suuntaan. - - Koin "ilmastoherätykseni" kesällä 2001, jolloin olin kesätöissä Ilmatieteen laitoksella. (Nainen)

Olen jopa niin innostunut ympäristöasioista, että opiskelen paraikaa alan ammattitutkintoa ja haaveeni on päästä vaikuttamaan asioihin enemmänkin. (Nainen, 37.)

Työhön liittyy toisaalta paljon ulottuvuuksia ja velvollisuuksia, jotka raamittavat yksilön toimintamahdollisuuksia. Kirjoittajat harmittelevat esimerkiksi työpaikan puutteellisia kierrätysmahdollisuuksia, mutta toisaalta asioihin voi halutessaan myös itse vaikuttaa. Ympäristöalalla työskentely puolestaan aiheuttaa positiivisen kierteen, ja saa ymmärtämään ympäristövastuullisuuden merkityksen entistä syvemmin. Ilmastotutkimusta työkseen tekevä kirjoittaja toisaalta kyseenalaistaa myös omat motiivinsa uravalintansa suhteen. Hän pohtii tutkimustyön olevan mahdollisesti ”hyvän omantunnon ostamista”, ja pelkää työn tekemisen jo itsessään tuottavan turhia päästöjä. Keskeiseksi ja ristiriitoja herättäväksi kysymykseksi nousee jälleen se, onko kokonaiskulutuksen kannalta aktiivista ympäristötyötä parempi ratkaisu olla tekemättä tuota työtä ollenkaan?

Ristiriitoja joutuu kohtaamaan myös ilmastotutkijan työssä. Olen joutunut väitöskirjatutkimukseni yhteydessä lentämään useita kertoja konferensseihin, kursseille ja kenttätöihin, pahimmillaan toiselle puolelle maailmaa. Tunnen alituista huonoa omaatuntoa siitä, että tutkijan työhön kuuluu niin saumatta matkustelu. - - Huomaan olevani skeptinen sen suhteen, kykenenkö

palaamaan enää tutkimukseni pariin tauon jälkeen: entäpä jos olen vähiten haitallinen ympäristölle esimerkiksi kotiäitinä? - - Onko ilmastotutkimuksen tekeminen minulle vain egotrippi, hyvän omantunnon ostamista? (Nainen)

Harrastusten ja ympäristövastuullisen elämäntavan yhdistäminen on usein samalla puhetta luontosuhteen vaalimisesta: mielekkään harrastuksen kautta pääsee samalla lähemmäs luontoa. Elämänpoliittisen ratkaisun ytimessä on tällöin useiden preferenssien mielekäs yhdisteleminen: luonnon kunnioitus, oman hyvinvoinnin vaaliminen ja oman ympäristötietoisuuden edistäminen pyritään saamaan harmoniseksi kokonaisuudeksi.

Kolmikymppisenä aloin harrastaa joogaa. Joogaamisella saattaa myös olla yhteys kehittyvään ympäristötietoisuuteen. Joogafilosofiaan liittyy ajatus kaiken ykseydestä: luonto on osa ihmistä ja ihminen osa luontoa. (Nainen)

Ilokseni olen myös voinut yhdistää kaksi rakkauttani: valokuvaamisen ja luonnon. (Nainen, 19.)

4.4.3. Arki

Arjesta puhuminen on samalla puhetta käytäntöjen normaaliudesta, ja ennen kaikkea niiden muuttumisesta normaaleiksi ja yleisesti hyväksytyiksi ajan myötä. Arkisten käytäntöjen oppiminen ja ylläpitäminen on myös paljon kiinni sosiaalisen lähiympäristön vaikutuksesta. Arkisesta ympäristövastuullisuudesta puhuttaessa käytetään muun muassa sellaisia sanoja kuin ”tunnontuskat”, ”tunnollisuus” ja ”herääminen”. Tämän viestii sitä, että arkisten askareiden muuttaminen ympäristövastuullisemmiksi vaatii jonkinlaisen syyllisyyden syntymisen, joka puolestaan vaatii tietoa ja asioiden parempaa tiedostamista. Käytännössä ikään kuin viimeisen silauksen ympäristövastuullisen arkisen valinnan tekemiselle antaa kannustava sosiaalinen ympäristö.

Minua oli siis tuupittu oikeaan suuntaan, mutta suurta heräämistä ei kohdallani vielääkään tapahtunut. En lajitellut jätettä ja ruokaa heitin roskiin ilman suurempia tunnontuskia. (Nainen, 37.)

Muuttaessani yhteen mieheni kanssa 1990-luvun lopussa alkoi kierrättäminen jo olla arkipäivää, ja siinä olemmekin olleet molemmat onneksi yhtä tunnollisia. (Nainen, 37.)

Arkisten toimintojen sujuvuus on myös paljolti kiinni yksilölle ulkoisista, paikallisista toimintamahdollisuuksista, esimerkiksi oman asuinpaikan kierrätysjärjestelyistä. Tämä on todettu myös aiemmassa tutkimuksessa (ks. esim. Nurmio 2008). Kirjoittajat harmittelevat muun muassa paikallisen joukkoliikenteen puutetta tai hankaluutta ja jätteiden lajittelumahdollisuuksien heikentymistä. Arkisilta ja rutiininomaisilta askareilta odotetaan ennen kaikkea sujuvuutta – jossain kulkee raja johon asti yksilö on valmis ponnistelemaan ympäristön eteen paikallisiakin olosuhteita vastustaen. Tosin ainakin seuraava kirjoittaja on näitä rajoja myös valmis uhmaamaan ja koettelemaan:

Seuraavaksi perustan pihallemme kompostin vuokranantajan kielloista huolimatta. (Nainen, 31.)

Suurin osa ihmisten ympäristön kannalta olennaisesta, arkisesta toiminnasta on yksilölle varsin näkymätöntä ja itsestään selvänä koettua (Shove 2003). Elämäkertojen kirjoittajatkin pohtivat paljon kierrättämistä, liikkumista ja ostopäätösten tekemistä, mutta esimerkiksi veden ja sähkön kulutuksen puntarointi on jo hankalampaa ja epämääräisempää.

5. YMPÄRISTÖVASTUULLISUUDEN SOSIO-KULTTUURISET KEHYKSET

Analyysin toisessa osuudessa käyn läpi sisällönanalyysin toisen pääluokan *Ympäristövastuullisuuden sosio-kulttuuriset kehykset*. Luokka jakaantuu kolmeen yläluokkaan, ja edelleen yhdeksään alaluokkaan, joiden avulla jäsenän aineistoa ja pyrin kuvaamaan kirjoittajien ympäristövastuullisuuden ulkoisia tekijöitä ja institutionaalisia olosuhteita. Luokittelun kokonaisuus on havainnollistettu kaaviossa 3.

Alaluokat	Yläluokat	Pääluokka 2
YMPÄRISTÖ- VASTUULLISUUDEN SOSIO-KULTTUURISET KEHYKSET	Tiedonsaanti	Media Maailman tapahtumat
	Sosiaalinen ympäristö	Sosiaaliset ristiriidat Muiden toiminta Imago ja trendit
	Rakenteelliset olosuhteet	Järjestötoiminta Poliittiset instituutiot Vastuu yhteisöllä

Kaavio 3. Sisällönanalyysin luokittelu.

Tarkoituksena on kartoittaa yksilön kertomusten perusteella ympäristövastuullisten valintojen sosio-kulttuurista kontekstia. Yksilölle ulkoiset tekijät tiivistyvät tässä luokittelussa kolmeen osan: yksilölle tietoa tarjoaviin instituutioihin (Tiedonsaanti), sosiaalisen lähiympäristön vaikutuksiin (Sosiaalinen ympäristö) ja lopulta yhteiskunnan tarjoamiin rakenteellisiin puitteisiin ja yksilön osallistumismahdollisuuksiin yhteiskunnassa (Rakenteelliset olosuhteet). Vaikka analyysi perustuu edelleen yksilön omiin kertomuksiin, on näkökulmana nimenomaan yhteiskuntarakenteellisten olosuhteiden vaikutus yksilöön. Toisaalta, yksilöt tulevat samalla pohtineeksi myös oman osallistuvuutensa kautta myös rooliaan rakenteiden tuottajina ja ylläpitäjinä. Tällöin

analyysin tarkoituksena onkin kuvata ympäristövastuullisen toimijuuden yhteiskunnallista kontekstia.

Käsittelen aluksi yksilön tiedonsaantiin liittyviä puitteita ja yksilöä tämän tiedon prosessoijana. Ympäristötietoisuuden herääminen edeltää elämäkerroissa oikeastaan kaikkea ympäristön suojeluun liittyvää pohdintaa ja toimintaa omassa elämässä, joten tästäkin syystä tiedonsaantia analysoidaan tässä luvussa ensimmäisenä. Sosiaalisen ympäristön alaluokissa etenen perheen ja samassa kotitaloudessa asuvien vaikutuksesta yleisesti muiden ihmisten toiminnan pohdintaan, ja lopulta aina yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten trendien vaikutukseen yksilön ympäristövastuullisuudelle. Viimeisessä alaluvussa käsittelen yhteiskunnan rakenteellisten olosuhteiden ja yksilön välistä dynamiikkaa ja yhteiskunnan yksilölle asettamia kannustimia ja rajoitteita. Yhteisöllisistä tekijöistä puhuttaessa liikutaan paikallisella, kansallisella ja globaalilla tasolla.

5.1. Tiedonsaanti

Elämäkerroissa pohditaan oman ympäristötietoisuuden heräämistä, sen alkuperää ja merkitystä. Joukkoviestimet ja niiden kautta välittyvät ympäristöongelmien seuraukset ovat tässä merkittävässä roolissa. Toisaalta tietojen suhteen ollaan myös lähdekriittisiä ja epäileväisiä. Tieto ympäristöongelmista kietoutuu kysymyksiin syyllisyyden tunteesta ja jonkinlaisesta maailmankansalaisena olemisesta: kaukanakin tapahtuvat asiat vaikuttavat omien valintojen tekemiseen.

5.1.1. Media

Tieto globaaleista ympäristöongelmista ja –katastrofeista tulee kirjoittajille läsnä olevaksi pääasiassa joukkoviestinten ja muiden kulttuurituotteiden kautta. Useat kirjoittajat mainitsevat koko ympäristövastuullisen asennoitumisen ja ”heräämisen” saaneen alkunsa tieto- tai kaunokirjallisuudesta. Heräämisen seurauksena saattaa olla hyvinkin suorja ja

konkreettisia toimintatavan muutoksia, kuten seuraavalla kirjoittajalla joka on lukukokemuksen myötä siirtynyt kasvisruokavalioon:

Yläasteikäisenä 1990-luvun alussa luin Maailman tila-raportteja, Pentti Linkolaa ja Peter Singerin Oikeutta Eläimille. Viimeisimmän lukukokemuksen seurauksena aloin kasvissyöjäksi 14-vuotiaana. (Nainen, 23.)

En muista vuotta, päivää tai hetkeä, milloin kuulin ensimmäisen kerran ilmastonmuutoksesta. Ehkä luin siitä Rooman klubin julistuksesta, ehkä Rachel Carsonin Hiljainen kevät sai ajattelemaan, miten ihmisten toimet saattavat vaikuttaa tuhoavasti minunkin, pohjoisen pikkukylän asukkaan elämään. (Nainen, 74.)

Jälkimmäisessä sitaatissa kirjoittaja muistelee ensimmäistä kertaa, jolloin kuuli ilmastonmuutoksesta ja alkoi sitä kautta pohtia ympäristökysymyksiä oman elämänsä kautta. Hän käyttää lähde-esimerkkinä sekä kansainvälistä ympäristösopimusta, että fiktiivistä kaunokirjallisuutta. Ympäristöherääminen ei siis välttämättä tarvitse taakseen asiantuntijan tuottamaa tietoa.

Kirjoittajat pitävät itseään varsin lähdekriittisinä ja miettivät tarkkaan, mitä ja millaista tietoa kannattaa uskoa. Tietojen ristiriitaisuus aiheuttaa kirjoittajissa turhautuneisuutta, sillä monimutkaisten ja asiantuntijuutta vaativien ympäristöongelmien suhteen yksittäisen ihminen on paljolti järjestelmän ja joukkoviestinten tuottaman tiedon varassa. Nähtävissä on myös informaatiohätkyn (Lybäck 2002) kaltaisia tunteita: tietoa ympäristöongelmista on liikaakin tarjolla. Painettua journalismia pidetään luotettavimpana, mutta toisaalta senkin kertomaa tietoa saatetaan epäillä, kuten seuraavassa sitaatissa:

Sanomalehdessä saatetaan kertoa, että itse asiassa muovipussit ovatkin paperipusseja ekologisempia. Mutta mistä tiedän, että sanomalehti kertoo asian oikein. (Nainen.)

Tietoa on tullut, ja osan siitä osaa heti siivilöidä pois. Mikään saatu tieto ei ole mullistanut mieltäni, mutta kylläkin kehittänyt ajattelemaan asioita. Tiede- lehteä pidän asiallisena, luen paperilta ja ruudulta. Tietokoneelta löytyy tietoa, mutta epäileväinen mieli pitää myös toimia. (Mies, 82.)

Edellä kirjoittaja suhtautuu kaikkeen saamaansa tietoon kriittisesti, ja korostaa epäilevän asenteen merkitystä. Kirjoittajat eivät juurikaan kerro, millaisin kriteerein uskottavaa tietoa siivilöidään ja valikoidaan, ja miksi jotain tietolähdettä pidetään luotettavampana kuin toista. Yksi kirjoittaja tosin vetoaa kriteerien suhteen elämänkokemukseen ja itse päättelemällä rakennettuun tietoisuuteen, sen sijaan että luottaisi varsinaiseen asiantuntijatietoon tai journalismiin.

Luotettavimmaksi tiedoksi koen sen, minkä voin päätellä ympärilläni ja koko maapallolla tapahtuvista asioista, minun liki 70v. kokemuksella. Se on paremminkin empiiristä kuin joittenkin viisaina pidettyjen, mutta useimmiten jonkin tahon eduksi suoritettujen tutkimusten tuottamaa tietoa. Tässä asiassa taidan olla melkoinen skeptikko. (Nainen, 74)

5.1.2. Maailman tapahtumat

Globaalit ympäristöongelmat ja yksittäiset ympäristökatastrofit herättävät lukijoissa kasvavaa huolta ympäristön tilan suhteen. Kyseisen elämäkerta-aineiston kannalta merkille pantavaa on kirjoituskilpailun ajalle sattunut ydinvoimalaonnettomuus Japanissa, ja siihen liittyviä ajatuksia useat kirjoittajat kuvaavatkin varsin yksityiskohtaisesti.

Olen aina jotenkin ajatellut kielteisesti ydinvoimaloista ja oma kokemukseni pahensi luottamustani, Nyt Japanin juttu aiheutti, etten haluaisi uusia voimaloita Suomeen, enkä jätteiläkään, vaikka Suomessa asiantuntijoiden mukaan on valvotut ja hyvin tehdyt voimalat. (Nainen, 77.)

Edellä kirjoittavan naisen kohdalla yksittäinen ympäristökatastrofi on vaikuttanut kielteisesti omaan ympäristöpoliittiseen asennoitumiseen ydinvoiman suhteen. Tällaisessa tilanteessa pelko ympäristökatastrofista jyrää herkästi myös luottamuksen kansalliseen ja paikalliseen asiantuntijatietoon. Jokisen (1995, 146; 134) mukaan konkreettisen riskin uhatessa yksilölle on luontevaa epäillä juuri asiantuntijoiden toimintaa, sillä asiantuntijatieto on tuottanut myös ympäristöä uhkaavat teknologiat. Asiantuntijoiden tuottamaa tietoa epäillään paljon elämäkerroissa, johtuen asiantuntijoiden keskenään ristiriitaisesta informaatiosta koskien ympäristöongelmia. Median välittämät tapahtumat sinänsä konkretisoivat ympäristövastuullisten päätösten tärkeyttä yksilölle:

Ympäristökysymyksistä saa tietoa lukemalla ja seuraamalla maailman tapahtumia. Lisääntyvät luonnonmullistukset ovat vahvistaneet käsitystäni, että ilmastonmuutos on tosiasia. (Nainen, 74.)

Silloin vouhkattiin hiuslakan vaikutuksesta ilmastoon ja pelättiin otsonikatoa. Säikähdin ja lopetin hiuslakan käytön - hiuksethan sai ponnarille. (Nainen, 37.)

Jälkimmäinen kirjoittaja kuvaa globaalin ympäristöuhkan julkisen keskustelun vaikutusta omaan elämäänsä. Hänellä juuri asiantuntijatieto hiuslakan ja otsonikadon välisestä yhteydestä on saanut aikaan konkreettisen toimintatavan muutoksen. Yleisesti elämäkerroissa puhutaan kuitenkin lähinnä globaalien ympäristökatastrofien vaikutuksesta ympäristömyönteiseen asennoitumiseen, ja yhteyttä omien konkreettisten valintojen ja kaukana tapahtuvien muutosten välille on hankala löytää. Yksilö yhdistää oman elämäntapansa ja globaalit ongelmat toisiinsa, mutta käytännön toiminta herättää

epävarmuutta ja voimattomuuden tunteita. Massan (1998, 189) mukaan riskiyhteiskunnan ongelmat ovat tyypillisesti yksilön kannalta juuri tällaisia.

5.2. Sosiaalinen ympäristö

Sosiaalisen ympäristön merkitys ympäristövastuullisten valintojen tekemisessä on elämäkerroissa merkittävässä roolissa. Yksilön käytännön toimintamahdollisuuksiin vaikuttavat ennen kaikkea samassa taloudessa asuvien henkilöiden suhtautuminen, sekä muut läheiset ihmiset. Ystävä- ja tuttavapiiri näyttäisivät vaikuttavan enemmän asenteelliseen orientaatioon.

5.2.1. Sosiaaliset ristiriidat

Sosiaalisen ympäristön nihkeä suhtautuminen ympäristön huomioon ottamiseen koetaan elämäkerroissa valintoja hankaloittavana tekijänä. Toisaalta, ympäristömyönteisyyteen sillä ei sinänsä koeta olevan suurta vaikutusta, ja muiden ihmisten torjuvuus voi jopa provosoida vastakkaista suhtautumistapaa. Kokonaiskuva näyttäisikin olevan sellainen, että asenteellisena suhtautumisena halu toimia ympäristövastuullisesti koetaan jo varsin hyväksyttävänä ja normaalina, mutta käytännön ympäristövastuulliset valinnat herättävät edelleen hämmästyä ja synnyttävät haastavia sosiaalisia tilanteita.

Lihansyönnin ja lomalentojen rajoittaminen ovat ilmeisimpiä esimerkkejä tällaisista valinnoista: kumpaakin päätöstä kritisoidaan, kyseenalaistetaan ja ällistellään herkästi. - - Pyrkimys mahdollisimman hiilineutraaliin elämään ei ole muutenkaan sosiaalisesti hyväksyttyä: lentomatkojen välttäminen vaikuttaa itsekkäältä, käytetyn tavaran ostaminen saidalta, energiansäästöä nipottaminen askeettiselta ja tylsältä. (Nainen.)

Miksi välittää siinä määrin, että on valmis näkemään näin kovasti vaivaa? Ja miksi monet, kuten myös minä, kokivat näin toimiessaan kiinni jäämisen pelkoa, noloutta, häpeää ja tarvetta selitellä toimintaansa? (Nainen, 31.)

Halu toimia ympäristövastuullisesti omassa elämässään aiheuttaa helposti kitkaa sosiaalisille suhteille. Osa kirjoittajista pohtii valintoja myös niiden yleisen hyväksyttävyyden kautta: yhteiskunnan koetaan olevan sellainen, että ympäristövastuulliset valinnat ovat herkästi epänormaaleja ja vaatisivat jonkinlaista järjestelmän ulkopuolella elämistä.

Ekologisesti kestävä elämä vaatisi yhteiskunnassamme marginaaliin tai ulkopuolelle asettumista, äärimmäisiä elämäntapavalintoja. (Nainen, 31.)

Toivoisin löytäväni sellaisen tavan elää, joka ei aiheuttaisi kohtuutonta vahinkoa luonnolle ja alituista sosiaalista kitkaa, mutta tavoite tuntuu miltei mahdottomalta. (Nainen.)

Kirjoittaja kokee, että ympäristöystävällisemmän valinnan tekeminen saa muut ihmiset helposti liittämään tekijäänsä negatiivisia ominaisuuksia ja luonteenpiirteitä. Ympäristön huomioon ottaminen saa tällöin ihmisen kokemaan itsensä sosiaalisesti hankalaksi ja itsekkääksi. Sama kirjoittaja antaa myös esimerkin ristiriitaisesta tilanteesta ystävän tarpeiden ja oman ympäristövastuullisen valinnan välillä:

Esimerkiksi antaakseni: hyvän ystäväni mielestä olen kohtuuton, koska en hänen vierailujensa aikana säädä kotini lämpötilaa reippaasti yli 20 asteeseen. Olen pannut ehdoksi, että kunhan ystävälläni on villapaita päällä ja villasukat jalassa, hän saa kommentoida asunnon kylmyyttä; jos myös villavaatteet yllä palelee, lämmitän kyllä hänen mielikseen lisää - - (Nainen.)

Ympäröivien sosiaalisten normien haastaminen voi olla myös rohkaiseva ja oman tien löytämiseen liittyvä kokemus. Seuraavassa sitaatissa kirjoittaja ilmaisee olevansa ylpeä ympäristövastuullisesta orientaatiostaan, vaikka se eroaisikin lähellä olevien ihmisten ajattelutavoista:

Kaiken huipuksi olin erittäin kiinnostunut eläinten oikeuksista ja ympäristönsuojelusta, mikä erosi huomattavasti ikätovereideni kiinnostuksen kohteista. En kuitenkaan antanut sen häiritä, vaan kuljin rohkeasti omia polkujani. En ole katunut hetkeäkään sitä, että olen ollut oma itseni ja nähnyt ympäristönsuojelun isona osana silloista ja nykyistä elämäni. (Nainen, 19.)

5.2.2. Muiden toiminta

Toisten ihmisten toimintaa pohditaan elämäkerroissa yleisemmälläkin tasolla. Yleinen vastuuttomuus ja välinpitämättömyys ärsyttävät ja turhauttavat, varsinkin jos itse kokee yrittävänsä kovasti elää ympäristövastuullisemmin. Toisten ihmisten toiminnan arviointi liittyy myös oman ekologisen minäkuvan kirkkauteen (Sairinen 1996). Yksilö peilaa tällöin omaa toimintaansa muiden vastuuttomana pitämäänsä toimintaan.

Olen melko pettynyt ihmisten näkemyksiin ilmastonmuutoksesta ja heidän suhtautumiseensa luontoon ylipäätään. Monet eivät välitä. (Nainen, 19.)

*Turhautumus syntyy moottori- ”urheilusta” ja pikku matkojen ajosta h-
autolla ja perämoottorilla ”kun minä 70-vuotias jaksan soutaa...” ajattelen.
(Mies, 74.)*

Toisaalta toisten ihmisten toiminta voi olla ympäristövastuullisuuden kannalta myös virikkeellistä ja kannustavaa. Esimerkiksi seuraava kirjoittaja on alun perin siirtynyt

kasvisruokavalioon juuri lähimpiin vaikutuksesta, ei niinkään ympäristövastuullisten pyrkimysten vuoksi.

Yläasteella sain myös ensikosketukseni aatteelliseen kasvisruokavalioon: uuden parhaan ystäväni vanhemmat olivat vakaumuksellisia kasvissyöjiä. Opin laittamaan kasvisruokaa ja aloin saman tien vähentää lihaa ruokavaliostani. En kuitenkaan muista, että olisin tuolloin osannut liittää omaa lihansyönnin rajoittamistani nimenomaan ilmastonmuutokseen tai muihin suuriin ympäristökysymyksiin. (Nainen)

Osa kirjoittajista pyrkii omien valintojen ohella vakuuttamaan myös toisia ihmisiä tällaisten tekojen tarpeellisuudesta. Ympäristövastuullinen toiminta toisaalta myös vaatii usein paljon perusteluja ja puolustelua sosiaalisissa tilanteissa.

Lisäksi olen saanut muutettua useiden ystäväni käsityksiä ympäristönsuojelusta ja ilmastonmuutoksesta ja monet heistä ovat kertomuksieni johdosta alkaneet kierrättämään ja suosimaan luonnonmukaisesti tuotettuja tuotteita. (Nainen, 19.)

Edellä kirjoittaja on puhunut ympäristövastuullisuuden puolesta menestyksekkäästi ja pystynyt vaikuttamaan läheisten ihmisten toimintatapoihin. Toisten toimintaan vaikuttaminen saattaa yksilöstä itsestään tuntua myös tuputtamiselta:

Tai vaihtoehtoisesti [häpeä] siitä, että altistan tuttuja ja tuntemattomia epämääräiselle viherpipertelylle, kuten biojätteen salakuljetukselle, kestovaipoille tai eriskummallisille kasvisruoille. (Nainen, 31.)

5.2.3. Imago ja trendit

Ympäristövastuullisten valintojen muodikkuus ja sosiaalinen hyväksyttävyys ovat ohjanneet kirjoittajien valintoja jonkin verran eri vaiheissa elämää. Valintojen trendikkyyttä tosin pohditaan vasta vuosia jälkeenpäin: yksikään kirjoittaja ei ilmaise tämän hetken valintojen johtuvan halusta rakentaa tietynlaista imagoa. Tällainen vaihe korostuu erityisesti kirjoittajien nuoruusmuistoissa: tuolloin sosiaaliset viiteryhvät, ryhmään kuuluminen tai siitä tietoisesti erottautuminen ovat olleet tärkeitä.

Yläasteelta jatkoin ympäristöpainotteiseen lukioon. Ympäristönsuojelu ja eläinten oikeuksien puolustaminen kietoutuivat oman kaveripiirin tapaan olla ja erottautua muista. (Nainen, 31.)

Samoihin aikoihin otin tavaksi ostaa vaatteeni kirpputorilta, mutta tälläkin taisi olla enemmän tekemistä tavoittelemani erilaisen nuoren imagon kuin kulutuskiittisyyden kanssa. - - Kävin niin sanottua eliittilukiota, jossa kaikkalainen tiedostavuus ja maailmanparannushenki oli etenkin tyttöjen keskuudessa pikemminkin normi kuin poikkeus. (Nainen)

Edellä kirjoittaja pohtii nuoruuden ympäristövastuullisuuttaan ”erilaisen nuoren imagon” rakentamisena. Toisaalta sama kirjoittaja toteaa käymänsä lukion olleen ilmapiiriltään ympäristömyönteistä asennetta tukeva, siten että vastakkaiset mielipiteet olisivat olleen tuolloin vähemmistöä. Seuraavissa sitaateissa ympäristövastuullisuutta pohditaan sosiaalisena ja ajan henkeen kuuluvana trendinä:

Vihreiden myötä ympäristöasioista tuli ”älykköjuttuja” 1970 -luvun lopulla. Tuolloin ilmaantuivat Kojjärvi-liike, porkkanamehuryhvät ja muut lakto-ovo-vegaanit lähinnä suurten kaupunkien yliopistojen kuppiloihin. (Mies, 45.)

Ympäristöasioista tiedottamista tuli huomattavasti aiempaa enemmän. Nyt kierrättäminen oli ”in”. Minäkin aloin viedä tavaraa keräyspisteisiin. (Mies, 45.)

Edellä kirjoittava liittyy ympäristönvastuullisen käytännön omaksumisen sen sosiaalisiin funktioihin: toiminta on helpompaa kun sen tietää olevan sosiaalisesti hyväksyttyä ja jopa trendikästä. Monet kirjoittajat pohtivatkin omia ympäristövastuullisuuteen liittyviä valintojaan niiden arkipäiväistymisen kautta: vasta kun esimerkiksi kierrättämisestä tuli sosiaalisesti ”normaalia”, sen sovittaminen omiin arkisiin käytäntöihinkin oli paljon vaivattomampaa.

Nuorekin ihmisen elämässä ympäristön- ja eläintensuojelun kautta parempaan maailmaan pyrkimiseen sisältyy ristiriitaisuuksia, jotka mielestäni liittyvät hyvyyden ja paremmuuden suhteeseen. Hyvään pyrkivienkin nuorten yhteisöön sisältyy helposti kilpailua siitä, ketkä pyrkivät hyvään parhaiten tai oikein keinoin. (Nainen, 31.)

Kirjoittaja pohtii nuorten ympäristönsuojeluun liittyvän myös kilpailua siitä kuka tekee eniten tai toimii parhaiten ympäristön eteen. Ympäristövastuullisten valintojen sosiaalista haastavuutta kuvaa se, että moni kirjoittaja kuvaa itse omaa toimintaansa esimerkiksi sellaisilla termeillä kuin ”viherpipertäminen”. Tästä voisi päätellä, että yleisesti yksilön tekemillä teoilla ei juurikaan ole kokonaisuuden kannalta merkitystä, vaikka ne yksilölle itselleen olisi tärkeitä.

Biojätteen salakuljetusta voidaan kaikilla mittareilla pitää viherpipertämisenä. Suurinta osaa valinnoistani kasvissyönnistä itsepintaiseen julkisen liikenteen suosimiseen voidaan nimitellä samalla termillä. (Nainen, 31.)

En ole erikoisemmin PYRKINYT vaikuttamaan ympäristöön, siinä pyrkiessä lipsahtaa helposti vouhotustasolle tai tulee joksikin piipertäjäksi. (Mies, 82.)

5.3. Rakenteelliset olosuhteet

Yhteiskunnalliset ja paikalliset rakenteet raamittavat yksilön toimintamahdollisuuksia ympäristövastuullisten valintojen suhteen. Elämäkertojen kirjoittajat pohtivat omien osallistumismahdollisuuksien, poliittisten olosuhteiden ja yleisesti yhteiskunnallisten olojen vaikutusta omaan toimintaan, mutta toisaalta samalla myös oman toiminnan vaikutusta rakenteiden muodostumiseen. Puhe ympäristövastuullisista valinnoista on heille myös puhetta yhteisöön kuulumisesta ja mahdollisuudesta osallistua.

5.3.1. Järjestötoiminta

Monella kirjoittajalla halu toimia ympäristövastuullisemmin on ainakin jossain vaiheessa elämää kanavoitunut järjestötoimintaan ja jonkin ympäristöliikkeen jäsenyyteen. Useimmiten tällainen käyttäytyminen näyttäisi liittyvän nuoruuteen ja opiskeluvaiheeseen, ja muuttuvan hankalammaksi sovittaa elämänrytmiin työelämään siirtymisen myötä.

Yliopisto-opiskelijana siirryin ympäristöjärjestöistä hetkeksi ainejärjestötoimintaan, vegaaniuteni korvautui kasvissyönnillä ja aktiivinen toiminta ympäristön puolesta muuttui juuri siksi, mitä 15-vuotiaana kummoksuin ja vähän kammoksuinkin; luomukaurapuuron ostamiseksi ilman sen viitseliäämpiä yrityksiä muuttaa koko yhteiskunnan toimintaa ekologisesti kestävämmäksi. (Nainen, 31.)

Järjestötoimintaan osallistumiseen liittyy muitakin motiiveja kuin halu suojella luontoa ja ympäristöä: osallistumisen tuottama sosiaalinen arvostus, erilaisuuden imago ja oman identiteetin rakentaminen. Järjestöissä toimimisen ja aktivismin mielekkyys on paljon kiinni myös yhteishengen ja henkilökemioiden toimimisesta. Seuraava kirjoittaja tuo esiin ympäristöradikaalien keskuudessa kokemansa sosiaaliset hierarkiat.

Se, että äänestin Vihreitäkin huomattavasti vihreämpää puoluetta, tuin rahallisesti hyväksi katsomiani ympäristöjärjestöjä, söin pääasiassa kasvisruokaa, kierrätin, dyykkasin satunnaisesti roskiksia ja käytin julkista liikennettä, ei selvästikään riittänyt kohottamaan minua armoitettujen piiriin.
(Nainen)

5.3.2. Poliittiset instituutiot

Ympäristön merkitystä elämässä pohditaan elämäkerroissa myös poliittisten mielipiteiden, vaikutusmahdollisuuksien ja instituutioiden kautta. Vaaleissa äänestämistä pidetään tärkeänä ja useat kirjoittajat liittyvät äänestämisen ennen kaikkea kysymyksiin ydinvoimasta. Seuraava kirjoittaja äänestää, koska uskoo koko suomalaisen elämäntavan olevan kansanedustuslaitoksen päätösten raamittamaa:

Suomalaisen elämä on pitkälti kansanedustajien käsissä: rakennetaanko Suomeen lisää ydinvoimaloita vai pitäisikö vanhatkin ydinvoimalat kenties purkaa? Itse aion seuraavissa eduskuntavaaleissa äänestää henkilöä, joka on vahvasti ydinvoimaa vastaan ja joka kannattaa uusiutuvia energiamuotoja kuten vesi- tai tuulivoimaa. (Nainen, 19.)

Mitä sitten pitäisi tehdä? Lainsäädännön tulisi suosia uusiutuvia energioita siten, että saastuttavammat vaihtoehdot jäisivät lopulta pois kokonaan.
(Nainen, 23.)

Edellisissä sitaateissa kirjoittajat siirtävät vastuuta nimenomaan lainsäädäntöinstituutiolle, jolta he toivoisivat ympäristövastuullisuutta helpottavia ratkaisuja. Poliittisista instituutioista puhutaankin elämäkerroissa toiveikkain sävyin, ja niiltä penätään vastuullisuutta ympäristöongelmien ratkaisemisen suhteen. Toisaalta, itse poliitikkojen henkilökohtaisia motiiveja ja rehellisyyttä ympäristöasioissa myös epäillään. Esimerkiksi seuraava kirjoittaja pohtii, kenen tuottamaa tietoa mieluiten uskoo, ja kokee poliitikkojen ajavan yhteisen hyvän sijasta omaa etuaan.

- - No en ainakaan poliitikkojen, heillä on aina oma lehmä ojassa ja väestön kosinta etunenässä. Kuuntelen uutiset ja taidan uskoa enempi niitä kuin lehdistä olevia juttuja. Muuta en ole kai tarkemmin seurannutkaan, eikä kenenkään tiedot ole tainnut läpäistä ajatteluani. (Nainen, 77.)

5.3.3. Vastuu yhteisöllä

Ympäristövastuullisuutta pohditaan elämäkerroissa pääasiassa yksilön oman toiminnan ja elämäntapojen näkökulmasta. Kirjoittajat kuitenkin siirtävät vastuuta myös paikallisille, kansallisille ja ylikansallisille instituutioille ja yhteisöille: yksilöt kokevat ympäristövastuullisten valintojen tapahtuvan viime kädessä järjestelmän määrittelemissä rajoissa. Yksilöt kokevat ainakin asenteellisella tasolla venyvän tiettyyn pisteeseen asti elämäntapojensa suhteen, mutta loppujen lopuksi paikalliset ja yhteiskunnalliset rakenteet tulevat vastaan. Vastuuta pallorellaan teksteissä yksilön, paikallisyhteisön, kansakunnan ja koko ihmiskunnan välillä. Moni kirjoittaja vetoaa suomalaisuuteen ja Suomen luontoon yhteisenä ympäristönä, josta jokaisen on kannettava vastuuta. Ympäristöstä puhutaan tällöin myös kulttuuriympäristönä.

Kyse ei ole vain siitä, montako hellepäivää kesään mahtuu vaan ennen kaikkea siitä, miten määrittelemme suomalaisuuden, jonka yksi keskeinen osa-alue on ympäristö. (Mies, 30.)

Palasin lähemmäksi teini-ikäistä itseäni tajutessani, että tavoitteena pitäisi olla pyrkimys muuttaa järjestelmän toimintaa niin, että järjestelmä kantaisi vastuun kestävien valintojen tekemisestä yksittäisten ihmisten puolesta.

(Nainen)

Edellä kirjoittaja sysää ympäristövastuullisuuden kokonaan ”järjestelmän” vastuulle, ja toivoisi, ettei yksilön tarvitsisi miettiä kestäviä valintoja lainkaan. Järjestelmän liika yksilökeskeisyys ja yksilölle sysätty vastuu saavatkin kirjoittajilta kritiikkiä. Viime kädessä paikalliset olosuhteet, lainsäädäntö ja ympäristövastuullisten valintojen rakenteellinen hankaluus raamittavat toimintaa yksilöiden kertomuksissa.

Pohtiessani biojätteen salakuljetusta sain voimakkaan kokemuksen siitä, että olen antanut periksi järjestelmälle, jossa toiminta ympäristön puolesta on muuttunut liian henkilökohtaiseksi ja kulutusvalintakeskeiseksi puuhasteluksi. - - Yhteiskunnan on muututtava tavalla, joka tekee kestäväen kehityksen mukaisista ratkaisuista ja elämäntavoista valtavirtaisia ja helpoimpia mahdollisia ratkaisuja, ei yksilöiden henkilökohtaisen ekosankaruuden osoituksia! (Nainen, 31.)

Edellä kirjoittava kokee ympäristövastuullisen toiminnan muuttuneen ”liian henkilökohtaiseksi”, ja peräänkuuluttaa yhteiskunnalta yksilön toimintaa helpottavia ratkaisuja. ”Valtavirtaisten” ratkaisujen toivominen kielii elämäntavallisten valintojen olevan loppujen lopuksi ennen kaikkea normaaliuden käsitteen määrittämiä. Kirjoittaja kokee yhteiskunnan olevan vastuussa tästä normaalin ja hyväksyttävän toiminnan tulkinnasta ja sen muutoksista – yksilölle normaaliuden tulkinnan venyttäminen on liian hankalaa. (Vrt. Shove 2003.) Myös seuraava kirjoittaja epäilee henkilökohtaisten ratkaisujen tehokkuutta, ja toteaa asumisen ekologisuuden olevan viime kädessä yksilöstä riippumattomien olosuhteiden varassa.

Maailma tuskin pelastuu vaikka mummut ja papat pantaisiin uusimaan ikkunansa yhä useampilasisiksi. Lasia tuskin kasvaa ehtymättömänä luonnonvarana ja luomuna. - - Ja toiseksi, huoneessa tuntuu vain niin lämpimältä kuin valtio, taloyhtiö ja paritermostaatti sallii. (Mies, 82.)

Vastuuta siirretään myös kansainvälisille toimijoille, ja ympäristövastuullisuutta pohditaan globaalissa kontekstissa. Joukkoviestinten kautta välittyvä tieto globaaleista ongelmista konkretisoi yksilölle ympäristövastuullisten valintojen tärkeyden, mutta toisaalta ongelmien lopulliset ratkaisijatkin ovat yksilön elämismailman ulkopuolella.

Hurjat myrskyt ovat saaneet epäilemään, että ilmasto on todella muuttumassa, mutta miten Kiina ja USA saadaan toimimaan ”edistyksellisesti”? (Mies, 74.)

En enää jaksaa pitää ääntä ympäristöasioista, yritän hoitaa oman pienen osani ympäristön säästämiseksi, maailmaa en voi muuttaa. (Nainen, 74.)

Toiseksi on maita, joissa näitä mahdollisuuksia ei ole ja jos he osaavat elää ilman niitä, niin me hyvinvointivaltiossa varmasti osaamme käyttää niitä säästäväisesti. (Nainen, 18.)

6. PÄÄTÄNTÖ

Päätöntö-osuudessa pyrin tiivistämään analyysin pohjalta tekemiäni johtopäätöksiä ja merkittävimpiä huomioitani tutkimustuloksista. Pohdin myös tutkimustuloksia suhteessa aiemmin tehtyyn tutkimukseen ja osana laajempaa sosiologista ja yhteiskunnallista keskustelua. Lisäksi arvioin käyttämäni aineistoa ja tutkimusmenetelmää, ja pohdin ideoita ja tarvetta aihepiirin jatkotutkimukselle.

6.1. Johtopäätökset

Ympäristövastuullisuudella on monia ulottuvuuksia ja funktioita yksilön elämässä. Sen ytimessä ovat henkilökohtainen luontosuhde, ympäristötietoisuus, emotionaaliset ja moraaliset ulottuvuudet, normaalibiografiset tekijät ja sosiaalinen hyväksyttävyys. Myös yksittäiset mediakokemukset, kannustava lähipiiri ja omien lasten tulevaisuudesta huolehtiminen vaikuttavat myönteisesti ympäristövastuullisuuteen.

Ympäristövastuullisuuden rajoitteista puhuttaessa kuvataan normaaliuden rajoja, paikallisia ja kansallisia rakenteita, ja ympäristöongelmien ratkaisemista pohdittaessa myös globaaleja instituutioita. Yksilön määrittelemät reunaehdot omalle ympäristövastuulliselle elämäntavalle muodostuvat henkilökohtaisista ominaisuuksista ja tavoitteista sosio-kulttuurisen ympäristön luomissa puitteissa. Luokittelun perusteella ympäristövastuullisuutta voidaan tarkastella yksilön ja yhteiskuntarakenteiden välisen vuorovaikutuksen yhteistuotoksena - tällöin ympäristövastuullisuus palautuu sosiologian ikuisuuskysymyksiin yksilön toimijuuden ja yhteiskuntarakenteiden välisestä suhteesta. Teoriataustaa vasten voidaan siis kysyä, missä määrin ympäristövastuullisuudessa on kyse yksilön elämänpoliittisesta toimijuudesta, mihin rajaan asti tämä toimijuus riittää ja missä riskiyhteiskunnan asettamat rakenteelliset rajoitteet asettuvat eteen?

Yksilön luontosuhde vaikuttaa yksilön ympäristövastuullisuuteen myönteisesti ja kaikenkattavasti: sekä asenteellinen että toiminnallinen orientaatio kumpuavat luontoon liittyvistä muistoista ja arvostuksista. Ympäristöongelmien herättämät emotiot muodostavat monimutkaisen kehän, jossa ristiriidat, ahdistavat tuntemukset ja syyllisyys

risteävät ja yhdistyvät lamaannuttaen yksilöä. Toisaalta yksilöt myös kehittävät emotionaalis-kognitiivisia mekanismeja syyllisyyden tunteiden hallitsemiseksi ja hiljentämiseksi. Yksilön ympäristövastuullisuus ja sen merkitys omalle identiteetille vaihtelee jonkin verran eri elämänvaiheissa, siten että esimerkiksi radikaaleimmat ajattelutavat liitetään kertomuksissa nuoruuteen, ja toisaalta ympäristövastuullisuuteen heräämisestä puhutaan uudelleen omien lasten ja tulevien sukupolvien tematiikan kautta. Ympäristövastuullisuus sekoittuu myös arkiseen elämänpyörittämiseen ja näyttäytyy sitä kautta toimintojen normaaliuden kysymyksinä.

Yksilölle ulkoisten olosuhteiden vaikutus omaan ympäristövastuullisuuteen tiivistyy kertomuksissa kysymyksiin tiedonsaannista, sosiaalisesta lähiympäristöstä ja yhteiskuntarakenteista. Yksilöt kokevat tietoa olevan paljon, mutta se on ristiriitaista ja sen luotettavuudesta joutuu käymään jatkuvaa arviointia. Sosiaalinen lähiympäristö kannustaa, rajoittaa ja asettaa haasteita omien käytäntöjen hyväksyttävyydelle ja sujuvuudelle. Yhteiskuntarakenteista puhutaan paikallisella, kansallisella ja globaalilla tasolla. Yksilöt kokevat omallakin toiminnalla olevan merkitystä, mutta todelliset ratkaisut tehdään järjestelmän tasolla. Yhteiskunnan ja yksilön välinen ambivalenssi vastuuseen liittyen hämmentää ja passivoi yksilöä, mutta toisaalta saattaa myös kannustaa aktiiviseen osallistumiseen.

Ympäristöongelmat tuottavat yksilölle elämänpoliittisia ristiriitoja, joissa tietoisuus, toiminnalliset edellytykset ja ympäristövastuullisuuden kanssa kilpailevat tarpeet törmäävät. Yksilöt pyrkivät kehittämään monenlaisia elämänpoliittisia ratkaisuja hallitakseen riskejä, ja sovittaakseen ympäristövastuullisuutta omaan elämäänsä. Konkreettiset ratkaisut vaihtelevat pienistä ja arkisista teoista aina poliittiseen aktivismiin ja järjestötoimintaan. Riskien hallinta vaikuttaisi olevan yksilöllä kuitenkin ennen kaikkea mielen hallintaa, ja paikoin ahdistavienkin ajatusten ja uhkakuvien prosessointia. Koska yksilö ei pysty varsinaisia riskejä yksin muuttamaan, nousee elämäntavan ja elämän mielekkyyden kannalta olennaiseksi kysymykseksi juuri kyky suhtautua uhkakuviin (Beck 1995, 26). Ympäristövastuullisuus näyttäytyy yksilöä hämmentävänä elämäntavan reflektiona, jossa yksilö joutuu puntaroimaan keskenään kilpailevia tarpeita ja preferenssejä, usein ristiriitaisen informaation valossa. Henkilökohtaiselle,

ympäristövastuulliselle elämänpolitiikalle koetaan kuitenkin olevan tarvetta, ja ympäristövastuulliset teot koetaan moraalisesti mielekkäinä, vaikka usko oman toiminnan merkitykseen kokonaisuuden kannalta olisi heikkoa.

6.2. Pohdinta

Yksilön ympäristöelämänpoliittinen toimijuus rakentuu luontosuhteen ja ympäristötietoisuuden varaan, mutta sillä on myös sosiaaliset ja sosiaaliseen erottautumiseen liittyvät funktionsa. Käytännön toimintamahdollisuuksiin vaikuttavat voimakkaasti sosiaaliset ja rakenteelliset olosuhteet. Mikäli analyysin tuloksia peilataan aiemmin tehtyä tutkimusta vasten, voidaan yhtymäkohtia nähdä ainakin tutkimuksiin, joissa korostetaan normaaliuden rajojen merkitystä ympäristömyönteisille valinnoille (ks. esim. Shove 2003). Myös emotionaalisten ja kognitiivisten ominaisuuksien (ks. esim. Lybäck 2002) merkitys tulee esille, kuten myös koko tutkimuksen taustalla vaikuttavat käsitykset ympäristövastuullisten asenteiden ja käyttäytymisen välisestä ristiriidasta (ks. esim. Uusitalo 1997; Ahonen 2006).

Ympäristöongelmia tarkastellaan mikrotasolla usein nimenomaan kollektiivisten ja yksilöllisten etujen välisen kitkan näkökulmasta (ks. esim. Uusitalo 1991). Tässä tutkimuksessa käytetyn aineiston perusteella suhde ympäristöön näyttäytyy jonkin verran myös kysymyksinä henkilökohtaisesta vapaudesta ja itsensä toteuttamisesta: yksilöt itse kokevat harvoin toimivansa tietoisesti altruistisesti tehdessään ympäristövastuullisia valintoja, vaan pikemminkin toteuttavansa itseään. Tällöin pyrkimys ympäristövastuulliseen elämäntapaan on moraalisten ja omatuntoon liittyvien kysymysten ohella osa itsenäistä elämäntapaa, minäprojektia ja aktiivista identiteettien tuottamista ja rakentamista. Toisaalta, aiemmissä tutkimuksissa esiin noussut, ympäristövastuullisten elämänmuotojen voimaannuttava vaikutus jää tämän tutkielman analyysissä kuitenkin yksilöä ahdistavien ja kyynistävien piirteiden varjoon. (Vrt. Mesimäki 2004.) Yksilö haluaisi toimia ympäristövastuullisesti arjessaan, mutta ei tiedä, mitä tietoa uskoa, miten tuon tiedon varassa toimia, ja mitä omasta toiminnasta todella seuraa.

Ympäristövastuullisuus kilpailee ja risteytyy lukuisten muiden arvojen kanssa yksilön elämässä. Hyvinvointiin ja mukavuuteen liittyvät arkiset tarpeet on edelleen käytännössä varsin helppo asettaa ympäristövastuullisuuden edelle, ja tällöinkin ainoa potentiaalinen palautteenantaja on hyvin usein omatunnon ja syyllisyyden kanssa painiskeleva yksilö itse. (Vrt. Beck 1995, 20.) Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa ympäristöongelmien ja riskien negatiiviset vaikutukset yksilön hyvinvoinnille ovatkin ennen kaikkea henkisiä. Ahdistuksen ja syyllisyyden lamaannuttavat ja passivoivat tunteet saattavat olla vaikeasti kohdennettavia, ja niiden alkuperä yksilölle vaikea hahmottaa. Useat ympäristön kannalta myönteiset toimintatavat ovat myös ristiriidassa normaalibiografisten odotusten kanssa. Yksilön on myös vaikea haastaa hyväksyttävän käyttäytymisen ja normaaliuden rajoja aiheuttamatta samalla kitkaa sosiaalisille suhteille. Normaaliuden rajat ovat yleensä yksilölle varsin näkymättömiä, mutta tässä aineistossa nuo rajat nousevat esiin elämäkertojen kronologian kautta: kirjoittajat viittaavat esimerkiksi jätteiden kierrättämisen sosiaaliseen helpottumiseen ajan myötä. Normaaliuden rajat ja sitä myöten elämäntapojen ideologiset rakenteet ansaitisivat varmasti omat tutkimuksensa.

Ympäristövastuullisia valintoja perustellaan elämäkertoissa joko omien tunteiden, kuten omatunnon kysymysten, ja toisaalta luonnon haavoittuvuuden kautta. Altruistiset syyt ja toisten ihmisten puolesta toimiminen kiteytyvät puheessa tulevien sukupolvien oloista, ja toisaalta joillakin kirjoittajilla vetoamisessa globaaliin vastuuseen.

Ympäristövastuullisuuden idea näyttäytyikin yksilön puhetavoissa lähtökohtaisesti ennen kaikkea ihmisen ja luonnon välisenä, varsin henkilökohtaisena suhteena, jonka vaalimisella toisaalta on myös omat vaikutuksensa ihmisten keskinäisiin suhteisiin. Luonnosta puhutaan herkästi yhteiskunnalle vastakkaisena, mutta toisaalta myös korostetaan ihmisen lajina olevan osa luontoa, ja yhteiskunnan jollain tavalla häiriköivän tätä luontosuhteen vaalimista. Jännittävää tässä on se, että luontosuhteesta puhuttaessa yksilöt käyttävät yhteiskunnan tarjoamia kulttuurisia määreitä ja kategorioita, mutta itse yhteiskunta nähdään herkästi luontoa vahingoittavana.

Yksilöllistymiskehityksessä kaikkiaan voi nähdä ympäristöongelmien ratkaisemisen kannalta positiivisen vireen. Sen sijaan että yksilöt nähdään pelkästään atomisoituneina, ympäristöpoliittisten auktoriteettien tavoittamattomissa leijuvina moraalisubjekteina,

voidaan heitä tarkastella myös aktiivisina ympäristöelämänpoliittisina toimijoina, jotka kokevat ympäristövastuullisen elämäntavan luontevana ja henkilökohtaisena osana elämää. Oman elämänsä ympäristöpoliitikko on kuitenkin myös hämillään. Yksilö ottaa vastaan jälkimodernin yhteiskunnan sille tarjoaman aktiivisen ympäristöelämänpoliitikon roolin, prosessoi sitä, sovittaa omaan maailmankuvaansa ja yhdistelee mahdollisesti arkipäivän käytäntöihinsä. Oman toiminnan todelliset vaikutukset on kuitenkin vaikeita jäljittää, ja toimintamahdollisuudet rajautuvat yhteiskunnan tarjoamiin puitteisiin. Yksilö kokee ympäristövastuullisuuden moraalisenä kysymyksenä, ja yrittäminen on hyvä asia, vaikka todelliset ratkaisut tehtäisiinkin järjestelmän tasolla. Heistä riippumattomista tekijöistä huolimatta, yksilöt kokevat voivansa vaikuttaa asioihin ainakin jonkin verran. Vähintäänkin ympäristövastuullisuuteen koetaan herkästi moraalista velvollisuutta, vaikka itse teolla olisi mahdollisesti hyvinkin vähän merkitystä kokonaisuuden kannalta.

Yksilön kokemia sisäisiä ja elämäntavallisia ristiriitoja voi peilata riskiyhteiskuntateoriaan, ja kysyä, onko yksilön kokemissa ristiriitaisuuksissa havaittavissa traditionaalisten ajattelumallien vanhentuneisuus jälkimodernien riskien käsittelyssä? Beckin (1995) mukaan yksilöt käsittelevät riskejä nimenomaan vanhanaikaisin välinein, vaikka riskiyhteiskunnan uhkat edellyttäisivät kokonaan uudenlaisia ajattelu- ja toimintatapoja. Yksilön ympäristöelämänpoliittista toimijuutta korostetaan kaikkialla, vaikka tosiasiaassa yksilön toimintamahdollisuudet ovat myös rajalliset ja riippuvaisia sosiaalisen ympäristön tuottamasta ja prosessoimasta tiedosta. Eettis-moraalisesti ympäristökysymyksistä on tullut yksilön sisäinen asia (ks. esim Lybäck 2002), mutta varsinaiset mahdollisuudet toimia ja tehdä varmoja ja selkeitä päätöksiä kulkevat ikään kuin eri raiteilla. Analyysin perusteella voidaan todeta, että ympäristöriskien prosessoiminen on yksilölle paljon erilaisten tunteiden käsittelyä ja emotionaalista sopeutumista riskiyhteiskunnassa elämiseen. Riskitietoinen elämänpolitiikka ei tällöin tähtää ainakaan pelkästään itse riskeihin vaikuttamiseen, vaan on samalla myös henkilökohtaisen tasapainon ja mielekkyyden hakemista suhteessa ympäristöongelmiin ja ympäröivään yhteiskuntaan.

Kaiken kaikkiaan ympäristöongelmien ja -riskien, normaalibiografisten vaatimusten, henkilökohtaisten tarpeiden ja yhteiskuntarakenteiden keskellä operoiva yksilö on loputtomien ristiriitojen repimä. Tietoa ympäristöongelmista on tarjolla runsaasti, mutta

sen koetaan olevan keskenään ristiriitaista, ja sen alkuperä ja uskottavuus on vaikeasti arvioitavissa. Erilaisten elämänpoliittisten ratkaisujen puntarointi ympäristövastuullisuuden näkökulmasta on yksilölle haastavaa, sillä erilaiset elämäntavalliset valinnat tuottavat helposti erityyppistä ekologisuutta. Yksilö joutuu myös kysymään itseltään, mikä valinnoissa lopulta motivoi eniten ja mikä on tärkeintä: hyvä henkilökohtainen omatunto, valintojen todellinen energiankulutus, vaiko valintojen sujuva sovittaminen omiin sosiaalisiin suhteisiin? Onko ympäristövastuullisuus siihen pyrkivälle ihmiselle enemmän omakohtainen tunne vai yhteiskunnan määrittelemä ja tuputtama käsite? Ympäristö-ongelmien kokonaisratkaisun kannalta kiinnostava eettis-poliittinen kysymys onkin, mikä yksilöä ympäristövastuullisuuteen eniten motivoi, ja toisaalta, miten paljon tuolla syyllä on lopputuloksen kannalta merkitystä.

Ympäristövastuullisen elämäntavan helpottaminen edellyttäisikin yhteiskunnalta selkeää ja mahdollisimman ristiriidatonta tiedottamista ympäristöongelmista, riskeistä ja yksilön omista mahdollisuuksista. Selkeää ja luotettavaa informaatiota tuottavien instituutioiden puute (ks. esim. Habermas 1987) kuuluu myös yksilön ympäristövastuullisuuden pohdinnoissa. Yhteiskunnan tulisi tarjota helppoja ja yksilön kannalta houkuttelevia vaihtoehtoja, jotka nojaisivat yksilön silmissä ristiriidattomaan tietoon, ja jotka olisivat sovitettavissa sosiaalisiin suhteisiin ja elämäntavoihin. Erilaisten yhteiskunnallisten intressiryhmien kamppailu ympäristöongelmien määrittelyvallasta ei ainakaan helpota yksilön ympäristövastuullisten valintojen tekemistä.

Ympäristövastuullinen elämäntapa ja elämänpolitiikka näyttäytyvät tässä tutkielmassa monimutkaisena viidakkona, jossa yksilö puntaroi valintojaan kuluttajana, moraalisen subjektina ja kansalaisena. Analyysin tuloksena ympäristövastuullisuuden käsitettä on syvennetty sen eri aspektien kautta, mutta sen edellytyksiä ei tietenkään ole edellä kuvattu kaiken kattavasti. Ilmiön tutkimista olisi mielenkiintoista jatkaa makrotasolta käsin, ja tarkastella yksilön ympäristötietoisuutta ja –vastuullisuutta parantamaan pyrkivien instituutioiden toimintaympäristöä ja kykyä tavoittaa yksilö. Kiinnostavaa olisi myös kohdentaa huomio maaseudulla ja kaupungissa elävien ihmisten eroavaisuuksiin – näitä ryhmiä kun on aiemmin tutkittu lähinnä omissa tutkimuksissaan (Ks. esim. Saaristo 1994; Mesimäki 2004). Myös normaaliuden rajat ja sosiaalisen hyväksyttävyyden merkitys

ympäristövastuullisuudelle ansaitsivat lisätutkimusta, kuten myös ikuisuuskysymykseltä tuntuva asenteiden ja käyttäytymisen välinen ristiriitaisuus.

KIRJALLISUUS

Aaltola, J. & Valli, R. (2010) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Helsinki: PS-kustannus.

Ahonen, S. (2006) Vihreän kuluttajan monet kasvot. Teoksessa Massa, I. & Ahonen, S. (toim.) Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 72-86.

Antikainen, A. & Komonen, K. (2004) Elämäkerta ja elämänkulku kasvatuksen ja aikuiskasvatuksen sosiologiassa. Teoksessa Sallila, P. (toim.) Elämänlaajuinen oppiminen ja aikuiskasvatus. Vantaa: Kansanvalistusseura, 84-121.

Aro-Heinilä, T. (2004) Ympäristövastuuseen liittyvien käsitysten ja tunteiden yhteys elämäntavan ekologiseen kestävyYTEEN. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Autio, M. & Wilska, T-A. (2003) Vihertävät tytöt ja vastuuttomat pojat – nuorten kuluttajien ympäristöasenteet. Nuorisotutkimus 21:2, 3-18. Saatavilla <URL: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/33879/Autio_Wilska_2003NT_lehti.pdf?sequence=2>, luettu 26.2.2015.

Bauman, Z. (1995) Life in Fragments: Essays in Postmodern Morality. Oxford: Blackwell.

Beck, U. (1986) Risikogesellschaft auf dem Weg in eine andere Moderne. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Beck, U. (1994) Reflexive modernization: politics, tradition and aesthetics in the modern social order. Cambridge: Polity.

Beck, U. (1995) Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa Beck, U., Giddens, A & Lash S. Nykyajan jäljillä. Tampere: Vastapaino, 11-82.

Bell, M. (1998) An Invitation to Environmental Sociology. Thousand Oaks: Pine Forge Press.

Bourdieu, P. (1986) L'illusion Biographique. Actes de la recherche en sciences sociales 62.

Connolly, J & Prothero, A. (2008) Green Consumption: Life-politics, Risk and Contradictions. Journal of Consumer Culture 8:1, 117-145.

Degenhart, L. (2002) Why Do People Act in Sustainable Ways? Results of an Empirical Survey of Lifestyle Pioneers. Teoksessa Schmuck, P. & Schultz, W.P. (toim.) Psychology of Sustainable Development. Norwell: Kluwer Academic Publishers, 123-147.

Douglas, M. (1992) Risk and Blame. Essays in Cultural Theory. London: Routledge.

Elgin, D. (2000) Voluntary Simplicity and the New Global Challenge. Teoksessa Schor, J.B. & Holt, D.B. (toim.) The Consumer Society Reader. New York: The New Press, 397-413.

Eräranta, K. & Moisander, J. (2006) Miten kuluttajaa hallitaan markkinoilla ympäristöpoliittisena toimijana? Teoksessa Massa, I. & Ahonen, S. (toim.) Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 17-32.

Eräsaari, R. (2009) Missä yhteiskunta muotoutuu? Teoksessa Massa, I. (toim.) Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 288-314.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Giddens, A. (1990) The Consequences of Modernity. Cambridge: Polity Press.

Giddens, A. (1991) Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity Press.

Gilg, A., Barr, S. & Ford, N. (2005) Green Consumption or Sustainable Lifestyles: Identifying the Sustainable Consumer. Futures 37:6, 481-504. Saatavilla <URL: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016328704001569>>, luettu 1.3.2015.

Habermas, J. (1987) *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*. Cambridge: MIT Press.

Haila, Y. (2008) Syyllisyydentunnon hedelmättömyys. Teoksessa Haila, Y. & Jokinen, P. (toim.) *Ympäristöpolitiikka*. Tampere: Vastapaino, 235-240.

Hobson, K. (2002) Competing Discourses of Sustainable Consumption. Does the 'Rationalisation of Lifestyles' Make Sense? *Environmental Politics* 11:2, 95-120.

IPCC (2007a): *Direct Observations of Recent Climate Change*. Julkaisussa: *Fourth Assessment Report: Climate Change 2007*, [Viitattu 24.11.2013]. Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg1/en/spmssp-direct-observations.html>.

IPCC (2007b): *Projections of Future Changes in Climate*. Julkaisussa: *Fourth Assessment Report: Climate Change 2007*, [Viitattu 24.11.2013]. Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.ipcc.ch/publications_and_data/ar4/wg1/en/spmssp-projections-of.html>.

Jokinen, P., Kamppinen, M. & Raivola, P. (1995) Riskit yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Teoksessa: *Riskit yhteiskunnassa. Maallikot ja asiantuntijat päätösten tekijöinä*. Tampere: Gaudeamus, 126-180.

Järvelä, M. & Wilenius, M. (1996) *Ilmastoriski ja ympäristöpolitiikka*. Tampere: Gaudeamus Kirja.

Järvelä, M (1997) Ilmastoriski ja maallikkohavainnot. Teoksessa Ahponen, P. (toim.) *Riskikirja. Uhat, mahdollisuudet ja asiantuntijuus epävarmuuden yhteiskunnassa*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino, 125-144.

Järvelä, M. (2002) Miksi arvokeskustelu on tärkeää ympäristöpolitiikassa? Teoksessa Loukola, O., Lybäck, K., & Tervo, M. (toim.) *Arvot, ympäristö ja teknologia*. Helsinki: Yliopistopaino, 24-48.

Järvikoski, T. (2009) Ympäristösosiologian teoriakamppailuja. Teoksessa Massa, I. (toim.) *Vihreä teoria*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 78-101.

Karisto, A. (1998) Pirstoutuvan elämän politiikka. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, T. (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Gaudeamus Kirja, 54-75.

Kohl, J. (2011) Ilmastonmuutoksen sosiaaliset vaikutukset. Teoksessa Virtanen, A. & Rohweder L. (toim.) Ilmastonmuutos käytännössä. Hillinnän ja sopeutumisen keinoja. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 189-210.

Koivunen, M. (2007) ”Ikea kelluu”: haastatteluja ilmastonmuutoksen havaitsemisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kolu, M. (2011) Autottomuus. Autosta emansipoitunut elämä? Tampere: Tampereen yliopisto.

Kotakorpi, E., Lähteenoja, S. & Lettenmeier, M. (2008) Kotitalouksien luonnonvarojen kulutus ja sen pienentäminen. Helsinki: Ympäristöministeriö. Saatavilla <URL: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38343/SY43_2008_KotiMIPS.pdf?sequence=1>, luettu 26.2.2015.

Lash, S. (1994) Reflexivity and It's Doubles: Structure, Aesthetics, Community. Teoksessa Beck, U., Giddens, A. & Lash, S.: Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Cambridge: Polity Press, 110-173.

Layder, D. (1998) Sociological Practice: Linking Theory and Social Research. London: Sage.

Lehtonen, T-K. (1998) Rajallista ostamista: itsekuri, omatunto ja mielihyvä. Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, T. (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Gaudeamus Kirja, 219-251.

Litmanen, T. (2010) Riski ympäristösosiologian käsitteenä. Teoksessa Valkonen J. (toim.) Ympäristösosiologia. Helsinki: WSOYpro Oy, 167-181.

Loukola, O., Lybäck, K. & Tervo, M. (toim.) (2002) Arvot, ympäristö ja teknologia. Helsinki: Yliopistopaino.

Lybäck, K. (2002) Ympäristökysymykset mikrotason toimijoiden arjessa: asenteiden ja käyttäytymisen välinen ristiriita. Teoksessa Loukola, O, Lybäck, K. & Tervo, M. (toim.)

Arvot, ympäristö ja teknologia. Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset. Helsinki: Yliopistopaino, 217-231.

Massa, I. (1998) Elämänpolitiikkaa epävarmassa kulttuurissa. Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, T. (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Gaudeamus Kirja, 189-215.

Massa, I. (2006) Perheen elämäntavan muutos ja arjen ympäristöpolitiikka. Teoksessa Massa, I. & Ahonen, S. (toim.) Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 104-121.

Massa, I. & Ahonen, S. (toim.) (2006) Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus Kirja.

Mesimäki, M. (2004) Pieni suuri kertomus. Kaupunkilaisen ympäristövastuullisen elämäntavan yksilölliset ja yhteiskunnalliset merkitykset. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Mesimäki, M. (2006) Ympäristövastuullisen kaupunkilaisen elämäntapavalinnat. Teoksessa Massa, I. & Ahonen, S. (toim.) Arkielämän ympäristöpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 87-103.

Miles, B. & Huberman, A. M. (1994) Qualitative data analysis: an expanded sourcebook. Thousand Oaks (Calif.): Sage.

Moilanen, P. & Räihä, P. (2010) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 44-67.

Noro, A. (2000) Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä. Sosiologia 37: 4, 321-328.

Nurmio, H. (2008a) Arkielämäänsä elävä yksilö ympäristöpoliittisena toimijana. Teoksessa Haila, Y. & Jokinen, P. (toim.) Ympäristöpolitiikka. Tampere: Vastapaino, 143-148.

Nurmio, H. (2008b) Yksilö eettisenä subjektina. Teoksessa Haila, Y. & Jokinen, P. (toim.) Ympäristöpolitiikka. Tampere: Vastapaino, 223-226.

Peiponen, J. (2013) Valintojen viidakossa: Tutkimus ilmastonmuutoksen huomioimiseen ja ympäristövastuullisuuteen vaikuttavista tekijöistä yksilön arkielämässä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Raivola, P., Kamppinen, M. & Karlsson, H. (1995) Riskit ja ihmismieli. Teoksessa Riskit yhteiskunnassa. Maallikot ja asiantuntijat päätösten teossa. Tampere: Gaudeamus, 79-125.

Roos, J.P. (1988) Elämäntavasta elämäkertaan. Helsinki: Tutkijaliitto.

Roos, J.P. (1998) Mitä on elämänpolitiikka? Teoksessa Roos, J.P. & Hoikkala, T. (toim.) Elämänpolitiikka. Tampere: Gaudeamus Kirja, 20-33.

Roos, J.P. & Hoikkala, T. (toim.) (1998) Elämänpolitiikka. Tampere: Gaudeamus Kirja.

Saaristo, K. (1994) Henkilökohtainen ekologia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Sairinen, R. (1996) Suomalaiset ja ympäristöpolitiikka. Helsinki: Edita.

Savolainen, P. (1991) Kvalitatiiviset tutkimustavat suomalaisessa kasvatustieteessä. Kasvatus 22:5-6, 451-458.

Shove, E. (2003) Comfort, Cleanliness and Convenience. The Social Organization of Normality. Oxford & New York: Berg Publishers.

Sojonen, E. (2005) Ympäristöhuolien sukupolvi ostoksilla. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Spaargaren, G. & Oosterveer, P. (2010) Citizen-consumers as Agents of Change in Globalizing Modernity: The Case of Sustainable Consumption. Sustainability 2:7, 1887-1908.

Spaargaren, G. & Van Vliet, B. (2000) Lifestyles, Consumption and the Environment: The Ecological Modernization of Domestic Consumption. Environmental Politics 9:1, 50-76.

Suhonen, P. (1994) Mediat, me ja ympäristö. Helsinki: Hanki ja jää.

Thøgersen, J. (2005) How May Consumer Policy Empower Consumers for Sustainable Lifestyles? *Journal of Consumer Policy* 28:2, 142-177.

Tulokas, R. (2012) Ympäristötilasto: vuosikirja 2012. Helsinki: Tilastokeskus.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Uusitalo, L. (1986) Suomalaiset ja ympäristö: tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta. Helsinki: The Helsinki School of Economics.

Uusitalo, L. (1991) Oma etu vai yhteinen hyvä? Ympäristötietoisuuden ja toiminnan ristiriita. Teoksessa Massa, I. & Sairinen, R. (toim.) Ympäristökysymys. Helsinki: Oy Gaudeamus Ab, 24-46.

Uusitalo, L. (1997) Kuluttajan ympäristöä koskevat valinnat. *Liiketaloudellinen aikakausikirja* 1997:1, 15-31.

Valkonen, J. & Litmanen, T. (2010) Ympäristö, talous ja kulutus. Teoksessa Valkonen, J. (toim.) Ympäristösosiologia. Helsinki: WSOYpro Oy, 143-166.

Valkonen, J. & Saaristo, K. (2010) Luonto ja yhteiskunta – ympäristösosiologian lähtökohdat. Teoksessa Valkonen, J. (toim.) Ympäristösosiologia. Helsinki: WSOYpro Oy, 7-28.

Väyrynen, K. (2009) Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen tieteenteoreettisia ongelmia ja rajanylityksiä. Teoksessa: Massa, I. (toim.) Vihreä teoria. Ympäristö yhteiskuntateorioissa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 47-77.

Ympäristöministeriö (2015) Suomalaiset haluavat tehokkaampia toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Helsinki: Ympäristöministeriö. Saatavilla <URL: http://www.ymp.fi/fi-FI/Ajankohtaista/Tiedotteet/Suomalaiset_haluavat_tehokkaampia_toimia%2833183%29>, luettu 24.4.2015.

AINEISTO

Vehviläinen, M, Toivo, M, Häikiö, L, Marjeta, A-L, Åkerman, M, Uotinen, J & Peltola, T. (2012) Ilmastonmuutos ja ympäristö elämässäni -kirjoituskilpailu 2010-2011 [elektroninen aineisto]. FSD2759, versio 1.0 (2012-07-05). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Kansanrunousarkisto [tuottaja], 2011. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja].

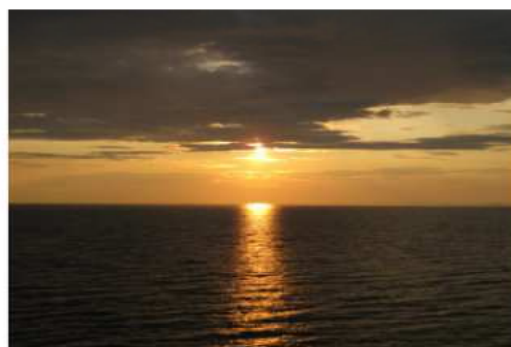
LIITTEET

LIITE 1: Kirjoituskilpailun tehtävänanto (Vehviläinen ym. 2012).

ILMASTONMUUTOS JA YMPÄRISTÖ ELÄMÄSSÄNI Valtakunnallinen kirjoituskilpailu 1.10.2010–31.5.2011

Kirjoita ilmastonmuutokseen ja ympäristökysymyksiin liittyvistä arkisen elämäsi omakohtaisista kokemuksista ja käsityksistä. Toivomme vastausta juuri sinulta! Jokainen vastaus on tärkeä, sillä käytämme kirjoituksia tutkimusaineistona.

Kirjoita vapaamuotoisesti itsellesi sopivalla tyylillä. Vastausvaihtoehtoja on kaksi: omaelämäkerta ja päiväkirja. Voit kirjoittaa molemmatkin.

Omaelämäkerta

Kirjoita omaelämäkertasi, jossa pohdit elämääsi ja arkeasi ilmastonmuutoksen ja ympäristökysymysten näkökulmasta. Voit myös keskittyä tiettyyn elämänvaiheeseen, jota pidät erityisen tärkeänä aiheen kannalta.

Päiväkirja

Kirjoita kahden viikon ajan päiväkirjaa omista jokapäiväisistä ilmastonmuutokseen ja ympäristökysymyksiin liittyvistä havainnoistasi ja niistä heränneistä ajatuksistasi. Kuvaile päiväkirjassa arkipäiväisiä toimiasi.

Voit käyttää omaelämäkerran tai päiväkirjan kirjoittamisen apuna seuraavia kysymyksiä:

- Milloin muistat kuulleesi ensimmäisen kerran ilmastonmuutoksesta ja mitä ajatuksia sinussa tällöin heräsi?
- Mitä ympäristö on merkinnyt sinulle elämäsi eri vaiheissa?
- Miten käytät luonnonantimia arjessasi?
- Millaisen mielikuvan olet saanut ympäristökysymyksistä ja ilmastonmuutoksesta ja miten ne ovat koskettaneet omaa elämääsi?
- Mitkä tapahtumat ovat vaikuttaneet ympäristökysymyksiin liittyvään pohdintaasi?
- Millaisia ristiriitoja ja turhaumia näihin kysymyksiin on liittynyt?
- Millaista tietoa olet saanut ympäristökysymyksistä ja miten se on vaikuttanut ajatteluusi ja toimintaasi? Seuraatko erityisesti tiettyjä lähteitä tai mielipiteitä? Kenen tai minkä tuottamaa tietoa pidät luotettavimpana?
- Onko ilmastonmuutosta koskeva keskustelu ollut hakoteillä ja millä tavalla?
- Millainen elämäntapasi on ympäristökysymysten ja ilmastonmuutoksen näkökulmasta?
- Miten oma ajatteluusi ja toimintasi on suhteutunut lähipiiriisi: oletteko jutelleet ympäristöasioista yhdessä ja minkälaisia ristiriitoja olet kohdannut?
- Oletteko pyrkineet vaikuttamaan ympäristöasioihin, millä tavoin?

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

LIITE 2: Elämäkertojen kirjoittajien taustatiedot (Vehviläinen ym. 2012).

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 37-vuotias
Ammatti: sihteeri
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Pirkanmaa
Koulutus: -

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1992
Ammatti: -
Asuinpaikka (luokiteltu): Taajaan asuttu kunta, Etelä-Pohjanmaa
Koulutus: ylioppilas

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1935
Ammatti: pankkitoimihenkilö, eläkkeellä
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Kymenlaakso
Koulutus: ylioppilas

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1988
Ammatti: opiskelija
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Etelä-Savo
Koulutus: hallintotieteiden yo

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1980
Ammatti: tohtorikoulutettava, tutkija
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Uusimaa
Koulutus: VTM

Sukupuoli: mies
Syntymävuosi: 1929
Ammatti: puuseppä
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Päijät-Häme
Koulutus: askarteluopiston edeltäjä

Sukupuoli: mies
Syntymävuosi: 1937

Ammatti: opettaja, eläkeläinen
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Uusimaa
Koulutus: teologia

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1934
Ammatti: toimistosihteeri
Asuinpaikka (luokiteltu): -
Koulutus: kauppakoulu

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1959
Ammatti: museovartija
Asuinpaikka (luokiteltu): Taajaan asuttu kunta, Varsinais-Suomi
Koulutus: perhepäivähoitaja, kerho-ohjaaja, laitos-siivoaja

Sukupuoli: mies
Syntymävuosi: 1966
Ammatti: opiskelija
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Pirkanmaa
Koulutus: yo-merkonomi, sos.tie.yo

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: -
Ammatti: tutkija
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Pirkanmaa
Koulutus: YTM

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: -
Ammatti: jatko-opiskelija, apurahatutkija
Asuinpaikka (luokiteltu): Ulkomaat
Koulutus: teoreettinen fysiikka, humanistinen tutkinto

Sukupuoli: mies
Syntymävuosi: 1940-luvulla
Ammatti: talonmies
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Pirkanmaa
Koulutus: -

Sukupuoli: mies
Syntymävuosi: 1981
Ammatti: -
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Uusimaa
Koulutus: folkloristiikan ylioppilas

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1938
Ammatti: rehtori
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Lappi
Koulutus: -

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1937
Ammatti: pankkitoimihenkilö
Asuinpaikka (luokiteltu): Taajaan asuttu kunta, Keminmaa
Koulutus: kauppaopisto

Sukupuoli: nainen
Syntymävuosi: 1993
Ammatti: opiskelija
Asuinpaikka (luokiteltu): Kaupunkimainen kunta, Pirkanmaa
Koulutus: -